

Glasilo Vicepostulature postupka mučeništva

STOPAMA POBIJENIH

»Fra Leo Petrović i 65 subraće«

Godina XV. • broj 1 (28) • Široki Brijeg • siječanj-srpanj 2022. • cijena 3 KM [12 kn]

**Jugokomunisti
nakon
zlodjela pred
samostanskom
crkvom na
Širokom
Brijegu**

**Franjevci su se
vratili u svoju
crkvu i svoj
samostan,
a njih je zameo
povijesni vjetar**

str. 19.

977 18401380003

POBIJENI HERCEGOVAČKI FRANJEVCI

1942. – 1945.

Široki Brijeg – mlinica

Široki Brijeg – samostan

Mostarski Gradac

Mostar

Celje

Klanjec

Sisak

Požega

Ljubiški

Zagvozd

Maribor

Čitluk

Izbično

Macelj

Kočerin

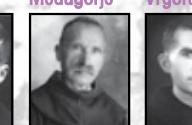
Zagreb

Zanagline

Međugorje

Vrgorac

Čapljina

Velika Gorica

Pobili ih jugokomunisti:

1942.: 1

Znani grobovi: 34

Široki Brijeg: 24

Čitluk: 3

Macelj: 3

Kočerin: 2

Međugorje: 1

Zagreb: 1

1944.: 1

1945.: 64

Tražimo svjedočenja glede njihova pogubljenja.
Ako išta o tome znate, dojavite što prije Vicepostulaturi.
Također dojavite ako ste na njihov zagovor dobili neku milost ili čudo.

VICEPOSTULATURA POSTUPKA MUČENIŠTVA »FRA LEO PETROVIĆ I 65 SUBRAĆE«
Kard. Stepinca 14, 88220 Široki Brijeg; tel.: (039) 700-325; faks: (039) 702-936
e-adresa: mostar@pobijeni.info; web: www.pobijeni.info

Iz sadržaja

IZ LJETOPISA	4
STRATIŠTA	19
ODJEK U PUKU	42
NATJEČAJ	43
POVIJESNE OKOLNOSTI	51
PODLISTAK	57

STOPAMA POBIJENIH

glasilo Vicepostulature postupka mučeništva
»Fra Leo Petrović i 65 subraće«, XV., 1 (28),
Široki Brijeg, siječanj – srpanj, 2022.

Glavni i odgovorni urednik:
fra Miljenko Stojić, vicepostulator

Lektura i korektura:
Zdenka Leženić

Adresa:
Kard. Stepinca 14, 88220 Široki Brijeg
Avenija G. Šuška 2, 10040 Zagreb

Veza:
tel.: +387 39 700-325
faks: +387 39 702-936
e-pošta: mostar@pobijeni.info
internet: www.pobijeni.info

Grafički prijelom i tisak:
FRAM-ZIRAL, Mostar

Glasilo izlazi polugodišnje:
siječanj i srpanj

Stare brojeve, osim ovoga posljednjeg, možete u pdf obliku preuzeti sa stranica portala pobijeni.info u poglavju Izdavaštvo.

Cijena pojedinog primjerka:
3 KM; 12 KN; 3,75 EUR; 4,25 CHF; 6,50 USD; 6,50 CAD

Godišnja pretplata (s poštarinom):
BiH 7,5 KM; RH 33 KN; EU 7,5 EUR; CH 8,50 CHF; SAD 13 USD;
Canada 13 CAD

Slanje preplate, dobrovoljnih priloga...:
a) poštanskom uputnicom
b) UniCredit Bank d.d. Mostar; Korisnik: Hercegovačka franjevačka provincija; Svrha: prilog Vicepostulaturi žiro-račun: 3381602276649744
devizni račun:
IBAN: BA393381604876650839
SWIFT: UNCRBA22
ISSN: 1840-3808

Urednikova riječ

fra Miljenko Stojić

Dragi čitatelji!

Ovim brojem ulazimo u 15. godinu izlaženja. Naoko ni puno ni malo. Ali je bilo i te kako važno. Pokušavali smo razbistriti mutne vode i na vidjelo iznijeti istinu ma kavna ona bila.

Istina o pobijenim hercegovačkim franjevcima i mnoštvu pobijenoga vjernoga Božjega puka posve je drukčija od onoga kako su to prikazivali jugokomunisti i kako to danas prikazuju njihovi nasljednici. Nije ni čudo. Ne može jedan totalitarni sustav, kakav je bio jugokomunistički, izreći istinit pravorijek o svojim protivnicima. Čak to ne mogu izreći ni o onima koji su »skrenuli« sa zatvorenim stazama unutar njihovih redova. Sjetimo se samo Gologa otoka. Mljeo se tu čovjek, mljela se njegova duša, bez obzira na to smatra li on da ona postoji ili ne.

Da bismo došli do prave istine, nema nam druge nego nastaviti putem lustracije, ne tek glede jugokomunista nego i glede svih onih koji nastavljaju njihovim stazama, samo u drugome ruhu. Već smo ju spominjali tu i tamo, ali učinimo to kratko opet. O njoj ne govorimo i oko nje se ne trude samo oni koji ne bi ništa mijenjali, koji bi htjeli još zamutiti vodu i uvaliti nas u nju. Najlakše ju razumijemo ako ju gledamo iz triju očista. Prvo je sudsko. Sud istražuje i kažnjava one koji su se teško ogriješili o istinu i narod. Drugo je administrativno. S važnih društvenih položaja bivaju uklonjeni oni koji su na tim položajima služili totalitarnom režimu i sada su zaprječili razvoju društva u demokratskom duhu. I na kraju dolazi treće, obrazovno. Istražujemo što se dogodilo, skupljamo svjedočanstva i dokumente, objavljujemo nove činjenice do kojih smo došli. Složit ćemo se, ovaj vid lustracije možemo i trebamo sami provoditi. Ne očekujmo da za nas to učini netko drugi. I podimo, naravno, najprije od sebe. Shvatimo što se dogodilo i na tim temeljima gradimo svoju budućnost.

Ovakve i slične misli vodile su nas svih ovih godina, a vodit će nas, uz Božju pomoć, i dalje. Naši pobijeni, naša prošlost, zaslužili su da se o njima govori istinito. Učinimo to dubinom svoga srca i dubinom svoga uma!

Mir vam i dobro!

Dekret pape Urbana VIII.

U skladu s dekretom pape Urbana VIII. i uredbom II. vat. sabora izjavljujemo da ne želimo preteći sud Crkve kome se potpuno podvrgavamo. Riječi »mučenik«, »mučeništvo«, »čudes« i slično imaju u ovom glasili samo vrijednost ljudskog svjedočenja. »Prema odredbama vrhovnog svećenika Urbana VIII., zabranjeno je da sluga Božji, bez prethodnog dopuštenja Svete Stolice, bude predmetom javnoga crkvenog štovanja. Te odredbe nipošto ne priječe privatnu pobožnost sluzi Božjem, niti spontano širenje njegova glasa svetosti ili mučeništva i znakova. (čl. 117, § 1. i 2.)«

Ako nije pronađeno nepropisno štovanje, biskup ili njegov ovlaštenik pristupa sastavljanju izjave o neiskazivanju štovanja, tj. izjave kojom se potvrđuje da se odluke Urbana VIII. poštuju. (čl. 119, § 1.)«

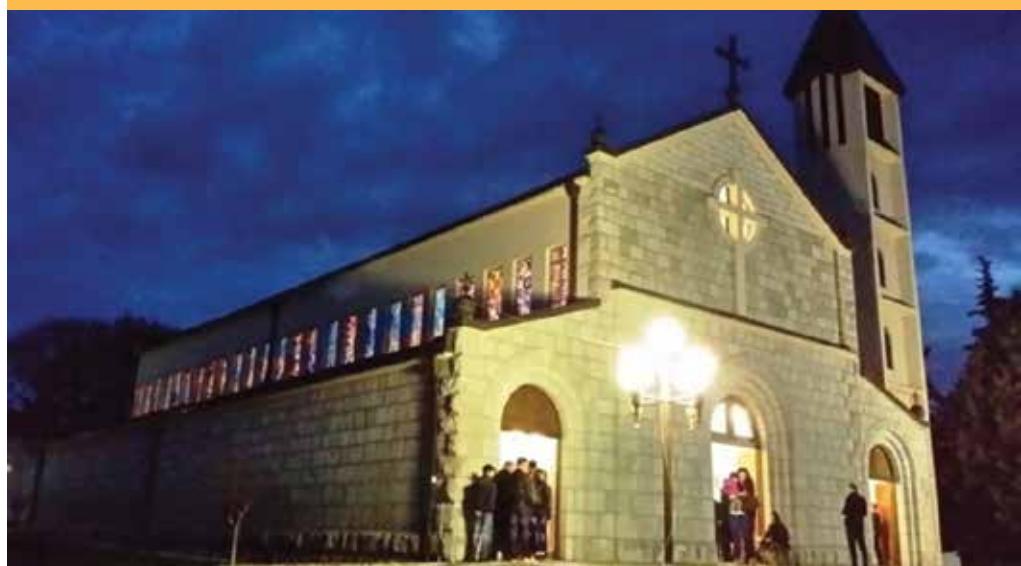
Iz Upute Majka Svetaca

Uočnica sv. Iliji u župi Tihaljina

Tihaljina, 20. srpnja 2021. (Ivana Karačić) – Na uočnicu sv. Iliju, zaštitnika župe Tihaljina, 19. srpnja misno je slavlje predvodio vicepustulator postupka mučeništva »Fra Leo Petrović i 65 subraće« fra Miljenko Stojić. Sumisili su fra Branimir Musa kao domaći župnik i fra Ante Penava sa Širokog Brijega.

Župljani Tihaljine za ovaj se blagdan pripremaju trodnevnicom. Kao i prethodna dva dana, i ovaj su put načili u velikom broju.

Nakon govora o sv. Iliju proroku, njegovu primjeru duboke molitve, našoj potrebi za naslijedovanjem toga primjera i postajanjem pravim kršćanima i ljudima, fra Miljenko se u svojoj propovijedi osvrnuo i na mnogo toga što se događalo u Drugom svjetskom ratu i poraću: »Znamo da ni kod nas stanje nije bilo bolje. Jugokomunisti su ubili 524 člana hijerarhije Crkve u Hrvata, od toga 225 podrijetlom iz hrvatske domovine s ovu stranu granice,

iz Herceg Bosne, BiH. Mnoštvo su ih kasnije uhitali, samo iz Hercegovačke franjevačke provincije njih 90-ak. A danas, to znamo, vodimo postupak za proglašenje pobijenih hercegovačkih franjevaca mučenicima, odnosno blaženima i svetima. Dogodit će se to

jednoga dana. Treba mnogo posla, ali to nije važno. Kroz taj posao izići će potpuna istina o svima njima.« Osvrnuo se i na podizanje Groblja mira na Bilima: »Nije, dakle, pogrješno biti domoljub. I sami Bog to traži od nas. Ma kako će voljeti nekoga drugoga ako ne voliš samoga sebe! U svome domu, svojoj domovini učiš se ljubavi koja je sposobna zahvatiti čitav svijet oslobađajući ga. Nemaš li je pridružiti ćeš se zlosretnicima i nesretnicima... Imajući sve ovo na pameti gore na Bilima, gdje su Turci tražili katolike da ih istrijebe i gdje su se u veljači 1945. vodile teške bitke, odlučili smo sagraditi trajan spomen na naše prede. Podigli smo crkvicu posvećenu sv. Josipu, uskoro podižemo kip Gospe koja u krilo prima mrtva sina. U sredini zamišljene cjeline, nazvane Groblje mira, stavili smo Vukovarski križ. A u okolnom prostoru šire se križevi posvećeni pojedinim ubijenima u Drugom svjetskom ratu i poraću. Nisu oni bezimeni, na njima je ime i prezime ubijenoga, ime oca, godina rođenja i godina smrti. Mnogi od njih pravi su

mučenici. Mnogima je ovo dostojan pokop, iako simboličan.«

Župa Tihaljina osnovana je prije 132 godine, točnije 1889. Mala crkvica sv. Ilike Proroka, koja je desetljećima služila kao okupljalište Tihaljčana na molitvu i svete sakramente, još uvijek je tu. Kamen temeljac novoj prostranoj crkvi postavljen je 1938. i blagoslovio ga je biskup Alojzije Mišić. Crkva se gradila i u početku rata: ozidano je pročelje te pobočne lađe i tu se stalo. Radovi su nastavljeni tek 1958. Crkva je pokrivena 1968., a 1988. stavljen je novi pod. U crkvi se nalazi kip Gospe milosti, koji je naručio župnik fra Jakov Lovrić 1971. Postavljeni su vitraji 2013., a ubrzo je postavljen nov kameni oltar. Urađeno je i još mnogo toga. Upravo kako se godinama gradi župna crkva, tako se vremenom izgrađuje i ona duhovna i liturgijska zajednica Božjega naroda koju uspješno vodi župnik fra Branimir Musa.

Sv. Ilija Prorok slavi se u Tihaljini od pamтивјека, iako je i župa i župna crkva posvećena Bezgrješnu začeću Blažene Djevice Marije. ☩

STEĆAK U TIHALJINI

Na groblju mira na Bilima

održan susret duhovnih zvanja s područja Brotnja

Bile, 23. srpnja 2021. (Lucijana Kožul / brotnjo.info) – Svećenici, redovnici, redovnice, bogoslovi i ostali Brotnjaci i Broćanke koji Gospodinu služe kroz duhovna zvanja okupili su se 22. srpnja, na Groblju mira na Bilima, gdje je održan 13. susret duhovnih zvanja s područja Brotnja. Do sada su se susreti redovito održavali u nekoj od župa Broćanskog dekanata ili u samostanu časnih sestara franjevki u Međugorju, ali ove godine susret je održan na Bilima kako bi sudionici zajednički posjetili Groblje mira, svehrvatski spomenik svim poginulim, ubijenim, stradalim i nestalim hrvatskim civilima, vojnicima i crkvenim osobama u Drugom svjetskom ratu i poraću, a podrijetlom iz BiH.

Misno slavlje predvodio je fra Miljenko Stojić, vicepostulator postupka mučeništva »Fra Leo Petrović i 65 subraće«. U svojoj propovijedi fra Miljenko je govorio o današnjem vremenu, kako se čovjek okreće od Boga, a sebe stavlja u središte. Nije lako biti kršćaninom u ovome vremenu, ali ako se želići pravim putem, onda se to i može. »Na ovom području gdje se sada nalazimo nekada su se kršćani

skrivali pred turskom opasnošću. U Drugom svjetskom ratu vodile su se ovdje žestoke bitke za proboj u Mostar i dolinu Neretve. Slično je bilo i u ovom Domovinskom ratu, samo su neki drugi preuzeли uloge progonitelja. Ono što je u svemu ovomu sržno jest ugrozenost naše vjere. Smetala je napadačima jer nas je činila onim što jesmo. Naravno,

nismo i ne ćemo mi danas ovdje držati političke govore. Ali hoćemo one duhovne. Prisjećat ćemo se da nas je Bog vodio i da nas vodi. Bez njega smo trska na vjetru. Umišljamo si da smo netko i nešto, kad tamo obični nas vjetrić lomi. ... Kao crkvene osobe pozvani smo najprije sebe dovesti u red pa onda drugima svjedočiti kako bi trebalo živjeti. Poslušati nam je riječi sv. Pavla "Staro uminu, novo gle nastu". Mi smo to novo, mi smo kvasac ovoga svijeta. Vođeni ovakvim i sličnim namislima pristupili smo izgradnji ovoga Spomen-središta Groblje mira. Ono nema smisao u samome sebi, ono ima smisao u našoj otvorenosti Bogu i drugim ljudima. Ako Bog da, uskoro ćemo ovdje vani, kod onih zastava, podignuti kip Pietà,

Gospa u krilo prima mrtvoga sina. Ona je tako primila u krilo i sve one za koje smo ovdje podigli i podižemo križeve. Među njima je i 225 crkvenih osoba podrijetlom iz države s ovu stranu granice. Molimo se danas za njih, a vjerujem i da se mnogi od njih mole za nas jer su ovdje živjeli dobrim i svetim životom», rekao je fra Miljenko. Spomenuo je i žrtvu hercegovačkih franjevaca, kako se za njih danas vodi postupak mučeništva te kako je to dugotrajan i zahtjevan zadatak. Naglasio je da nisu žalili žrtvovati svoj život za Boga i domovinu.

Prije sv. mise don Ljubo Planinić održao je predavanje o ideji i ostvarenju Groblja mira na Bilima. Trenutačno se na Bilima postavljaju križevi svima onima koji su ubijeni i nestali u Drugom

svjetskom ratu i poraću. »U ratnim okršajima poginula je jedna četvrtina, a tri su četvrtine ubijene, stradale ili nestale u poraću Drugoga svjetskog rata. Najvećem broju stradalih ne zna se za grobove. Svi su oni bili žrtve totalitarnih režima: nacionalsocializma, fašizma i komunizma. Mi na ovim prostorima sve do 1990. nismo ni smjeli govoriti da je netko iz obitelji poginuo, da je ubijen, da je stradao ili nestao u Drugom svjetskom ratu ili u poraću. O tome se nije pričalo, nije se ni smjelo pričati, a poglavito se nije smjelo pitati za njihove grobove. Većini od njih za grob se ne zna. Došlo je vrijeme, hvala Bogu, da njima svima u spomen podignemo Groblje mira. Mnogima ne ćemo doći do groba u grobišta, jer i ne znamo gdje su, ali moći ćemo im u spomen i sjećanje isklesati križ i napisati njihova imena i prezimena«, kazao je don Ljubo.

Na ovome susretu izabранo je i novo vodstvo koje će brinuti o organizaciji sljedećih susreta. Predsjednik je don Ljubo Planinić, zamjenik fra Miljenko Stojić, a časne sestre Kristina Barbarić i Korona Cigić članice su organizacijskoga odbora. Na ovome susretu sudionici su se prisjetili i pokojnoga fra Ivana Ševe, dugogodišnjega člana organizacijskoga odbora i njegova predsjednika te ostale preminule braće i sestara. ☙

FRA IVAN ŠEVO BLAGOSLIVLJE VUKOVARSKI RKIŽ U GROBLJU MIRA

Pod stoljetnim hrastovima upriličena večer u čast akademika fra Andrije Nikića

Čerin 29. srpnja 2021. (citluk.ba) – Dana 28. srpnja pod stoljetnim je hrastovima u dvorištu župne crkve sv. Stjepana Prvomučenika u Čerinu održana 16. književno-glazbena manifestacija Susreti pod hrastom. Ogranak Matice hrvatske Čitluk, Župa sv. Stjepana Prvomučenika – Čerin i Društvo hrvatskih književnika Herceg Bosne (DHK HB) manifestaciju su organizirali u čast akademika fra Andrije Nikića, istaknutoga povjesničara i književnika.

Susreti pod hrastom iz godine u godinu posvećeni su drugom odabranom književniku, a ove godine to je bio

akademik fra Andrija Nikić, jedan od najmarljivijih dјelatnika za dobro hrvatskog naroda u Hercegovini, kako na području pisane riječi, povijesti, kulture i vjere tako i na području prikupljanja, povećanja i čuvanja nacionalnog blaga i svijesti.

U uvodnome dijelu manifestacije održana je sv. misa, koju je predvodio fra Andrija Nikić, nakon čega je uslijedio dio manifestacije posvećen njemu i nastupi hercegovačkih pjesnika.

Sve okupljene u ime organizatora pozdravili su i zahvalili im se na dolasku prof. Andrija Stojić, predsjednik Ogranka Matice hrvatske Čitluk, fra Hrvoje Miletić, župnik župe sv. Stjepana

Prvomučenika – Čerin i Ivan Baković, predsjednik DHK HB.

Općenito o akademikovu životu, stvaralaštvu i znanstvenome radu govorio je akademik o. Stjepan Krasić. Fra Miljenko Stojić govorio je o rukopisu Svjedočanstva očevidaca iz 1971. u kojem je fra Andrija iz prve ruke sabrao svjedočanstva i dosta dokumenata o pobijenim hercegovačkim franjevcima. Željka Šaravanja predstavila je fra Andrijin doprinos filateliji HP Mostar, a Anita Martinac, koja je ujedno bila i moderatorica programa, fra Andrijin život i rad. Ozana Jakšić pročitala je izlaganje svoga đeda prof. dr. sc. Vlade Pandžića o akademiku fra Andriji Nikiću. Svi oni predstavili su različite dijelove iz akademikove bogate djelatnosti pa su tako posjetitelji imali priliku čuti zanimljive podrobnosti iz životopisa fra Andrije Nikića te najvažnija ostvarenja tijekom pedesetogodišnjega djelovanja. Čulo se da je stvorio više od 1.600 djela.

Inače, akademik Nikić redoviti je profesor povijesti, metodologije i pomoćnih povijesnih znanosti na Sveučilištu u Mostaru, povjesničar i dušobrižnik, hercegovački franjevac, svećenik, doktor teologije – povijesni smjer, diplomirani arhivist i knjižničar, svršeni paleograf i diplomat, filatelist, dugogodišnji arhivist i knjižničar Hercegovačke franjevačke provincije, urednik Zavičajne

knjižnice koja je postala sinonim Franjevačke knjižnice, HKD Napredak Mostar i Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (HAZU). Dobitnik je više nagrada i priznanja, a jedno od istaknutijih je Odličje Matice hrvatske s likom Marka Marulića koje mu je dodijelio pokojni dr. Franjo Tuđman, prvi predsjednik države Hrvatske.

»Duboko sam dirnut što se u svetištu moga krsnoga imenjaka – sv. Stjepana organizira susret u povodu 50. obljetnice završetka moga studija. Raduje me što s vama dijelim ove lijepе trenutke. Sretan sam što postoje takvi poštovatelji i ljubitelji onoga što sam radio i stvarao.

Moj franjevački život počeo je na Visovcu, pa škola, vojska, studij, nakon čega sam došao u Mostar i tu bio 28 godina. Radio sam i skupljao. Kasnije dolazi ukažanje Gospe u Međugorju, tada sam bio u Njemačkoj i širio sam tu ideju. Osobno sam ukazanje doživio kao sigurnu činjenicu i onda sam o tome pisao... Uz to obnova rada HKD Napredak i osnivanje HAZU poruka su moga života. Godine 1971. "probudio" sam fra Didaka Buntića, 1975. vratio sam Hercegovački ustancan hrvatskom narodu... Godinama sam se uvjerio kako prihvatanje križa znači živjeti kao da križa nema, a ne da se on nosi u šutnjik, kazao je akademik

fra Andrija Nikić uz napomenu kako je velik dio svoga rada posvetio hercegovačkim franjevačkim mučenicima.

Svoj doprinos manifestaciji pružili su mladi glazbenici Marko Sušac i Mladen Mandžo dok su svojim nastupima službeni dio programa zaključili hercegovački pjesnici. Odabrane stihove tako su sinoć u Čerinu pročitali Blanka Kraljević, Zvonimir Mikulić Đono, Ljubo Krmeš, Darko Juka i Anita Martinac.

Nakon nastupa pjesnika ugodno druženje nastavljeno je na prigodnom domjenku. Prije njega organizatori su još sudionicima programa uručili zahvalnice. ☺

NDH ga nije priznavala, a jugokomunistička vlast progonila: 36. obljetnica smrti

Mostar, 30. srpnja 2021. (Lucijana Kožul / brotnjo.info) – Dana 29. srpnja navršilo se 36 godina otkada je umro mons. Petar Čule, mostarsko-duvanjski biskup. Rođen je 1898. u Kruševu kod Mostara. Za svećenika je zaređen u Sarajevu 20. lipnja 1920.

Nakon smrti biskupa Alojzija Mišića papa Pio XII. don Petra Čulu imenuje mostarskim biskupom uz veliko neslaganje tadašnjih čelnika NDH koji su pokušali izazvati bojkot novoga biskupa među župnicima u Hercegovini zbog nekih svojih razloga, a ne zbog slaba Čulina domoljublja. Unatoč protivljenju vlasti, za biskupa ga u Mostaru 4. listopada 1942. posvećuje vrhbosanski nadbiskup Ivan Šarić, uz Alojzija Stepinca, tadašnjega zagrebačkoga nadbiskupa, i Ramira Marcone, izaslanika Svetе Stolice u Hrvatskoj. Nitko od tadašnje vlasti nije nazeo posvećenju.

Nova ga komunistička vlast tri godine izaziva i proziva. Bio im je na meti jer je svjedočio o etničkom čišćenju istočne Hercegovine od katoličkih Hrvata i selektivnog progona isključivo katoličkoga svećenstva. Posebno je vlastima bio na meti nakon što je na biskupskom zasjedanju u Zagrebu, koje je trajalo 17. – 21. rujna 1945., digao glas protiv pokolja fratara na Širokom Brijegu. Tada je objavljeno glasovito Pastirsко pismo u kome stoji: »Tako su npr. u franjevačkom samostanu na Širokom Brijegu poubijani bez sudskog postupka svi franjevci koji su se tamо nalazili – njih 28 na broju – premdа nitko od njih nije uzeo niti puške u ruke, a kamoli se borio protiv narodno-oslobodilačke vojske – kako ih se lažno optuživalo – i premdа su gotovo svi poznati kao protivnici fašističke ideologije.« Komunistička ga vlast pritvara u travnju 1948. Na montiranom procesu, koji je trajao tri dana, osuđen je na 11 godina i 6 mjeseci tamnica te na kaznu gubitka građanskih prava u trajanju od tri godine. Kaznu je služio u tamnici u Zenici, a prilikom prevoženja s ostalim utamničenicima u tamnicu u Srijemskoj Mitrovici teško je ozlijeden. Pušten je na uvjetnu slobodu 1955., a od 1958. nastavio je sa službom biskupa. ☙

Tiskan nov plakat **pobijenih hercegovačkih franjevaca**

Široki Brijeg, 3. kolovoza 2021. (Ivana karačić) – Nastojeći širiti istinu o pobijenim hercegovačkim franjevcima u drugom svjetskom ratu i poraču, vicepostulatura postupka mučeništva »fra leo petrović i 65 subraće« objelodanila je plakat pod nazivom »hercegovački franjevci jugokomunističke žrtve 1942. – 1945.« Prelomljen je u fram-ziralu u mostaru, a tiskan u print grupi na Širokom Brijegu.

Izšao je u dvjema veličinama: b1 (70x100 cm) i b2 (70x50 cm). Podloga na kojoj je tiskan umjetničko je platno. ☙

Pjesma i spot: **Šezdeset i šest (bila je to godina ljuta)**

Široki Brijeg, 22. rujna 2021. (Lucijana Kožul) – Ovih je dana izšla pjesma i spot Šezdeset i šest (Bila je to godina ljuta). Pjesmu i glazbu napisao je fra Šimun Šito Ćorić. Za aranžman i produkciju zasluzni su Matej Mudrović i Igor Drvenkar, a za spot Benjamin Knežević.

Djelo govori o 1945. godini, o stradanju hrvatskoga puka dolaskom partizana u Hercegovinu. Mnogo ih je protjerano s kućnoga praga i završilo na Križnome putu s kojega se većina nije vratila. Partizanska krvava ruka udarila je i na hercegovačke fratre, njih 66 stradalo je u tom razdoblju. Ali nakon svega toga došlo je vrijeme da svi oni koji su ubijeni i nestali dobiju svoj križ gdje im se može doći zapaliti svijeću i pomoliti se. Tomu nam svjedoči Groblje mira.

Spot za pjesmu Šezdeset i šest (Bila je to godina ljuta) može se preuzeti s portala pobjjeni.info (Multimedija + Video). ☙

Proslavljenja sv. misa zadušnica za poginule i nestale u ratovima iz župe Kočerin

Kočerin, 27. rujna 2021. (kocerin.info) – U župnoj crkvi na Kočerini 26. rujna slavljenja je sv. misa zadušnica u spomen na sve poginule i nestale župljane u svim ratovima. Misno slavlje predvodio

je fra Miljenko Stojić, vicepostulator postupka mučeništva »Fra Leo Petrović i 65 subraće«. Sumisili su fra Velimir Mandić, fra Ante Penava, fra Stanko Mabić i župnik fra Mario Knezović. U asistenciji

su bili bogoslov fra Franjo Markić i ministranti. Pjevanje su predvodili članovi Frame. Sv. misi zadušnici prethodila je molitva krunice koju su predmolili trećari.

U svojoj propovijedi fra Miljenko je na temelju svetopisamskih podrobnosti posvijestio što se događa kada zlo uđe u nečiju kuću ili vrt. To već imamo u slici, kako reče, kod prvih ljudi Adama i Eve. Naglašavajući žrtvu koju su podnijeli svi oni koji su bili u ratovima, posebno je istaknuo majke i bake s crnim mara-mama koje su poput svjedoka živjele dostojanstveno unatoč gubitku svojih najmilijih. Mnoge su, a fra Miljenko je istaknuo da je nakon Drugoga Svjetskoga rata na 100 djevojaka bilo samo 25 mladića u širokobriškome kraju, ostale i djevojke zbog nemogućnosti ulaska u brak. Pozvao je vjernike na snažnu

molitvu u obiteljima te izgradnju vlastite životne kuće u najboljoj namjeri i uz vrijednote koje su neprolazne. Propovjednik je spomenuo i mučki ubijenu dvojicu fratara u župi Kočerin fra Valentina Zovku i fra Andriju Topića te sve pozvao da nikada ne zaboravimo zločin koji je počinjen prema njima i vjernome puku. A govorio je i o drugim ubijenim hercegovačkim franjevcima, kao i o Groblju mira gdje obitelji iz čitave Herceg Bosne i BiH podižu križeve svojim ubijenima da bi se tamo molili i za njih i za sve naše druge ubijene.

Nakon završetka misnoga slavlja župnik fra Mario Zahvalio je sudionicima programa i vjernomu puku koji u velikome broju dolazi i čuva uspomenu na poginule i nestale iz župe Kočerin. Zahvaljujući lijepu vremenu, ovaj ih je put bilo kako u crkvi tako i ispred crkve.

U Bagaloviću završeni Dani don Radovana Jerkovića

Bagalovići, 2. listopada 2021.

(Ivana Karačić / IKA) – XVII. nere-tvanski književni, znanstveni i kul-turni susreti pod naslovom »Don Radovan Jerković, hrvatski svećenik, povjesnik, učitelj mladeži i mučenik (Krvavac, 15. rujna 1900. – Split, 14. kolovoza 1950.)«, koje je otvorio ne-retvanski dekan don Davor Bilandžić u četvrtak 30. rujna u župi sv. Nikole biskupa u Metkoviću, završeni su danas sv. misom u rodnoj župi don Radovana Jerkovića u Bagaloviću.

»Nema jače poruke koja se događa na ovom skupu od ove – da se nakon svih događaja, vaših promišljanja i novih doprinosa o životu i radu don Radovana svi okupimo na mjestu gdje počivaju njegovi zemni ostatci«, rekao je župnik don Damir Bistrić u uvodu propovijedi na mi-snome slavlju u svetištu Gospe Karmelske. »Kroz ove dane promatrali ste njegov lik i nadam se donosili neke nove zabilješke, nove činjenice, koje rasvjetljuju njegov život. Na žalost, o don Radovanu se još uvijek šuti jer je prisutna crna činjena priljubljene šutnje kao plod prošlih

sustava – da se o nekim stvarima ne govori, a posebno ne o onima koji su bili akterima ili progonstva ili pisanja njegovih izmišljenih optužnica i na kraju njegovog egzekutora. I u Neretvi i njegovoj rodnoj župi još vlada veo šutnje, prisilne šutnje koja je u strahovladi stalne represije uvjerila mnoge da se o njemu ne smije govoriti. Zapravo, taj veo šutnje ostao je i u samim

crkvenim predstvincima jer nisu imali snage prekinuti to zlo zbog svojih osobnih, možda i sitnih probitaka«, naglasio je don Damir. No, to polagano prestaje, jer se istina nikada ne može niti zanijekati niti sakriti i naša je dužnost, još uvijek, iz prve ili druge ruke zabilježiti sva svjedočanstva svjedoka koja rasvjetljaju život i djelo don Radovana. ... Upravo u optužnici, koja je

inscenirana i napisana, u osobi don Radovana sudilo se cijelom kleru tadašnje Neretve, i ne samo njima, nego i svim vjernim Neretvanima Katoličke Crkve. On je bio najistaknutija osoba i velika prijetnja partizanskim odredima, malobrojnom partijskim naklonjenom kleru i novo-komunističko-staljinističkoj vlasti. Pozorno nam je čitati i odgovor na prvu optužnicu njegove majke Jele, iza koje stoji veliko svjedočanstvo obrane, ali i velika pomoć tadašnjega sudca Jure Jerkovića, jer u njoj se krije mnoštvo dragocjenih činjenica: tko stoji iza optužnice, tko je pomagao pisati, pa čak i našao određene svjedoke koji će lažno svjedočiti protiv don Radovana. U novije vrijeme polagano kroz određena svjedočanstva nanovo se rasvjetljaju i sami razlozi prve i druge optužnice u kojima ne smijemo

Nismo utrnuli glas puka

Široki Brijeg, 7. listopada 2021.

(Lucijana Kožul) – Na stranicama portala HRsvijet objavljen je razgovor s fra Miljenkom Stojićem, vicepostulaturom postupka mučeništva »fra Leo Petrović i 65 subraće«. Vodio ga je Marin Jurković.

U razgovoru je fra Miljenko govorio o godinama iza 1945. kada su pobijeni hercegovački franjevci, kada se krenulo u traganje za posmrtnim ostacima, dokumentima iz toga razdoblja te svjedočanstvima o svemu tome, kao i zaprjekama na koje su nailazili svi oni koji su radili na rasvjjetljavanju tih strašnih događaja. Na pitanje što vidi ključnim postignućima u ovom razdoblju, odgovorio je ovako: »Držim da su ključna dostignuća Vicepostulature do sada uporno traganje i pronalaženje posmrtnih ostataka pobijenih hercegovačkih franjevaca, pronalaženje i ispitivanje svjedoka iz toga vremena koje je trenutno gotovo presušilo zbog visoke starosti svjedoka, prikupljanje građe o tom vremenu, kao i prikupljanje objavljenih i neobjavljenih djela pobijenih franjevaca. Naravno da bi se sve to

moglo izvesti uspostavljen je ured, pokrenute web stranice, objavljuje se literatura o svemu tomu, obilježavaju se obljetnice, priređuju neka druga prikladna događanja. Ipak, ono što je najvažnije jest da nismo utrnuli glas puka o ovim događajima, nego smo mu samo omogućili da se čuje onakav kakav on jest. A on je takav da je puk od prvoga trenutka pobijene franjevce nazvao Širokobriškim mučenicima. U kršćanskoj duhovnosti glas puka je jedna od najbitnijih stavki mučeništva. Treba još naglasiti i to da su iz rada Vicepostulature izrasla ona povjerenstva za obilježavanje i uređivanje grobišta iz

Drugoga svjetskog rata i porača na području pojedinih općina. Tražeći ubijene franjevce nismo mogli ostaviti pronađene vjerne članove puka Božjega pa smo potakli ustrojavanje spomenutih povjerenstava. Odatile je onda izraslo Groblje mira na Bilima gdje se pokapaju posmrtni ostaci nepoznatih pobijenih te gdje obitelji podižu krizeve za sve pobijene Hrvate katolike iz Herceg Bosne, BiH.«

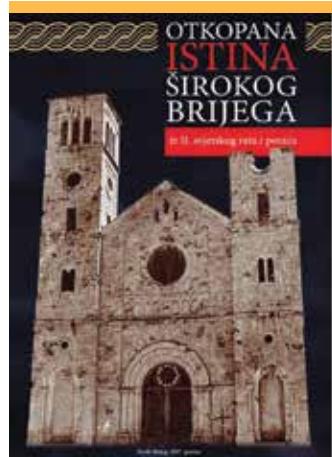
Osvrnuo se i na suradnju s bivšim biskupom Ratkom Perićem te mu se zahvalio na svemu učinjenom. O trenutnoj suradnji s novim biskupom Petrom Palićem, rekao je kako nema razloga da ne bude dobra. »Istina, ništa posebno još nismo radili na postupku mučeništva pobijenih hercegovačkih franjevaca, ali sam mu kao vicepostulator još na početku njegova dolaska u opuštenom razgovoru predstavio Vicepostulaturu i sada se samo čeka zahuktavanje dalnjeg rada ili prelazak u biskupijsku fazu i službeni početak postupka mučeništva kada će kandidati, ili neki od njih, postati sluge Božje te će biti obznanjena i molitva koju se može moliti za uspjeh uzdizanja na

zanijekati da iza njih stoje i određeni crkveni pojedinci naklonjeni partizanskom pokretu za koje danas, sa strane partijskih poslušnika, vrijedi glas omiljenih i dragih svećenika.

... Radost mi je što je kroz ove dvije godine, uz sva protivljenja, intenziviran rad na glasu mučeništva koji se širi narodom te se povećava broj onih koji mu se stalno mole i obilaze njegovo počivalište. Zato je pred nama puno izazova koji nam slijede i koji su nam neophodni da se proces njegova proglašenja blaženim i svetim doveđe do stupnja što ga propisuje Crkva. Ono što je započeto nitko više ne može zaustaviti, jer istina će nas osloboditи, zaključio je propovijed don Damir Bistrić, a potom, nakon završetka misnoga slavlja, molio molitve ispred groba don Radovana Jerkovića.

Organizatorima i sudionicima udijelio je blagoslov te ih potaknuo na ustrajniji rad i pristup da se ovim stručnim skupom ne završi daljnji rad na osvjetljivanju djela i života don Radovana i da im on bude primjer upornosti te potpune predanosti u vjeri i znanstvenom radu. Zazvao je i njegov zagovor da im otvori one dijelove arhiva u koje ne mogu ući te im probije takav životni put u kojem će se ostvariti kao dobri povjesničari, znaci i ljubitelji svoje domovine i svoga naroda. Sumisili su don Augustin Radović i fra Miljenko Stojić.

Predavači i sudionici ovog XVII. susreta, koji se održavao u Metkoviću, Pločama, Opuzenu i Bagaloviću bili su don Augustin Radović, fra Hrvatin Gabrijel Jurišić, fra Miljenko Stojić, prof. dr. sc. Josip Jurčević, dr. sc. Domagoj Vidović, Marinko Tomasović, Ivo Mišur, prof. Katarina Barišić s učenicom Sarom Šimrak, Darko Utovac i Stjepan Šešelj koji je zatvorio ovaj skup u osnovnoj školi Kula Norinska. ☺

čast oltara predloženih kandidata. Zeleno svjetlo za taj korak dat će Pokretač postupka mučeništva ili Uprava Provincije. Znači, samo treba slijediti propisane korake i sve će biti kako treba.«

Govorio je i o radu Komisije HBK i BK BiH za hrvatski martirologij. »Svaka biskupija i nadbiskupija u Crkvi u Hrvata ima svoga povjerenika Komisije pa sam ja tako povjerenik za naše četiri biskupije u

Hercegovini. Zadaća mi je ustrojiti rad Komisije na tom području. Između ostalog, trebalo bi postići da biskupije ustanove dan kada će moliti za svoje pobijene, da to isto učni i svaka župa u biskupiji. Opet s druge strane svaki povjerenik ima pristup bazi podataka žrtava iz biskupije gdje je povjerenik te može tu bazu dopuniti novim imenima, ispraviti pogreške, pobrisati više-struko navođenje iste žrtve... To je

posao koji je davno trebala napraviti država s obje strane granice, ali ona to ne čini. Na žalost, sav ovaj posao ni u jednoj biskupiji nije završen. Ali se ide dalje, koliko snage dopuštaju. Komisija će, pak, popisujući žrtve ujedno pronaći i kandidate za postupak mučeništva jer prikuplja ne samo njihove najnužnije podatke nego i svjedočanstva o svim okolnostima u kojima se prepostavljenje mučeništvo dogodilo. A takvih

zaciјelo ima među njima, nisu samo crkvene osobe mučenički završile svoj život.«

Spominjalo se i podizanje Informativnog centra »Mir« Međugorje i Radiopostaje »Mir« Međugorje. Ponosan je na sve što je učinio zajedno sa suradnicima, a kako je rekao: »Jedino mi je ostalo žao da nismo uspjeli pokrenuti i televiziju. Bilo je i to u naumu, ali odlazak na drugu dužnost sve je prekinuo.«

Proslava sv. Ilara u Mlinima

Mlini, 21. listopada 2021. (IKA) – Župa sv. Ilara u Mlinima 21. listopada proslavila je svetkovinu svoga nebeskoga zaštitnika. Svečano koncelebrirano misno slavlje s procesijom na sam blagdan predvodio je fra Miljenko Stojić, hrvatski pisac i pjesnik sa Širokog Brijega te vicepostulator postupka mučeništva »Fra Leo Petrović i 65 subraće«. Župnik don Miljenko Babaić zahvalio je predvoditelju slavlja i suslaviteljima te čestitao svima župni blagdan.

U propovijedi je franjevac Stojić ispričao nekoliko primjera iz života približavajući tako vjernicima važnost življena vjere. Kazao je i kako

su vjernici zahvaljujući brojnim propovijedima o sv. Ilaru, koje su prije u životu mogli čuti, imali prigodu naučiti dosta toga o svecu. »Ako se bude-te otvorili svome Bogu i do kraja mu vjerovali«, kazao je, »onda će i sv. Ilar biti vaš dobar zagovornik.« Govoreći nadalje o životnim vrijednostima, poručio je kako možemo imati pred očima ispravan cilj ili se prikloniti struji vremena da nas nosi. Naveo je primjer svoje subraće franjevaca koji su kroz povijest čuvali vjeru u naru-du. Upoznao je vjernike i s postupkom koji je pokrenut za proglašenje mučeništva 66 hercegovačkih franjevac stradalih u Drugom svjetskom

ratu. Riječ je o postupku mučeništva »Fra Leo Petrović i 65 subraće« u Širokom Brijegu, a vicepostulator tog postupka je upravo predvoditelj slavlja fra Miljenko Stojić. Spomenuo se i stradalnika na Daksi ususret obilježavanju njihove obljetnice stradanja. Naveo je i neka svjedočanstva članova obitelji onih koji su u ratnim stradanjima izgubili svoje najbliže i kako su stekli mir kada su na kraju mogli doći do toga da imaju gdje zapaliti svijeću za svoga stradalnika. »Ne slušajmo one koji kažu da se okani-mo prošlosti i da vjera nije važna«, kazao je propovjednik i dodaо kako oni nisu nikad razumjeli veličinu sv.

Ilara i poruku njegova života. »Neka uvečer iz naših kuća odzvanja molitva, a ne kakofonija iz raznoraznih medija«, poručio je propovjednik. Dodao je i kako mediji nisu loši, nego je opasnost u tome ako se ljudi dopuste njima zavesti.

Na sv. misi su sumisili delegat s ovlastima generalnog vikara don Hrvoje Katušić, delegat s ovlastima pastoralnog vikara don Ante Burić, dekan dekanata Dubrovnik 2 don Ivica Pervan, kao i drugi svećenici iz toga dekanata. Nakon sv. mise slijedila je procesija s Presvetim oko crkve u kojoj su nošeni i barjadi bratovština.

Na blagdan sv. Ilara u župi je bila i večernja sv. misa u 18.00 koju je predvodio konavoski dekan i župnik Župe sv. Nikole u Cavtatu don Mato Karamatić.

Vjernici su se za blagdan nebeskoga zaštitnika pripravljali trodnevni-com. Svake večeri slavila se sv. misa s propovijedi, a nakon nje slijedio je prigodni program. Predvoditelji su bili don Nikola Berišić, župnik Braga i Postranja, mons. Toma Lučić, umirovljeni svećenik Dubrovačke biskupije te franjevac Stojić koji je predvodio sv. misu uočnicu. Kristina Dražeta svjedočila je o inicijativi »40 dana za život«, a dubrovački tenor Stjepo Gleđ Markos priredio je koncert »Dođi, dotakni me, Isuse«.

Široki Brijeg: Održan XIII. simpozij Stopama pobijenih

Široki Brijeg, 24. listopada

2021. (Lucijana Kožul) – U nedjelju 24. listopada na Širokom Brijegu održan je simpozij »Stopama pobijenih«. Već 13 godina Vicepostulatura, na čelu s vicepostulatorom fra Miljenkom Stojićem, uspješno organizira i održava ovaj simpozij. Kao i dosadašnjih godina, tako i ove, cilj je simpozija rasvjetliti jugokomunističko ubojstvo 66 hercegovačkih franjevaca i mnoštva puka Božjega te povijesne okolnosti u kojima se to sve dogodilo.

Program je započeo sv. misom u 11.00 u samostanskoj crkvi na Širokom Brijegu, koju je, uz vicepostulatora fra Miljenka Stojića, predvodio dr. don Mirko Šimić, ravnatelj Caritasa Vrhbosanske nadbiskupije. Sumisili su još dr. don Anto Orlovac, biskupski vikar u Banja Luci i don Mladen Benko, župnik u Preseki.

Don Mirko je u svojoj propovijedi govorio kako velika većina vjernika živi u sljepoći, kako ne vidimo kakvi smo mi zaista, ali zato vidimo kakvi su drugi ljudi i vidimo sve njihove mane. »Braćo i sestre! Naši Širokobriški mučenici nisu bili ljudi bez grijeha! Bili su oni ipak slaba i krhka bića, baš kao što smo i svi mi drugi bez obzira koliko se mlađi ili stari osjećali ili mislili da smo snažni i jaki. Živjeli su oni svoje ideale redovništva, usađene vjerom svojih roditelja, onako kako su umjeli i vjerovali Isusu koji ih je zavolio i pozvao upravo onakve kakvi su bili, krhki, slabci, osjetljivi, bojažljivi, a opet neumoljivi, odvažni, hrabri i ustajnici. Voljeli su oni ljudi kojima

su služili i širili su radosnu vijest o Bogu, spasitelju čovjekova dosta-janstva. Iako su bila teška, turobna i neizvjesna vremena jedni drugima su ulijevali sigurnost da će Bog izvesti sve na dobro. Ipak, u jednom trenutku ljudski um biva pomračen i redovnici postaju krivi za sve. Optužba: Druže se s grješnicima, na strani su grješnika. Treba ih se stoga riješiti. Zadatak je potrebno izvršiti odmah. Počinju pljačke, ubijanja, odvođenja! Izbrisati im spomen za-uvijek! Neka ne ostane iza njih ni zrnce Gospine krunice koju su moli-li, ni listić časoslova iz kojeg su Bogu upućivali molitve, ni kalež u kojem su Kristu prinosili žrtvu, ni komadić tkanine redovničkog habita koji je svjedočio njihovu izvanjsku pove-zanost s Bogom. Zadatak je to koji će izvršiti oni čija se nevinost i grješ-nost ne smije i ne može dovoditi u pitanje, jer su oni vlastodršci a time

su izuzeti od pogrešaka, mana, krivih procjena i nepravednih su-dova. ... Nedopustivo je tješiti se laži koju i danas podmeću pojedini postkomunistički ideolozi, kvazi-povijesnici, politolozi, raznorazni manipulatori i obožavatelji režim-skih diktatura, a sve pod krinkom neoliberalnih čuvara i zaštitnika ljudskih prava, da su svi redovnici krivi i da je stoga zločin nad njima opravдан i dopustiv. Prihvaćajući takav stav lako ćemo zaključiti da bi istina bila povlastica mučitelja, ubojica i egzekutora, a laž metoda koja bi ih vodila do ostvarenja toga mračnoga cilja uništenja čovjekova digniteta.«

Nakon sv. mise uslijedila su pre-davanja. Ove godine predavanja su se održala u izložbenom prostoru Franjevačkog muzeja i galerije.

Prvi predavač dr. don Anto Orlovac održao je predavanje o temi

»Stradanje Banjolučke biskupije u Drugom svj. ratu i komunističkom poraću«. U predavanju je iznio činjenice i podatke o stvarnom broju stradanja puka i svećenika u Banjalučkoj biskupiji. »O razmjerima stradanja vjernika u ratu i u poraću govore i brojevi i popisi stradalih. Već tridesetak godina bavim se pri-kupljanjem imena i podataka onih koji su izgubili život u ratu i poraću, bilo kao civilne osobe, bilo kao pripadnici različitih vojnih i policijskih postrojba, a bilo ih je gotovo u svim vojskama onoga vremena. Danom 30. rujna 2021. imamo na tom popisu ukupno 10.903 stradalih u cijeloj biskupiji. Ovdje valja opet naglasiti da su u popis unoše-ni samo izravno ubijeni, poginuli, nestali u ratu i poraću, a nisu oni koji su umirali od različitih bolesti i teških uvjeta života u ratu: od ti-fusa, gladi, zime, osobito prognani i

izbjeglice, od različitih dječjih bolesti, i sl. S njima bi broj bio puno veći. ... Sudbinu svojih vjernika dijelili su i njihovi pastiri, svećenici. Dapače, oni su često bili prvi na udaru po načelu: "Udarit ću pastira i stado će se razbjeći". A stradavali su na različite načine, kao i njihovi vjernici: ubijali su ih četnici i partizani u ratu, "sudile" su ih i strijeljale vojne i civilne komunističke vlasti već u ratu i nakon rata, osuđivani su na teške tamničke kazne bez krvnje, a određen broj morao je napustiti biskupiju i izbjegći kako bi spasili živu glavu te se nikada više nisu mogli vratiti (osobito oni njemačke narodnosti). Biskupija je nakon rata praktički ostala bez svećenika. U dušobrižnički rad silom prilika bili su tada uključeni i stariji franjevci i trapisti, koliko ih je uopće bilo. O tome najbolje govore brojevi. Banjolučka je biskupija u Drugom svjetskom ratu i poraću izgubila 12 svećenika: četrti su izravno i namjerno ubijena, jedan je poginuo u napadu partizana, dvojica su "suđena" i strijeljana, jedan je umro od posljedica ranjavanja, jedan je umro u logoru kao žrtva bolesti, a bio je vojni dušobrižnik, dvojica su nestala na

Križnome putu, jedan je umro u istražnoj tamnici nakon rata. Osim toga ubijena su dva bogoslova i tri sjemeništarca. Nakon rata, na uglavnom višegodišnju robiju, osuđeno je 10 svećenika, a kratko je bio zatvoren i sarajevski svećenik, kasniji banjolučki biskup, dr. Dragutin Čelik. Sudbinu prognanika podijelilo je osam svećenika koji se nikad nisu mogli vratiti u biskupiju, te dvojica biskupa. Franjevci Bosne Srebrenе izgubili su na području Banjolučke biskupije 13 svećenika, što ubijenih, što nestalih, te još šest bogoslova, sjemeništaraca i časne braće. Svi trapisti njemačke narodnosti iz opatije "Marija Zvijezda" u Banjoj Luci morali su još tijekom rata napustiti svoj samostan i povući se najprije u svoju filijalu u Rudolfstalu (Bos. Aleksandrovcu), a odatle u Njemačku i Austriju. Ubijeno im je i umrlo u logorima ili od njihovih posljedica 13 svećenika i časne braće.«

Etičar dr. don Mirko Šimić govorio je, pak, na temu »Identitet (hrvatski i katolički) u svjetlu mučeništva«. U svome predavanju pojasnio je što su to zapravo mučenici, a spomenuo je i naše hercegovačke fratre koje su

jugokomunisti ubili. »Za papu Ivana Pavla II. mučenici su oni koji su sve do žrtve života vjerni čovjeku, oni koji su mučenici kršćanske ljubavi, koji su mučenici pravednosti, koji su mučenici istine te mučenici mira. Iсти taj papa pozvao je mjesne Crkve da učine sve i da ne puste zaboravu spomen onih koji su pretrpjeli mučeništvo. Mučeništvo se nikada ne događa slučajno jer ono prepostavlja ustrajan rast u vjeri i vježbanje u krjeposnu životu koji znači svladavanje sklonosti na zlo u sebi te jačanje altruizma. ... Mržnja prema Crkvi (katoličkoj vjeri) glavnim je razlogom ubijanja svećenika, a time i Širokobriških mučenika kako ih ovdasnji puk naziva. Da se svećenike i franjevce željelo iskorijeniti s posebnim ciljem, svjedoči upravo primjer samostana u kojemu se u ovom trenutku nalazimo. Partizanski zločinci svoje žrtve nisu poznavali, nisu im znali niti ime, nego im je bio dostatan habit koji su na sebi nosili. Crni, tmurni i pretužni su bili ti dani kada su Široki Brijeg i ostale župe ovog kraja ostali bez svojih fratara, a time je čitava Širokobriješka općina ostala bez i jednog svećenika, kako to svjedoči

fra Jerko Karačić u svojim Uspomenama iz doba mučeništva. Stvarno je pitanje može li se identitet, bilo duhovni bilo nacionalni, mučenjem i progonstvom oteti, izbrisati, oduzeti ili reducirati. Čini se da ipak ne može, budući da komunistički silnici nisu mogli osporiti utjecaj dominacije franjevaca bilo preko ideoloških, kulturnih ili obrazovnih sfera, tako da im je preostalo jedino ubijanje tijela.«

Treće predavanje o temi »Laž kao sredstvo proizvodnje "istine"«, održao je povjesničar mr. Stjepan Lozo. Između ostalog rekao je sljedeće: »Iako i riječ "neistina" i riječ "laž" jednakoznačuju kako neki iskaz, neka iznesena tvrdnja ne odgovara stvarnosti, te se dvije riječi u svojoj sadržanoj poruci ipak bitno razlikuju. Dok neistina može biti iznesena nehotično, primjerice zabludom, laž razumijeva svjesno iznošenje netočne tvrdnje. Namjerno iznositi neistinu o drugom, klevetati, mogu pojedinci, a mogu i organizirane zajednice po svojim istaknutim predstavnicima. Iznošenje laži o drugome, klevetanje, može uništavati imovinu i zdravlje neke konkretnе osobe, pa i naroda, čak i sam

njihov život. ... Krajem lipnja 1941., uz objavu projekata stvaranja „Velike Srbije”, srpska strana pušta u optjecaj „Valerijanov memorandum” koji lažno optužuje Hrvate da su već do tada, tobože, pobili 100.000 nedužnih Srba u NDH. Bio je to u osnovi jednostavan model propagande. Cilj je bila etnički čista Velika Srbija, naseljena samo Srbinima, a način njezina ostvarenja je vojna provedba genocida nad Hrvatima. Srpska propaganda trebala je izvršenje stavnoga genocida nad Hrvatima prikrivati agresivnim

ozloglašivanjem Hrvata za izmišljeni genocid nad Srbinima. To je i činila kako u Berlinu i Rimu, tako i u Londonu, New Yorku i na drugim stranama. Izrada „Valerijanova memoranduma” organizirana je pod pokroviteljstvom tadašnjeg prvog čovjeka Srpske pravoslavne crkve (SPC-a) mitropolita Josifa Cvijovića, čovjeka koji se prethodno borio s oružjem u rukama kao četnik za velikosrpske ciljeve u Makedoniji. Rad na memorandumu počeo je polovicom lipnja 1941., a obavlja se u Muzeju SPC-a u Beogradu.

Za tu nakanu SPC osniva posebno povjerenstvo kojem je predsjedao episkop zvorničko-tuzlanski Nektarije Krulj. Memorandum je potpisao episkop Valerijan Stefanović, vikar patrijarha SPC-a, u ime čitave SPC-a, kao službeni dokument. Taj dokument i danas je službeni dokument SPC-a, pa se može držati da i dalje nanosi tešku štetu časti i životu Hrvata, moguće čak i u Vatikanu. Ta velikosrpska kleveta Hrvata nije samo nekakva prilagođena izmišljotina, ona je sramotna laž. Po mnogim dostupnim podatcima,

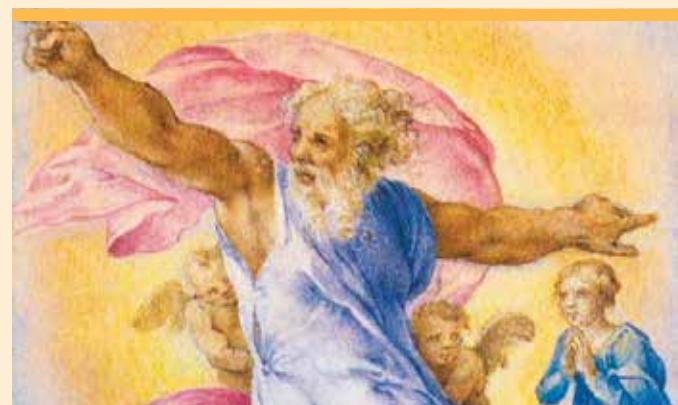
naime, može se zaključivati kako do 23. lipnja 1941. na teritoriju NDH nije stradal ni 1.000 Srba po svim osnovama, dakle ni 1% od optužbe iznesene u dokumentu SPC-a.«

Simpozij je završio zahvalom svim brojnim posjetiteljima i predavačima te pozivom da se oni koji imaju bilo kakvu informaciju o ubojstvu fratara jave u Vicepostulaturu i na taj način doprinesu njezinu uspješnom radu. Program je vodila Višnja Spajić. Posjetitelji su još neko vrijeme ostali u druženju i razgovoru. ☺

Napretkov i Akademijin kalendar za 2022.

Mostar, 30. listopada 2022. (hkd-napredak-mostar.ba) — Nakon naših kalendara »Kalež krvii« – 66 ubijena hercegovačka fratra, »Kalež muke« – 93 osuđena hercegovačka fratra na preko 349 godina uzništva, naš povijesni kalendar za 2022. posvećen je 88-orici uznika između 1945. i 1986. koji su preko 260 godina čamili u komunističkim kazamatima. Naši su uznici: biskupijski svećenici, časne sestre, uzorni katolići i prepoznatljivi Hrvati u Hercegovini punili »kalež patnje«. Njima su mrzitelji katoličke vjere na sotonske načine uništavali mladost.

Ti dugotrajni patnici okićeni su u kalendaru sitnoslikama hrvatskoga redovnika i svećenika Julija Jurja Klovića (1498. – 1578.). U Italiji se družio s najistaknutijim umjetnicima i humanistima: Michelangelom, Vasarijem, El Grecom i drugim velikanima. »Nikada još nije postojao niti će se u sljedećim stoljećima pojaviti tako rijedak i vrstan minijaturist, ili, možemo reći, slikar sitnih stvari, kakav je don Julije Klović; jer on je daleko nadmašio sve koji su se bavili tom vrstom slikarstva« (Vasari). Klovićeve su slike na stranicama Akademijina i Napretkova

kalendara krune naših mučenika i uznika. One su *Biblia pauperum* (Biblijia za siromašne), slikopis kojim nas Klović i ove godine evangelizira. Svaka je slika jedna priča, prispoloba, pouka i poruka. Izdvojene osobe nas prihvataju, s nama razgovaraju i grle nas. One nam omogućuju osmišljavati vlastitost, pronalaziti put te preko lika i događaja dovesti do zaključka o sebi i svijetu. Slike nam žele pomagati na životnom putu i osvjetljavati životne staze. Ono što je hrana tijelu, to je slika duši. Ono čime hranimo svoju dušu i postajemo. Želiš li biti zdrav ili zdraviji, promatraj ove slike i razgovoraj s božanskim osobama. Promatranje je čudo koje se preljejava u stvarnost života. Rasvjetlit će ti um, dušu i srce. Uzmi kalendar, listaj i razgovoraj pa ćeš doživjeti prisutnost koja ti daruje smisao postojanja! Isus je odgovorio na sva tvoja pitanja. Želiš li naučiti živjeti u istini? Listaj ovaj kalendar. Odvaži se i podiži životnim putem tijekom 2022. ruku pod ruku s Bogom. Tako Klovićeve minijature, preko naših kalendara, i ove godine zaokupljaju pozornost i izazivaju udivljenje svoga čitateljstva. ☺

Žrtvama iz župe Čerin s mnogo pjeteta odana zaslužena počast

Čerin, 31. listopada 2021. (brotnjo.info) – U nedjelju 31. listopada župljani župe Čerin okupili su se kod spomenika poginulim braniteljima iz ove župe kako bi braniteljima stradalima u Prvome svjetskom ratu, Drugome svjetskome ratu i poraću te Domovinskom ratu odali zasluženu počast.

Najprije su predstavnici Općine Čitluk, članovi obitelji poginulih branitelja, suborci, predstavnici udruga proisteklih iz Domovinskog rata i predstavnici Povjerenstva za uređivanje grobišta iz Drugoga svjetskog rata i poraća na području općine Čitluk položili vijence i zapalili svjeće kod spomen-obilježja. Zajedničku, pak, molitvu predvodio je župnik župe sv. Stjepana Prvo-mučenika fra Hrvoje Miletić.

Nakon toga je u župnoj crkvi slavljena sv. misa zadušnica za sve pobijene. Svečano misno slavlje predvodio je fra Miljenko Mića Stojić, vicepostulator postupka mučeništva »Fra Leo Petrović i 65 subraće«. Su-misili su fra Hrvoje Miletić, fra Jure

Barišić i fra Miljenko Mika Stojić.

U prigodnoj propovijedi fra Mića je govorio o onima koje je Crkva proglašila svetima, ali i svim onima koji su se trudili živjeti kršćanski no nisu dosegnuli visine svetosti. Također je pozvao okupljene da koriste razum i srce kako bi pravilno razlučili izvanjsko i nutarnje. »Dobro su ovo znali mnogi naši koji su prije nas pošli pred lice Božje. Voljeli su svoga Boga, znali su da smo siromasi bez njega. Ali voljeli su i svoju domovinu. Znali su da smo bez nje kao kuća bez krova. I zbog toga im nije bilo teško dati i svoje životе kada su ocijenili da tako treba biti. Inače, davanje svoga života za više vrijednosti u kršćanstvu je uobičajeno. Sadržano je to u pojmu mučeništva. Nečiji život istina prestaje na ovoj zemlji, ali se dotični rađa time za nebo. I to rađanje je puno važnije od ovozemaljskog. Treba ga slaviti, a ne ono prvo«, poručio je fra Mića. Župa Čerin mnogo je stradala tijekom ratova i poraća, na što se fra Mića također osvrnuo

kazavši: »Naša župa Čerin znala je i htjela ići Božjim putem. Da to nije tako, davno bi je zameo vjetar. Sada bi netko drugi bio ovdje, a ne mi. Znala je ona to i nakon strašnih događanja iz posljednja tri rata. Prisjetimo se da je u Prvom svjetskom ratu palo 288 župljana, a u Drugom i njegovom poraću 478 te u Domovinskom 21. Najboljnje je odjeknuo Drugi svjetski rat. Ostale su tada ovdje 152 udovice, pet udovaca i 430 siročadi. Izvanski gledano život je stao. Međutim, spasila nas je vjera u našega Boga. Prisjetimo se svih onih žena u crnom koje su nosile krunicu u ruci. Dok smo bili mali, nismo ih razumjeli, malo su nam bile čudne. Pa smo onda polako spoznавali da se preko njih i preko žuljevitih muških ruku obnavljao ovaj naš puk ovdje i danas došao do toga da možemo koliko-toliko odahnuti. Pobjedili smo i trebamo Bogu biti zahvalni na tome.« Dio propovijedi fra Mića je posvetio i Groblju mira na Bilima te pritom kazao kako je Groblje mira smješteno na vratima Zapadne Hercegovine i da je to mjesto posebnog pjeteta. »Bez obzira na to gdje poginuli i bili pokopani, svjesne obitelji tu im podižu križeve s imenom i prezimenom, imenom oca, godinom rođenja i godinom smrti. Oni nisu broj, oni su bića kao i mi koja su samo prije nas došla pred lice Božje. Nama ovdje na zemlji ostavili su slobodu, ostavili su kuće i njive, ostavili su napisane knjige, ostavili su mnogo toga. Kako ih se ne sjećati i ne biti im zahvalan?«, zapitao se fra Mića i dodao kako će onaj tko zaboravi svoje i sam biti zaboravljen. U završnom dijelu propovijedi progovorio je i o pobijenim hercegovačkim franjevcima. Posebno se osvrnuo na one iz župe Čerin te je tako okupljene podsjetio na fra Bonu Andačića, fra Pašku Martincu, fra Rafu Prusinu, fra Dobroslava Šimovića i fra Branimira Koraća. »Zar se mogu zaboraviti ovi spomenuti? Zar se može zaboraviti mnoštvo drugih iz ovoga našega podneblja? Bit ćemo krivi ako se to dogodi. A ako se ne dogodi, nasmiješit će nam se i oni i Bog kada dođemo gore na nebesa te će nam pomoći lakše živjeti ovdje na zemlji. Stoga nastavimo živjeti po Božjim zapovijedima i sve će biti kako treba«, zaključio je fra Miljenko Mića Stojić. ↗

Na groblju mira odana počast žrtvama

Bile, 3. studenoga 2021. (citluk.ba) – Na memorijalnom Groblju mira na Bilima, u organizaciji Odjela za Drugi svjetski rat i poraće HNS-a BiH, 2. studenoga odana je počast žrtvama iz prošlih ratova. Učinjeno je to polaganjem cvijeća, paljenjem svjeća i zajedničkom molitvom koju je

predvodio fra Miljenko Stojić, povjerenik HBK i BK BiH za hrvatski martirologij.

Groblje mira obitelji poginulih posjećuju tijekom cijele godine, a na poseban način u povodu Svih svetih i Dušnoga dana. Budući da je veći broj vjernika bio na Groblju mira, tijekom odavanja

počasti i oni su se pridružili članovima Odjela među kojima su bili i predstavnici Povjerenstva za uređivanje i obilježavanje grobišta iz Drugoga svjetskog rata i poraće na području općine Čitluk.

Valja napomenuti kako su Groblje mira u povodu Svih svetih i Dušnog dana posjetili brojni

Brotnjaci. Oni su kod križeva podignutih u spomen na članove svojih obitelji polagali cvijeće i palili svijeće. Broj križeva za žrtve s područja općine Čitluk uskoro će se povećati za 49 novih. Uz postavljanje novih križeva Povjerenstvo će nastaviti i s prikupljanjem dalnjih uplata za taj pothvat. ☎

Akademска večer o pobijenim hercegovačkim franjevcima

Zagreb, 27. studenoga 2021. (Lucijana Kožul) – »Udruga Obnova« organizira akademске večeri s ciljem da to bude događaj u kojem poznati doktori znanosti svoja životna, akademска i poslovna iskušta prenose kroz neformalni oblik komunikacije sa slušateljstvom i gostima. Namjera je obogatiti kod onih koji slušaju njihov život i akademski rad.

Na VII. akademskoj večeri ugostili su povjesničara dr. sc. Hrvoja Mandića, autora knjige »Hercegovačka franjevačka provincija u Drugom svjetskom ratu i poraču«. U razgovoru o knjizi dotakli su se svih važnih tema: početaka Hercegovačke franjevačke provincije, odnosa prema Kraljevini Jugoslaviji, uspostave

Nezavisne države Hrvatske (NDH) i ustaškog režima, fra Radoslava Glavaša, franjevac koji su spašavali

progonjene te 1945. godine u kojoj stradavaju hercegovački franjevcii.

Na početku razgovora dr. Mandić

objašnjava važnost franjevaca u Hercegovini: »Nakon otomanskih progona, fratri su preživjeli i

postali su jednostavno sve za taj kraj: i plemstvo, i intelektualci, i duhovni pastiri, i gospodarstvenici... Neizmjerna je njihova zasluga za kulturni razvitak, za kulturni identitet, pogotovo za nacionalni, a onaj katolički svakako je najvažniji. Dovoljno je samo istaknuti značaj fra Didaka Buntića. Ne samo da je spasio od smrti glađu toliki broj djece, između 10 i 15 tisuća, nego je i opismenjivao pučanstvo. Uvodio je škole, prve pučke škole, a zaslužan je i za ustroj Franjevačke klasične gimnazije, odnosno prve klasične gimnazije koja je kasnije postala otvorena i za javnost u Širokom Brijegu, ne samo za redovnike nego i za civile koji su se školovali dolazeći čak iz Srbije, Slovenije, Mađarske, Hrvatske, Slavonije i Dalmacije.«

U razgovoru se dotakao i političkoga stava hercegovačkih

franjevaca. U Provinciji su postojale dvije snažne struje, jedna jugoslavenska, a druga struja je rješenje hrvatskog pitanja vidjela u okviru nacionalne države, spajanja Hrvatske i Hercegovine. Uspostavom NDH 1941. dobra većina franjevaca bila je zadovoljna što Hrvati napokon dobivaju državu, ali kad su počeli zločini to zadovoljstvo sve više splaćanjava.

Pitanje fra Radoslava Glavaša i njegove veze s ustaškim pokretem još nije do kraja rasvijetljeno. Ima dosta rupa u toj priči, teško se dolazi do dokaza što je se tu u biti događalo. U isto vrijeme slučaj fra Justina Medića mnogo je jasniji. Postoji dokaz gdje je prisegnuo Anti Paveliću te ga je provincial fra Kresimir Pandžić isključio iz franjevačkoga reda. Zbog ovakvih slučajeva treba spomenuti da ne treba sve

franjevce stavljati u isti koš, oni su bili za slobodnu državu Hrvatsku, ali ne i za zločine ustaškog pokreta.

Bilo je i franjevaca koji su djelovali na terenu, branili ljudе od represije rasnih zakona, Srbe i Židove. Fra Kresimir Pandžić i još nekolicina fratara išli su u Zagreb da razgovaraju s Antom Pavelićem o progonu Srba, no nije ih htio ni primiti. Vidjeviš to sve, fratri otvaraju vrata svojih samostana te su davali potvrde ljudima da su kršteni samo kako bi izvukli žive glave, a po dogovoru kada prođe opasnost da te potvrde raskinu i vrate se na svoju vjeru. Taj papir je mnogim ljudima spasio život.

Dosta takvih zalagali su se da fratri u veljači 1945. ne budu ubijeni, ali znamo da nisu uspjeli. Fratri su 1945. ubijeni samo zato što nisu bili kompromitirani te se

Josip Broz Tito bojao da bi oni mogli uspostaviti nekakvu novu vlast. Pomagali su Srbima i Židovima, bili su okrenuti Zapadu, proanglofilski usmjereni. Dr. Mandić ističe: »Gimnazija na Širokom Brijegu poznata je po tome što je 1939. – 1944. imala 19 doktora znanosti koji su stekli svoje doktorate na anglosaksonskim sveučilištima, ponešto germanskim, vrlo malo talijanskim. To je bila ta elita, vjerovali su u demokraciju i svi su pobijeni. Bili su odane pristaše Katoličke Crkve koja je predstavljala jedinog i pravog neprijatelja sovjetizma, boljevizma, komunizma, kako god ga zvali.«

Cijeli razgovor možete se pogledati na adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=GkUql-2as00>. A ima ga i na portalu pobijeni.info (Multimedija + Video). ↗

General franjevačkoga reda na Širokom Brijegu

Široki Brijeg, 2. siječnja 2022. (Vicepostulatura) — General franjevačkoga reda Manje braće fra Massimo Fusarelli u popodnevnim je satima 1. siječnja 2022. posjetio franjevački samostan na Širokom Brijegu i Vicepostulaturu »Fra Leo Petrović i 65 subraće«. U njegovoj pratnji bili su generalni definitor za Južnoslavensku konferenciju fra Konrad Grzegorz Cholewa, provincial hercegovačkih franjevaca fra Miljenko Šteko i generalov tajnik fra Vjekoslav Milićević.

Generala je s braćom primio gvardijan fra Ivan Marić. Nakon iskazane dobrodošlice krenulo se u obilazak. General je najprije posjetio samostansku crkvu Uznesenja BKM koju mu je gvardijan kratko predstavio. Nakon toga general se zaustavio kod grobnice gdje su pokopana 24

hercegovačka franjevca, ubijena tijekom Drugoga svjetskoga rata. Ta vremena i ubojstvo 66 hercegovačkih franjevaca približio mu je vicepostulator fra Miljenko Stojić. Istim onim putom kojim su pobijeni franjevci u veljači 1945. vođeni na ubijanje general je krenuo u obilazak ratnog skloništa u samostanskom vrtu gdje su jugokomunisti ubili i zapalili 12 hercegovačkih franjevaca. Slijedio je još obilazak Franjevačkoga muzeja i galerije. General je tu pomno razgledao kaleže, pokaznice i druge crkvene stvari koje su jugokomunisti oštetili u svom krvavom pohodu na Široki Brijeg. Franjevci su graditelji kulture od svoga dolaska pa do danas, u što se general uvjerio iz svega onoga što je vidoio. Sve je završilo ugodnim druženjem s braćom u samostanskoj blagovaonici.

Nakon prigodne molitve u crkvi i u ratnome skloništu, svega viđeno- ga i doživljenoga general je izrazio divljenje braći na životnoj borbi kroz različite režime i na snalažljivosti te

sve usporedio s borbom franjevaca u Svetoj Zemlji. Podupro je i Vicepostulaturu u njezinu radu izrazivši želju da pobijena braća što prije budu uzdignuta na čast oltara. ↗

Dostojno su ih pokopali i nadahnuli se njihovom snagom

Hercegovački su franjevci još od uboštva prvoga svoga člana fra Stjepana Naletilića 1942., najvjerojatnije pokraj Zanaglina na Ku-presu, nastojali dostojno pokopati svoje ubijene ili pronaći njihove posmrtnе ostatke, ali nije to bilo lako u onome vremenu. Jugokomunisti su ih nastojali izbrisati iz pamćenja i uspostaviti svoj pogled na život. Zbog toga su na Širokom Brijegu, nakon što su pobili 12 frataru 7. veljače 1945., uskoro zatrplali ratno sklonište gdje su franjevce dokrajčene metkom u zatiljak jednostavno ubacili i onda zapalili jer se puk okupljaо i molio za njihov zagovor. Slično se dogodilo i s onih šest frataru ubijenih u Mostarskom Gracu 6. veljače 1945. Bili su ostavljeni da ih raznesu divlje zwijeri, ali su ih vjernici krišom nastojali što bolje prekritic zemljom. I pala je siva kropa na ta mjesta strašna zločina sve do Hrvatskoga proljeća 1971.

Iskoristivši proslavu Marijanske godine, čitava se Provincija okupila na Širokom Brijegu 1. srpnja 1971., zajedno s 10-ak tisuća vjernoga Božjega puka. Častili su svoju Gospu, razmišljali o svojoj prošlosti, ali i dostojno pokopali svoju ubijenu braću na Širokom Brijegu i u Mostarskom Gracu, čije su kosti krišom otkopali još 1969. O svemu je opširno izvjestilo službeno glasilo Hercegovačke franjevačke provincije Mir i dobro, 5, Mostar, 1971., str. 185. – 206. Donosimo presliku tih stranica. Primjetimo kako su mudro oblikovali čitav dan unatoč jugokomunističkoj opasnosti. ☩

PROCESIJA IZ KLANCA

PRIJENOS POSMRTNIH OSTATAKA POBIJENIH FRANJEVACA

POKORNIČKO HODOČAŠĆE PROVINCIJE NA ŠIROKI BRIJEG

1.srpnja 1971

- piše o. Provincijal-

"1. srpnja 1971. Hodočašće Provincije u Marijinoj godini. Jučer smo postili o kruhu i vodi. Danas smo pješačili i zatim molili, a u podne koncelebrirali "pro bono Provinciae": nas 78 u koncelebraciji.- Izveli smo pokornički program. Sretni i mi, a vjerojatno i naša nebeska Majka. Dočekani bratski od braće na Širokom Brijegu.- Zahvalni našim starim ocima, sjedinjeni u ljubavi i s vedrim pogledom u budućnost."

Tako smo zapisali u kroniku samostana na Širokom Brijegu, a zatim se potpisali: svih nas 150 koji smo se tu toga dana našli.

Uistinu, bio je to izvanredan dan i doživljaj!

"Dedo", fra Tomo Zubac, reče da u svojih 88 godina životu još nikada nije vidio ni doživio nešto slično.

Jedan zlatomisnik reče: "Sav život na jednu stranu, a ovaj dan na drugu, i opet se ne bih zamijenio".

Jedan vrlo pobožni starac nazva to "jedinstvenim doživljajem u životu".

Ja sam u svoj dnevnik zapisao: "Ovo mi je najsadržajniji dan u životu".

Ima braće koja se tuže da je bilo "predugo". Imaju pravo! Pokora je pokora, a molitva je molitva. Ne valja ni začina preko načina, pogotovo ne valja pokora ako je predomjerna. Ali nisam čuo nikoga tko taj dan ne bi smatrao jedinstvenim doživljajem u životu.

Kako je došlo do toga?

Ideja je nikla u srcu nekoga od "nepoznatih junaka". Prigodom jedne duhovne obnove, dok smo raspravljali o "povratak osobnoj molitvi", netko je nabacio da bi trebalo onako kako su stari činili: postiti i bosonogi na Široki Brijeg hodočastiti.

Ne znam gdje je to bilo i tko je taj bio. Sve mi se nešto mota po glavi da je to bilo na Humcu. Možda je to rekao fra Bonifacije Barbarić, možda fra Zdenko Galić, a možda i fra Vinko Dragičević. Da me ubijete, ja se ne mogu sjetiti.

Palo je to sjeme na prilično kameni tlo. Nisam to ja prihvatio zadugo. Ali kad se počelo ozbiljno raditi o proslavi marijanske godine, sve više se ta ideja namećala. I na 6. svib

njao.g., kad sam imao izići pred prošireni definitorij s konkretnim prijedlogom za proslavu, imao sam već u glavi i neke detalje. Bio sam predložio da napravimo pokorničko hodočašće čitave Provincije, i to da bude toga dana post o kruhu i vodi. Prošireni definitorij je prihvatio, ali i korigirao prijedlog: post su pomakli za dan prije, a za dan hodočašća predviđeli "agapu" - bratski sastanak i gozbu. Odredba proširenog definitorija objavljena je u našem glasilu 1973/3, str. 100.

Na sjednici definitorija od 18. lipnja o.g. povjerenou je našoj Komisiji za liturgiju da, u dogovoru s braćom na Širokom Brijegu, izradi detaljan plan. "Dnevni red" hodočašće, sastavljen na prijedlog te komisije, objavljen je u našem glasilu 1971/4, str. 138, a opširan i do u sitnice razrađen program dostavljen je svoj braći desetak dana prije hodočašća.

I POST I PJEŠAČENJE

"Ja sam sve mislio da se Provincijal šali kad spominje post o samom kruhu i vodi. Ali kad ujutro ne bi ništa drugo na stolu, počeo sam shvaćati da bi to moglo biti i zbilja. A kad se na podne poče dijeliti komad kruha i čaša vode,... ja shvatih da je to prava pokora..." - reče jedan mladi svećenik.

Pješačenje! Prevarili smo se svi: i mladi i stari. Mi stari mislili da je Brijeg još uvijek jednak blizu kao nekad pa se pouzdali u svoje noge. I lipsali. A mladi mislili da je isto hodočastiti i loptu ganjati pa potrčali... I lipsali prije vremena. Ne će svatko da priča svoje jade. Ali ja vidim da su mnogim šoferima skočili mjehurići po tabanima... Drukčije je to nego upirati papuču za gas! Moj vikar i kolega fra Bonicije je izdržao, ali je zato nakon dva dana pao na postiju... I neke su novice i klerike kupili u "kombi", koji je za svaki slučaj išao iza kolone.

Nu, nema ga tko nije shvatio post, pješačenje i pokor ozbiljno. Do krvi i suza ozbiljno. Bez iznimke."Zašto sve to mučenje? Barem vi bolesnici morali biste nešto uzeti!" - čudila se sestra kuharica. "Da barem malo okušamo kako je bilo našim starim majkama i bakama kad su 'žežinjale' svakog tjedna po dan, pa i dva i tri!"

Mnogi nisu uopće spavalii. Iz Nahije, s Humca, a i iz Bekije krenuli su već u dva poponoći. A tako je nekako bilo i svim ostalima, osim mještanima...

Slabost od posta, umor od pješačenja, otežalost od nespavanja, a nadasve iznemoglost od dugih molitava i propovijedi... sve je to skršilo tjelesa. Uzdamo se da je i milost Božja skršila srca!

II PROCESIJA IZ KLANCA

Pred obnovljenom kapelicom sv. Ante skupilo se nas oko 130. Križ i svijeće su prethodile, a ostali se poredali tri i tri, potpuno u duhu Konstitucija: bez precedencije. Provincijal okružen gvardijanima iz Mostara i Duvna "predsjedao" je. Molili smo slavnu krunicu, i to svaki samostan je predmolio po jedan desetak. Između toga smo pjevali po jednu pjesmu. Upravo smo završili i krunicu i litanije kad smo stigli na kapiju. Zadnji takt pjesme "Čuj nas, Majko" otpjevan je kad je posljednji stigao pred portal.

Tu su nas dočekala starija i bolesnija braća na čelu s mjesnim gvardijanom fra Jozom Pejićem. Provincijal je poljubio Gospin kip, a onda pozdravio gvardijana i braću:

"Oče gvardijane, evo čitave Provincije sakupljene ovde. I Kustodija je zastupljena po dvojici vijećnika, a Evropa i Afrika po nekolicini svršenih studenata. Došli smo da Gospo kažemo da nam je teško i da od nje zamolimo hitnu pomoć. A od vas, čuvara ovog svetišta, željeli bismo čuti kako su naši stari oci kroz tolike narodne ustanke, ratove i nevolje izdržali i sačuvali i vjeru i obraz! Ako u vašim starim tradicijama ima štogod o tom, recite nam i poučite nas!"

Otar gvardijan je - kao kakav stariji vodnik - najprije podnio "raport":

"Oče provincijale! U kući je stanje redovno, braća su sva na broju, bolesnika nema, i svi s radošću očekuju da vam svima iskažu bratsku ljubav!"

A onda je nastavio:

"Oče provincijale, draga Provincijo! U ime 130 godina čuvanja ovoga Gospina svetišta, u ime svih čuvara koji su ovdje bili i još jesu pozdravljam vas, vas braću ove naše Gospine Provincije. A svoj Provinciji mogu prenijeti poruku čuvara ovoga svetišta: 130 godina ova crkva je rasla, nikada se nije smanjivala. Broj braće nekada se povećavao, nekada smanjivao, a bilo je časova kada nas ovdje nije uprće bilo. Pobožnost prema Majci Božjoj nije prestajala; odanost, ljubav i poslušnost prema Provinciji, prema starješinstvu Provincije nije se nikada prekidala. I kao dragocjena relikvija od onoga prvoga inventara prije 130 godina sačuvano nam je zvonce kojim je zvonio prvi gvardijan, ovdje, na Širokom Brijegu, skupljaо braću i saopćavao im poruke, naredbe, upute itd. Još nam je sačuvana krunica na koju su naša prva braća molila. Sačuvana nam je i službena knjiga, u kojoj su zapisana imena naših novaka 1844. na Čerigaju do 1874. ovdje na Širokom Brijegu. I tako na simboličan način traje naša odanost i naša vjernost i naše svjedočanstvo ljubavi

prema Majci Božjoj. Braćo, dok vas Majka naša B.D.Marija prima u svoj naručaj, u svoje krilo, i dok vas braća prima=ju u svoj zagrljaj, - ja Vama, oče Provincijale, predajem zvonce kao simbol ljubavi, jedinstva, odanosti. Služite se ^{zvonom} ovdje u našemu svetištu (Provincijal prima i ljubi zvon=ce, na kojem stoji ugravirano: DAROVA BISKUP FRA RAFO BĂ=RIŠIĆ PRVOM GVARDIJANU NA ŠIROKIBRIG: G.G. 1849). Predajem vam i ovu krunicu, na koju su molili prva naša braća, da je svi poljubimo i da na svojim usnama ponesemo svojim kućama kao znak našu ljubav prema Majci i ljubav naše Majke prema nama (Krunica ide od ruke do ruke i sva je braća ljube). Predajem Vam našu službenu knjigu, u kojoj su zapisana ime=na naše prve braće. Braćo, dobro došli, priyatno se danas i bratski osjećali!"

Sva braća ljube Gospin kip, u procesiji ulaze u crkvu i počinje

III BOGOSLUŽJE RIJEČI

Najprije smo zajednički izmolili Laudes Visitationis BMV (od dana 2. srpnja). Zatim je pročitano Pismo sv. Franje kapitulu, koje je on pisao sa bolesničke poste=lje. Iza čitanja slijedilo je pjevanje verzova i Alleluja. Nakon toga je pročitan odlomak iz Novoga Zavjeta (1 Kor 1,17 - 2,2). A onda je Fr. Ivo Bagarić održao homiliju: Sablazan Križa:

"Krasna perikopa za ovaj trenutak naše povijesti; vječno upozorenje za naš rad i naš život. Pokušao je Pavao grčkom mudrošću dovesti Atenjane do Krista. Rezultat: porugljivi smijeh. Pokušao je Apolon "novom teologijom" osmisiliti, osuvremenići kršćanstvo u Korintu. Rezultat: svade i cijepanje. Ma šta ljudi tražili, Pavao im nudi križ. "Mi propovijedamo Krista raspetoga, sablazan za Židove, ludost za pogane." "Sablazan" i "ludost" to su bili spontani, elementarni osjećaji ljudi pred križom. Zar da taj Raspeti i taj križ - znak sramote - bude spas Grcima, stvaraocima mudrosti, klesarima ljepote? Zar da to bude spas Rimljanim, osvajačima svijeta krojačima pravde? Zar da mrtvac na križu bude spas Židovima, kad ga knjige proglasile prokletstvom?..."

Ipak je tako. Pavao ne umanjuje tu "sablazan", ne zamagljuje tu "ludost". Ona je programirana ekonomijom spasenja, grijesima čovječanstva. "Radosna vijest" hrani se Golgotom. "I čak ono čega nema izabra Bog da uništi ono što jest." Bog radi uvijek "nerazumno", nadrazumno, "ludo". Kad je stvarao svijet, gradevni materijal bio mu je - ništa. Kad je otkupio čovjeka, učinio je to samouništenjem Bogočovjeka. Danas i uvi jek, kad god spasava, spasava grubom terapijom: križem koji traži osobni križ da se kompletira Golgota.

Križ i Raspeti ishodišna je točka Pavlove teologije, stup nosač njegova evanđelja. Raspeti Isus Krist, to "obliče" roba, lik "griješnog tijela" zastupa čovječanstvo. Taj "čovjek boli" zamjenjuje bolesno čovječanstvo. U tom tijelu uništeno je prokletstvo, uspostavljen mir. Križ je vječni znak spašenja na raskršću povijesti. Svojom vertikalom i svojom horizontalom siječe vrijeme i prostor, povezuje prolaznost i vječnost, svijet i nadsvijet, židovstvo i paganstvo, Stari i Novi Zavjet, sve sjedinjuje u Jednoga. Utjelovljena Mudrost reaktivirala je, intenzivirala do golgotskog raspleta vječnu dramu svijeta: odnos Bog - čovjek - Božja mudrost - čovjekova ohola uobraženost i samodostatnost. Sve ljudsko je zatajilo. Sve normalno bilo je nemoćno. Potreban je bio jači, grublji udar istine. potresnije svjedočanstvo ljubavi, "ludost križa", i ona se ničim ne smije zamagljivati. Bilo je potrebno da ljudi razapnu Boga i tek onda vide "koga su proboli" i koliki su zločinci.

"Kršćanin je čovjek na križu" - napisao netko. Ponovio je Pavlovu misao. Ako je Bog morao na križ, i čovjek mora na križ. Kršćanin je uronjen u smrt njegovu, s njime razapet na križ, da se s njime proslavi. Misterij križa i "ludost" križa nastavlja se u nama. Križ je granična linija između puti i duha. Tijelo - put odbija križ, pokušava se spasiti vlastitim snagama - zakonom, mudrošću - ali sve ljudsko je nemoćno. Treba duhom vjere prihvati "ludost" križa, jedinu mudrost, jedinu snagu, jedino opravданje: biti i sam raspet, živjeti od križa, živjeti na križu. "Stari čovjek je razapet"; novi čovjek mora misliti križem.

Golgota je u srcu kršćanstva, u srcu našeg vjerovanja, to je nezaobilaziva Božja "ludost", avantura Bogočovjeka, koja je jedina bila kadra otrijezniti svijet, zemaljsku ludnicu pretvoriti u Božji sanatorij. Čini se da ta krvava dogma - činjenica blijedi u mnogim dušama; Golgota postaje simbol u dalekoj magli, a ne krvava drama koja se svaki dan ponavlja na oltaru i u životu...

Golgota je u srcu našeg života, našeg svećeničkog, redovničkog života; ili on uopće nije svećenički. "Kršćanin je čovjek na križu". Ako je Bog morao na križ, onda čovjek mora na križ. Svećenik - redovnik je čovjek na tri križa. Što su naši zavjeti nego tri golgotska križa, na koje smo sami sebe pribili? Šta je naš život ako nismo s Kristom razapeti na križ? Savršena karikatura... Čini se da poslijekoncilska 'obnova' kršćanstva ide kod mnogih ludim smjerom: nastoji se zamaglići Golgotu, "ludost" križa udaljiti iz života. Odviše je kvrgav taj križ razmaženoj djeci ovoga doba, odbojan taj Popljuvani našem našminkanom vremenu. A život mora biti lagan, sladak, lijep, privlačan. Mnogi znakovi upozoravaju: to je eutanasijska kršćanstva, to je hod na novu Golgotu bez Krista, invazija svijeta u sreću kršćanstva, a stvarna obnova nije ni počela...

"Ludost" križa potrebna je ovog povijesnog trenutka. Danas, sutra i jučer svijetu su potrebni samo autentični sve-

ćenici i redovnici: to znači Božji "ludaci", ljudi križa, ljudi s križa, koji nimalo ne liče svijetu; oni ga niječu, demantiraju u korjenu: mišljenjem i životom. Samo takvi "ludaci" s Golgotе vodili su svijet na Golgotu.

Što nova mogu reći svijetu dugokosi svećenici, koji diju ulicom? Rekoše da je to protest protiv sklerotičnih struktura Crkve, tih okova duha. Ludaci su sigurno negacija, protest protiv zdravoga mozga, ali nisu obnova mudrosti... Što će nova donijeti svijetu bjegunci s Golgotе, križari bez križa, desakralizirani - rasvećeni svećenici? Smućkanu mudrost puti. Bit će to u najboljem slučaju trgovčići - prodavači vlastitih iluzija, sterilne galame, prašinari.

"Dajte mi čvrstu točku, i ja ću pokrenuti svijet". Mi moramo pokrenuti svijet, usmjeriti ga Kristu. Postoji samo jedna čvrsta točka da se pokrene svijet: okrvavljeni vrhunac Golgotе; samo jedna poluga kojom se pokreće svijet: krvava poluga križa. Opasnost je da nas ne pokrene svijet u pravcu Golgotе, a tamo nema Krista.

"Prošlost je svjetiljka na vratima budućnosti". Naša golgotska prošlost drži našu sadašnjost, osvjetljuje naš hod u budućnost. Mi smo tu i mi smo živi, živo je naše kršćanstvo u Hercegovini samo zato što su tu živjeli ljudi Kalvarije - ti naši mučenici; vjerovali su u "ludost" križa i "ludo" izginuli. Ta Golgota još nas uvijek hrani. Ali morat će se živjeti od vlastite. Te su kosti strašan teret, povijesna obaveza; moramo paziti da ne budu optužnica.

"Ako u Kristovoj školi čovjek ostane s ovu stranu njegovog križa, nije svršio svoje školovanje." Postoji velika opasnost: da ostanemo s ovu stranu križa, podaleko od Golgotе - i ostanemo nepismeni. Simptomi su tu.

"Naš život vrijedi koliko nas je napora koštalo." Cijena mu je naš osobni križ. Naša riječ vrijedi samo ako je izgrovjena s križa. Kršćanstvo je golgotsko ili ga nema; obojeno krvljivo ili je beskrvno - znači mrtvo. "Istine ne puštaju koriđenje ako se ne natope krvljem i znojem."

Nakon homilije ostali smo deset minuta u razmatranju i ispitu savjesti. A onda je slijedila pokornička molitva vjernika:

Fr. VLADO KOZINA: Braćo, Isusov zemaljski život bio je život molitve. On traži od nas da i naš život bude život molitve. Netko je napisao za našeg sv. oca Franju da je bio živa molitva. I naše zvanje je zvanje ljudi od molitve. Zato neka svatko iskreno ispita sebe i svoj život u svjetlu molitve.- Molimo Gospodina da nam oprosti što nismo mogli naći vremena za molitvu i što smo često molili samo iz navike i mehanički!....

Molimo Gospodina da nam oprosti što smo nastojali izbjegći razgovor s njim o svojim životnim nevoljama, što smo nastojali

zidati budućnost i zgradu svoga života bez Boga!.....

Iskreno molimo Gospodina da nam oprosti jer smo vrlo često bili zadovoljni sa sobom a nismo nastojali oživjeti svoju vjeru, ojačati svoje ufanje i usavršiti svoju ljubav!.....

Molimo Gospodina da nam oprosti jer nismo osobno niti u zajednici redovničkoj nastojali naći duh iskrene molitve!.....

Molimo Gospodina da nam oprosti jer nismo smatrali da je pokora spasonosna i što nismo imali za nju hrabrosti!.....

Fr. JOZO VASILJ: Braćo, Gospodin reče: Ovo je zapovijed moja: ljubite jedan drugoga kao što sam ja ljubio vas. Naš sveti otac Franjo napisa u Pravilu: Gdje god braća bila ili se sastala, neka budu među sobom domaća, neka jedan drugom otvoreno očituje svoje potrebe, jer ako majka hrani i ljubi svoga tjelesnog sina, koliko više mora svatko ljubiti svoga duhovnog brata! - Mi propovijedamo religiju ljubavi. Mi pripadamo Franjinu bratstvu. Kakva je naša ljubav?

Oprosti nam Gospodine: Što nismo uvijek bili ljudi ljubavi i jedinstva... Što nismo znali odmah oprostiti i zaboraviti zlo koje su drugi nama činili... Što smo prebrzo sumnjičili druge za zlo, a vrlo rijetko znali vidjeti dobro kod svoga bližnjeg. ... Što nismo uvijek bratski susretali brāu, što smo bez potrebe iznosili njihove mane i umanjivali njihove zasluge.....

Fr. ZORAN SENJAK: Braćo, Gospodin traži od nas da mu budemo svjedoci, ovdje u Hercegovini, po Evropi i sve do kraja zemlje. Sveti je Franjo osnovao zajednicu lutajućih apostola. Sam nije žalio truda ni muke da bi pomogao ljudima, jer sebe ne bi smatrao Kristovim prijateljem kad ne bi ljubio duše koje je Krist ljubio. Braći je ostavio amanet da hodajući po svijetu primjerom i riječju naviještaju Božje kraljevstvo. - Mi današnji fratri lutamo po svijetu mnogo. Jesmo li apostoli?

Oprosti nam Gospodine: Što u svom životu dovoljno ne ostvarujemo evandeosku poruku... Što smo bili mlitavi i nemarni u apostolskom djelovanju... Što smo propuštali predviđjeti odjek svojih čina i svojih riječi... Što smo više pazili na slabosti kršćana nego na stvarnost Crkve... Što smo se olako mirili sa svojim slabostima, sa slabostima svoje braće i slabostima kršćana, a da ih nismo nastojali izlijeciti... Što smo sramotili Crkvu svojim stavovima i svojim izjavama, koje nisu bile u skladu s Evangeljem....

Fr. BONICIJE RUPČIĆ: Svenogući, vječni, pravedni i milosrdni Bože, da j' da mi bijednici radi tebe činimo što znamo da ti hoćeš i da uvijek htjednemo što se tebi svida, da iznutra očišćeni, iznutra rasvijetljeni i ognjem Duha Svetoga raspaljeni mognemo ići stopama Sina tvoga, Gospodina našega Isusa Krista, i k tebi, Svevišnji, samo tvojom milošću doći. Koji živiš i kraljuješ... (iz spisa sv. Franje)

Nakon pokorničke molitve vjernika celebrant (Fr.Bonije Rupčić) nam je svima podijelio blagoslov sv. Franje: Blagoslovio nas Gospodin i čuao nas: pokazao nam svoje lice i smilovao nam se: okrenuo lice svoje na nas i dao nam mir. Gospodin nas blagoslovio....

I na koncu smo zapjevali Pjesmu bratu suncu.

IV KONCELEBRACIJA PROVINCIJE

Sedamdeset i osam koncelebranata na prvi znak podnevniog zvona krenula je u procesiji iz samostana kroz crkveno dvořište u crkvu i poredalo se u dva reda klupa poredanih od ulaza prema glavnom oltaru. Predsjedao je o. Provincijal u pratnji fra Tome Zubca (seniora Provincije) i fra Marka Kozine (predstavnika naše Kustodije iz USA).

Kad smo svi zauzeli mjesta, počela je najprije Sexta Visitationis BVM. Završna molitva je - prma najnovijim propisima - bila ujedno i misna zborna molitva. Zatim su slijedila čitanja: Rim 12,9-16b i Lk 1,39-56.

Homiliija je bila "troglava": najprije smo čuli glas daleke prošlosti kroz usta "Dede", onda glas daleke Amerike kroz usta fra Marka Kozine, i konačno glas "iz centra" kroz usta o. Provincijala:

Fr. TOMO ZUBAC:

Braćo! Dopustite meni starcu da danas ovdje progovorim. Ovih dana ušao sam u 86. godinu života, a 63 godina habet nosim. Ovoga još doživio nisam. Ovoliko braće okupljene oko Gospe u molitvi jutros, za stolom Gospodnjim sada. Jednu bih vam stvar želio svima staviti na srce danas: ovdje sam bio sjemeništar u prošlom stoljeću, ovdje sam bio profesorom pred prvi svjetski rat, ovdje sam bio vikarom i župnikom pred drugi svjetski rat. Ovo vam mogu garantirati: ovdje su se ljudi mijenjali, ali se ljubav prema Gospo nije mijenjala. Puna puta nam je bilo teško. Ali kad nam je bilo najteže, osjetili smo njezinu ruku pomoćnicu. Gledajući ovaj veličanstveni zbor braće ovdje danas, iskustveno osjećam da je Gospina pomoć na pomolu!

Fr. MARKO KOZINA:

Draga braćo! Sinoć kad sam stigao u Mostar, o. Provincijal mi reče da pozdravim ovaj zbor u ime naše Kustodije.

Pa, draga braćo, ja sam se rodio u Bosni, odgojio u Austriji, Italiji i Americi, ali mogu vam reći ovo - istinito i iskreno: mi braća u Kustodiji i vi braća ovdje osjećamo isto. Jedno srce bije, jedno hrvatsko i franjevačko srce koje radi za svoj narod. Vi ste nam poslali neke vjernike, ili su došli sami. A mi se nadamo, ako Bog da, vratiti ih vama, ali nisam u to siguran. Jedno bih želio reći sada, ovom prilikom. Mi u Kustodiji vrlo smo vam zahvalni što nam šaljete braću da di-

jele kruh s nama i da dijele riječ Božju našima u Americi. Budite uvjereni da svaki od nas voli, ljubi i poštuje svoju majku Provinciju. Svi smo mi jedno: jednim srcem kucamo. Ja bih želio da to tako i dalje nastavimo. Ne samo da ja to tako želim, nego i sva braća u Kustodiji, a i ovdje prisutni pater Pavlo Maslać. Još jednom čestitam vam svima na ovom lijepom zboru. Uistinu, moje je srce radosno kad vas vidim. Neke od vas ne poznam, a želio bih ih upoznati. Mnogi od vas ne znaju ni me ne ni Pavu, ali mi vas želimo bratski zagrliti, poljubiti i reći: braće mi smo jedno!

0. PROVINCIJAL:

Ja bih, braće, volio ne govoriti. Najradije bih malo otplakao pa prestao. Ali kad se već mora, onda ću vam ovo reći:

Čuli ste kako evangelje kaže da je Marija otišla "u gorje". Naš je fra Ljudevit to preveo: "u planinski kraj". Ja mislim da treba prevesti: "u bregove", jer nije Marija tada upravila svoje korake samo u onih stotinjak bregova oko Jeruzalema, nego je imala pred očima i ovaj naš Široki Brijeg. Danas bibličari raspravljaju zašto je Marija smjesta "pohitila" k Elizabeti. Neki misle da je pošla provjeriti je li istina ono što je andeo rekao Elizabeti. Neki opet misle da je osjećala toliku puninu radosti u duši, da je morala poći i s nekim se ispjevati. Neki ovo, neki ono. Ja mislim da je jedini pravi razlog u Marijinom čovjekoljublju. Elizabeti je trebala pomoć, i Marija je pošla da joj pomogne. Gdje god čovječanstvo pati, tamo Marija hiti da tješi. Taj Marijin put u bregove početak je kršćanske ljubavi. Marija je tada bila prva kršćanska bolničarka, prva kršćanska primalja, prva kršćanska učiteljica, prva kršćanska majka tješiteljica. Taj Marijin put, produžen za gotovo dvije tisuće godina, doveo ju je i na Široki Brijeg da i ovdje bude majka tješiteljica.

Ja bih uz ovu evanđeosku vijest povezao još i onu vijest s one dlijetom pobrisane ploče iznad samostanskih vrata; vijest o dolasku naših starih otaca osnivača Provincije ovdje na Široki Brijeg. Tu je pisalo da su bili "brez kruha i krova", a puni pouzdanja u Boga i ljubavi prema Majci Božjoj. Nisu naši stari stavili taj natpis da nam se potuže kako su bili gladni, jer oni to nisu ni bili. To ne bi dopustila ni Gospa, ni naš dobri hercegovački narod. Oni su taj natpis stavili da nama kažu da nam ne treba strahovati ni za što na svijetu dok je Boga na nebu, Gospe na Širokom Brijegu, i ovoga hercegovačkog puka u Hercegovini. Hercegovački franjevac ne živi samo o kruhu, nego i o ljubavi prema Bogu, Gospu i svom puku.

Pa kad smo već ovdje da primimo savjet i pouku svoje prošlosti, ja bih vam u ime naše najstarije starine dao nekoliko savjeta:

1. Budimo braća! Ove godine dobili smo prvu doktorsku radnju o počecima rađanja naše Provincije (tada Kustodije). U toj svojoj radnji naš fra Andrija Nikić donio je pismo koje su tadašnji hercegovački župnici sa sastanka na Posušju 27. listopada 1843. upravili Svetoj Stolici, moleći da im se dopusti samostalan život i rad u Hercegovini. Oni tu do u sitnice nabrajaju pastoralne razloge i želju da pomognu hercegovačkom puku. A onda donose isto toliko dokasnog materijala da se oni s braćom u Kreševu vole kao braća. Na koncu molbe naglašavaju: mi želimo u Hercegovini širiti slavu Božju i pomoći svome puku, a ne želimo ni u čemu otežati život braću u samostanu u Kreševu. Zbog toga smo odlučili ne uzeti ništa sa sobom kad podemo iz Kreševa, da bi naša braća u tom samostanu što lakše pretrpjela gubitak tolike braće. Eto, to znači ono "brez kruha i krova": bratsku ljubav koja podijeljena između ljubavi prema puku i prema braći žrtvuje sve da iskaže ljubav prema svima. Odijeliti se od braće, ali kao od prave braće, noseći tugu u srcu zbog tog rastavljenog života. U kronici toga dana ostalo je zapisano: "Nitko ne može shvatiti kolika je bol kad se rastaju duše koje se vole". Izgleda da nam budućnost opet spremi "rastavljeni život" od našega puka. Mi ne bismo bili Hercegovci kad ne bismo osjetili nutarnju potrebu da slijedimo taj svoj puk. Samo Bog zna kamo ćemo sve morati ići! Koliko li sve rastanaka pred nama stoji?! Naučimo od naših starih otaca, a i od naše nebeske Majke da je potrebno "pohititi" tamo gdje treba pomagati; ali uvijek i u svemu kao braća i podijeljenih osjećaja: žalosti zbog rastanka s braćom i radosti zbog sastanka s pukom.

2. Dijelimo sudbinu sa svojim pukom! U svojoj molbi na Svetu Stolicu naši stari oci naveli su šest razloga pastoralne naravi, koji traže samostalnu zajednicu franjevaca u Hercegovini. Tu saznajemo da je 30.000 katolika koje treba pastorizirati; zatim, da Hercegovina traži posebnu pastoralizaciju; nadalje, da katehizacija i odgajanje sjemeništaraca trpe zbog udaljenosti od Kreševa; k tomu, da su zimi putovi preko planina neprohodni... Ukratko, ono što nas danas nadahnjuje u svim pothvatima, to je i njih još onda nadahnjivalo: mi smo ovdje radi puka, a ne puk radi nas. Ljubav i želja da žive sa svojim pukom dovele ih je ovdje "panu" kao cigani, na golu podinu.

Ta ljubav hercegovačkih franjevaca prema hercegovačkom puku nije se kroz ovih 130 godina ni za dlaku promijenila. Rasla je i povećala se, a nije se nikad smanjivala. Kroz to vrijeme došlo je do nekoliko narodnih ustankova. Naša su braća skupa s narodom u tim ustancima sudjelovala i trpjela. Od onih 12 prvih osnivača (biskup Barišić je bio trinaesti!) dvojica su bili aktivni ustanici. Fra Nikola Kordić je pobegao iz Budima sudjelovao u ustanku kao aktivni ustanik, vratio se opet u zajednicu i postao glasovit fratar. Drugi aktivni ustanik bio je fra Mate Ćorić-Beljo, koji je doveo novake ovdje na Š. Brijeg.

Nikada se nije desilo da čuvari ovoga svetišta nisu imali razumijevanje za patnje i potrebe naroda. Trpjeli su i podnosili sve muke koje je podnosiо narod. Nu, ni narodna se ljubav nije nikada ohladila prema fratrима. Mi znamo da su prvi fratri četiri mjeseca stanovali tu negdje pod hrastom. Ne bi ni toliko ostali da se samostan može sagraditi brže. Ali si guran sam da ni sat vremena nisu ostali bez hrane. Jer to naš narod ne bi dopustio!

I poslije one tragedije nazad 26 godina, kad je pok. fra Mirko Ćosić ovdje stigao kao prvi fratar, kako je sam pričao, nije prošao ni sat vremena, a već su ovdašnji župljani do tjerali prvog konja hrane! Izmјena dobara između puka i fratra ovdje je uvijek živjela, jer ni međusobna ljubav nije nikada prestajala.

3. Budimo odana djeца svoje Majke! I nebeske majke Marije i zemaljske majke Crkve! Naši prvi oci nisu sa sobom donijeli ni kruha ni ruha, ali su donijeli ljubav prema Gospu, i to im je bilo dosta. Kako reče otac gvardijan na početku današnjeg slavlja: ovdje su se tri crkve smjenjivale, ali su se uvijek povećavale, nikad smanjivale. Onu kapelicu sa starog Šematorija zamijenila je druga koja je bila točno onolika koliko je Sultanov ferman dopuštao, ni nokat veća ni nokat manja. A onda je i ta porušena da se napravi ova, velebita i veličanstvenija. To je, uz onu neprekidnu vezu franjevaca i hercegovačkog puka, druga crvena nit koja se nije nikad prekinula: ljubav Gospe prema nama, a i naša ljubav prema Gospu; i naša i našega naroda.

Ne bismo smjeli nikada pustiti iz vida ni tu činjenicu da je trinaesti otac osnivač ove Provincije jedan biskup, fra Rafo Barišić. Da njega nije bilo, ove Provincije ne bi bilo. Bez njegova zagovora u Rimu, a i Carigradu, ne bismo nikada bili dobili pravo na opstanak. I kad u ovoj crkvi, našem svetištu i žrtveniku, njegov grob leži pored groba našega velikana fra Didaka Buntića, nije to slučajnost. On je to zaslužio i nas zadužio. A mi ne smijemo zaboraviti da fra Rafo Barišić u svojoj provinciji nije bio voljen. On je i na naše stare oce stavljao zahtjeve koje nisu mogli prihvatiti. On nije imao kvalitete ni ljubljenog ni simpatičnog biskupa. Pa ipak je utemeljitelj naše Provincije, i moramo mu biti zahvalni do neba! Stoga je ovdje, nad njegovim grobom, mjesto da se sjetimo riječi svetog Franje o crkvenim poglavarima: "I kad bi me progonili, utjecao bih se njima..."

Logičan je zaključak i neizbjježiv ovdje i danas: Crkva i Marija dvije su Majke, a samo jedno majčinstvo. Jedna je produženje druge. Dva predmeta iste ljubavi. Ne može se jednu ljubiti bez druge. Ako se jedna izgubi, gubi se i druga.

Marija je majčinsko srce majke Crkve! Tko želi na Marijinu srcu otpočinuti, ne smije krilo Crkve napustiti.

4. Naša tri obećanja.- Obećajmo svojoj nebeskoj majci Mariji:

Najprije, da ćemo i dalje čuvati neprekinuti nit života za svoj narod, sa svojim narodom i među svojim narodom. Zato su naši stari oci došli preko onih tamo brda. To je poslanje, causa finalis, ove Provincije. Kad toga nestane, izgubit ćemo svoj identitet i nestat će nas.

Zatim, obećajmo svojoj nebeskoj Majci da ćemo čuvati neprekinuti nit ljubavi prema njoj; da ovo svetište ne ćemo napuštati, nego ga stalno obogaćivati novim svetim kostima i mučeničkom krvi. Povijest ovoga Brijega dala bi se sažeti u dvije rečenice: najprije je došlo dvanaest fratara bez kruha i krova, ali bogati Marijinom ljubavi izgradili su ovo svetište; onda je nakon sto godina ostao i kruh i krov, a nestalo dубоко pod zemljom dvanaest fratara da ovaj Brijeg postane još bogati i ljubalju prema Mariji, i da se izgradi još veće i svetiše svetište. I mi smo svi pozvani na tu izgradnju. Ne štedimo ni znoja, ni života, ni krvi!

Napokon, obećajmo nebeskoj Majci međusobnu ljubav i ljubav prema svetoj Crkvi! Majka Crkve Marija ne želi nas vidjeti nigdje osim u krilu Crkve. Obećajmo da ćemo u Mariji gledati minijaturu velike majke Crkve, a u Crkvi povećanu sliku Marijine majčinske ljubavi. Ovdje, u ovoj našoj hercegovačkoj porciunkuli napajat ćemo se onog zanosa koji je Franju vukao do kraja svijeta da propovijeda ljubav među ljudima i odanost prema Crkvi i njezinim poglavarima.

A Tim naša draga Gospe, ne zaboravi da je Hercegovina Twoje gorje. Pohiti i k nama u pomoć! Budi nam majkom i pomoćnicom kako si bila našim starim ocima kroz svih 130 godina do danas. Amen!

Nakon homilije slijedila je MOLITVA VJERNIKA:

1. NAJMLAĐI NOVICA: Sjećajući se svoje starije braće koja su u ovom Gospinu svetištu kroz 125 godina služila Bogu i Božjem narodu ne žaleći ni znoja ni krvi, promatramo ishod njihova življenja. Da bismo naslijedovali njihovu vjeru, njihov rad i njihovu smrt - molimo Gospodina!

2. JEDAN KLERIK: Da bismo opkoljeni tolikim oblakom svjedoka ustrajno trčali na utakmici koja nam je određena -molimo...!

3. MLAĐI SVEĆENIK: Po našoj starijoj braći i našim mučenicima Bog nas kara za naše pravo dobro, da bismo postali dionicima njihove svetosti. Da mognemo "uspraviti ulohave ruže i klecava koljena i pravo hoditi svojim nogama" stazom pravednosti u ovom burnom vremenu - molimo Gospodina!

4. Fr. VIKTOR KOSIR: Krv mučenika uvijek je bila sjeme kršćana. Krv naših mučenika fratara naše je sjeme. Iz posjećenog stabla na ovom Brijegu udarile su nove mladice. Da budemo vrijedni mučeničke krvi i da i dalje rastemo - molimo Gospodina!

5. PORATNA GENERACIJA: Uprimo pogled u začetnika i usavršite-lja vjere - Isusa Krista, koji namjesto odredene mu radosti podnese križ, ne mareći za sramotu. U vrijeme dok se još nije bila ohladila krv naših mučenika, a naša starija braća trpjela razne patnje, mi smo pošli stopama otaca. Da na tom putu nikad ne sustamo - molimo Gospodina!

6. JOŠ ŽIVI PROFESORI (Fr.D.Ćorić): Ovdje su naši oci u prošlosti postali rasadnik kulture i odgojitelji dobrih Hrvata katolika i svetih svećenika i redovnika. Da i mi postanemo svjetionikom kulture, kršćanstva i hrvatstva i odgojitelji mlađih svećenika i redovnika - molimo Gospodina!

7. U IME KUSTODIJE (Fr.P.Maslać): Naši su oci u prošlosti svoj narod ljubili i posvuda ga pratili. Da i mi danas ostanemo vjerni toj tradiciji i pratimo svoj narod preko svih gora i mora - molimo Gospodina!

8. STARCI: "Braćo! Ne zaboravite dobro činiti... Slušajte svoje starješine... Bratska ljubav neka i dalje ostane!"(Hebr. 13,16sl). Da bi u našoj zajednici vladala ljubav, sloga, poslušnost, razumijevanje među braćom - molimo Gospodina!

9. O.PROVINCIJAL: Ovoj Provinciji stajali su na čelu velikani, među kojima su Kraljević, Buconjić, Buntić, nadasve dvojica svetih ljudi i mučenika: fra Krešo Pandžić i fra Leon Petrović. Da bi ovom Provincijom upravljali ljudi koji će shvatiti da upravljati znači služiti i da svima koji upravljaju u ovoj Provinciji Gospodin dadne ljubavi prema braći, a mudrosti i odanosti prema Božjim riječima i zapovijedima - molimo.....

MOLITVA: Gospodine Isuse, ti si nas sve pozvao u ovu zajednicu, u ovu Provinciju. Ovdje sakupljeni obraćamo se tebi i molimo: daj nam onaj duh pouzdanja koji je nadahnjivao naše prve oce i njihove naslijednike do današnjeg dana. Daj nam onu hrabrost koja je nadahnjivala naše mučenike. Daj nam mudrosti, daj nam ljubavi, daj nam da uvijek i svagdje budemo vjerni tvojim zapovijedima, da budemo puni ljubavi prema svome narodu i uvijek odana djeca tvoje Majke. Po K.G.N...

Za prikazanje: kruh (deset velikih hostija-pogača) priredila su braća s Humca od pšenice s nahijskih njiva; vino (4 puna kaleža) braća s Čerina od broćanskog grožđa. Kruh je donio na oltar brat Mijo Križanac, a vino brat Franjo Ćavar.

Uzeli smo drugu euharistijsku molitvu. Mir (pax) dali smo tako da se svatko rukovao s dvojicom braće pored sebe.

Pričest su koncelebranti primali na oltaru iz dva kaleža, a klerici - pod obje prilike - na dva pokrajna oltara. Kroz to vrijeme pjevalo se zdravo Zdravo Tijelo...

Trajalo je to sve skupa 75 minuta.

VAGAPA - BRATSKI RUČAK

U programu koji je izradila i razaslala spomenuta komisija stajalo je i ovo:

Agapa kod kolibe graditelja samostana na Spaši:
kruh, meso, luk, so (nek se pobrine Š. Brijeg);
vino (Čitluk, Gradnići, Drinovci);
pršut (Kočerin, Pos. Gradac, Posušje);
sir iz mijeha (Rakitno, Kongora, Duvno);
uštipci (Gorica, Veljaci, Medugorje).

Ne samo da su braća pojedinih mjeseta bila obilna i preobilna, nego je njihova ljubav bila još i dosjetljiva. Tu su se odjednom pojavili nekadašnji arari, bisage, bukare, i kako se to sve zvalo...

Točno u 13,45 sati pomolili smo se. Otpjevali smo Očenaš. Zatim je Provincijal pročitao Wadingov opis života sve tog Franje i njegove prve braće u kolibici u Rivotorto. Onda je pozvao da to usporedimo s onim što Bakula u svom Šematizmu piše o našim starim ocima osnivačima:

"Pod brežuljkom s južne strane otskače jedan hrast... Pod njim je naš prvi gvardijan o. Andeo Kraljević ustanovio svoje prebivalište. Tu je stanovao četiri puna mjeseca bez postelje, dok se nije za redovnike napravila jedna bijedna kućica... Često se dešavalo da smo spavali u staji (također maloj) ili pod drvećem jer ne bi bilo mesta u kući. Ako bi netko imao kakav pokrivač, smatralo se da ima dobru postelju..."

Zatim je nastalo opće veselje. Vrhunac dana. Tu sam shvatio zašto je Gospodin odabrao gozbu da nam pod tim oblikom ostavi djelo svojega otkupljenja. Tu su srca srasla, tu su grla srasla, tu se svi glasovi stopili u jedan jedini "glas ljebavi". Kao da je i ono drveće nekako oživjelo. Tu su i naši Amerikanci prihvatali za bukaru, kao da je higijena prestala važiti. Grupa po grupa dolazili smo do staroga hrasta, zapravo panja. Meni je fra Marijan Zubac protumačio da je hrast još bio "nauzgor" ali star i šupalj kad je on bio đakom. "Jednom se u njemu nastane pčele pa netko, da istjera pčele i dokopa se meda, naloži vatru u tom šupljem hrastu. Izgore i pčele i hrast." Danas je iz toga panja naraslo pet već velikih hrastova. Simbolično, zar ne!

Usred gozbe pročitali smo zapisnik fra Andela Nuića "kako su se braća hranila". Pročitali smo i pismo-poruku Mons. Žanića, našeg pomoćnog biskupa. Pjevalo se svetih i narodnih pjesama.

Kao da je Bog blagoslovio pa svega ostalo nekako više nego je doneseno. Svatko je ponio uštipaka i sira da i na putu založi.

Bilo je tu i nekoliko roditelja naše braće. Ne bi bilo valjalo da ih ne bi....

VI MOLITVENO - KOMEMORATIVNA PROCESIJA

U 15,30 sati. skupili smo se kod spomenika osnivačima Provincije u čempresima pred samostanom. O. Provincijal je najavio:

"Počinjemo svoju procesiju kroz povijest Provincije s Gospom na Širokom Brijegu. Pogledat ćemo u prošlost da na njoj izgradimo budućnost. Crpit ćemo snagu u svom korijenu. Uvjerit ćemo se da je ovdje zaista i svetište i žrtvenik. Ovdje je Gospa s nama, a i s našim pukom dijelila 127 godina radosti i žalosti - suza, znoja, pa i krv. - Podimo, molimo, razmatrajmo, osnažimo svoju vjeru!"

(Pošli smo na procesiju sa sedam postaja. Između pojedinih postaja molili smo po jedan desetak franjevačke krunice i pjevali jednu Gospinu pjesmu)

1. Postaja: KOD SPOMENIKA OSNIVACA PROVINCIJE

Komemoracija: Braćo! U svibnju 1844 ovdje su kao cigani "pali" naši praoci i odmah počeli život nezavisne redovničke zajednice. Makar oni bili smiona i junačkoga duha, ne bi se bi li na to odvažili da ih nije poticala i osnažila jaka vjera i pouzdanje u Božju providnost, a poticala i nukala velika ljubav prema hercegovačkom puku. Odgojitelji naših odgojitelja ovdje su im podigli spomenik. Stojeci kraj ovoga spomenika, sjetimo se danas njih da im zahvalimo za njihov junački podvig i za ba štinu koju su nam ostavili: pouzdanje u Boga, ljubav prema pušku i pobožnot prema Mariji.

Fr. NIKOLA KORDIĆ sa Sretnica (1791-1868). Kao mladić bio je među ustanicima protiv Turaka. On je prvi potpisao molbu za ot cijepljenje i bio vođa pokreta. On je bio župnik na Čerigaju i k njemu su došli fratri kad su napustili Bosnu. Umro je na Širokom Brijegu. Fr. ANEEO KRALJEVIĆ iz Čerigaja (1807-1879). On je bio pisac svih molba. On je vodio grupu fratarata koja je 16. svibnja 1844 pošla iz Kreševa. Bio je prvi gvardijan (1846) i prvi kustos (1852) i prvi biskup od hercegovačkih franjevaca. Umro je i pokopan u Konjicu. Fr. ILIJA ĆAVAR-VIDEOŠEVIĆ iz Goštuše (1802-1867). I u Bosni i među braćom uživao je najveći ugled. Bio je duša pokreta za otcijepljenje. Umro na Š. Brijegu, pokopan na Mekovcu. Fr. MIHO SLIŠKOVIĆ iz Mokroga (1788-1851). Najstariji među povratnicima. Napravio je prvu natkrivenu kapelicu u Hercegovini (na gradničkom groblju). Za vrijeme kuge (1813-1817) služio je cijelo Brotnjo. Trpio je mnogo od Turaka. Umro na Š. Brijegu. Fr. ANTE ČUTURA iz Hrastovače (1808-1843). Meštar novica. Sagradio kapelicu u čapljinskom groblju, pa je mnogo trpio: platio globu 100 oka kave, 100 oka šećera i mnogo novaca. Umro u Gradnićima. Fr. AUGUSTIN MARIĆ iz Sovića, župa Goranci (1802-1853). Bio je župnik u Gorici. Tu je umro i pokopan. Fr. ILIJA SKOKO iz Rasna (1804-1891). Bio je župnik u Posušju 23 godine, a poslije u Gorici.

i Rasnu, gdje je počeo graditi župski stan. Umro je na Š. Brijegu.- Fr. FILIP ANČIĆ iz Mostara (1809-1869). Bio je župnik u Veljacima, gdje je načinio župski stan. On je bio prvi inženjer Provincije, jer je dao i načrt i vodio gradnju samostana. Umro i pokopan u Seonici.- Fr. PAŠKO KVESIĆ iz Rasna (1804-1860). Bio je prvi učitelj djece. Pčetnik profesorskog zbora. I on umro u Seonici.- Fr. FILIP ČORIĆ iz Jara (1810-1876). Kad su počele gradnje na Š. Brijegu, njega su spremili u Italiju da kupi milodare. Umro na Š. Brijegu.- Fr. ANDEO PRIMORAC iz Tihaljine (1808-1859), Dugo godina župnik, Umro u Veljacima. Fr. MATE BELJO-ČORIĆ iz Crnča (r. u Glavicama kraj Bugojna) (1813-1871). On je još kao bogoslov utekao iz Madžarske s fra Franjom Jukićem da dignu ustanak u Bosni. Kad nisu uspjeli, vratili se natrag. On je ostao nekoliko dana iza ostalih i doveo sa sobom klerike i dake iz Kreševa. Umro na Š. Brijegu.- Fr. RAFO BARIŠIĆ - biskup - računa se kao trinaesti, jer je uistinu pridonio najviše za dobijanje dopuštenja i uzakonjenje otcijepljenja. Ali on je bio biskup, tj. izvan zajednice. Umro i leži ovdje uz fra Didaka Buntića.

Molitva: Da i nama Gospodin udijeli onaj duh ljubavi za naš puk kako bismo bili dostojni nasljednici onih otaca koji ovdje "padoše" na golu podinu, "brez kruha i krova", ali puni ljubavi prema Bogu, Gospu i svom puku...- Svmogući vječni Bogže! Tvoja očinska dobrota i ljubav i zagovor Majke Sina tvoga vodio je i ravnao putove naših utemeljitelja da osnuju ovu našu zajednicu; tvoje je milosrđe ovu zajednicu čuvalo i sačuvalo i nas u nju dovelo i danas ovdje sakupilo i duhom sjedinilo. Daruj nam da ti uvijek budemo vjerni sluge, a da se međusobno ljubimo kao prava braća iskrenim srcem....

2. Postaja: KOD KOLEBE NA SPAŠI

Komemoracija graditelja samostana: Braćo! Ovdje, na ovom mjestu gdje smo se sada okupili nastanili su se naši oci godine Gospodnje 1846. "na tratini, pod hrastom", i "brez kruva i krova" na 23. srpnja započeli gradnju samostana i stare crkve. (Ovdje je pročitano odobrenje Sv. Stolice i ferman Porte - Glavaš, Spomenica, 41-42; Bakulin opis života braće - Šematizam, 49sl.)

Molitva: Pomolimo se, braćo, Gospodinu za graditelje Gospu na samostana na Širokom Brijegu: za našu braću koja su ovdje "na tratini, pod hrastom" stanovala; za siromašni puk koji im je pomagao; za one koji su dopuštenje za gradnju i izmamili i dali; za Ahmet-agu Kurta koji je i uz cijenu ekskomunikacije zemljiste za samostan i crkvu fratrima prodao; za dobročinitelje iz cijelog svijeta koji su gradnju omogućili i pomogli... Zahvaljujemo ti, Gospodine, za ustrajnost naših otaca koji su se "goli s golom bijedom borili dan i noć" dok su nama ovaj lijepi samostan gradili. Zahvaljujemo ti za njihovu vjeru i ufa-

nje, za njihovu bratsku ljubav i slogu. Obnovi u nama, Gospo= dine, danas vjeru tih naših otaca i pouzdanje koje je bilo u stanju skoro iz ništa stvarati. Daj nam bratske ljubavi i slo= ge, nesebičnosti i smisla za zajednicu, kako bismo bili i osta= li vrijedni sinovi vrijednih otaca. Po K.G.N...

3. Postaja: U STAROM KRILU SAMOSTANA

Komemoracija: Braćo! Stojeći pokraj ovih ruševina sjetimo se života našega bratstva kod Gospe na Širokom Brijegu u proš= lom stoljeću. Ovo je krilo još živi svjedok bujna i burna ži= vota. U njegovoј sjeni dokumenti rječitije govore. (Svi smo osjećali umor u kostima. Neki su posjedali, a drugi stajali na čatrni.- o. Leonard Oreč, o. Tomislav Pervan s novacima i kle= ricima čitali su nam originalne izvještaje o važnijim događa= jima iz života u prošlom stoljeću: o toku gradnje iz Bakulina Šematizma str.51); o prvom oblačenju na Š.B. iz slučajno sa= čuvane službene knjige; iz Uspomena fra Ilike Leke (str.16); iz uspomena fra Ambre Miletića (Iz torbe mojih doživljaja, str. 2-4); o pvratku đaka na Š.B. 1883. iz Protocollum, str. 378- 379; poslušali smo i neke uspomene fra Kleme Doke i fra Tome Zubca).

Molitva: Pomolimo se, braćo, Gospodinu za svu našu braću ko= ja su u ovom Gospinu samostanu živjela kao daci, novaci, kleri= ci, svećenici, lajici. Pomolimo se i za sve koji su u bilo ko= jem poslu u ovom samostanu našoj braći pomogli. Posebno se po= molimo za našu braću apostolske vikare u Hercegovini: fra RAFU BARIŠIĆA, koji je ovdje umro uoči Velike Gospe 1863., fra ANDELA KRALJEVIĆA i fra PAŠKU BUCONJIĆA - koji su u ovom samo= stanu za biskupske kandidate od braće izabrani. Pomolimo se za sve kustode franjevačke Kustodije u Hercegovini koji su ovdje residirali; za gvardijane ovog Gospina svetišta; za učitelje i profesore u ovom franjevačkom gniezdu. Pomolimo se i za sav Božji narod kojemu su braća iz ovog samostana služila.....- Gospodine, ti držiš u svojim rukama konce ljudske povijesti, ti ravnaš sudbinama ljudi i ljudskih zajednica. Na ovom molit= vom, radom i krvlju posvećenom tlu i u vremenima mira i rados= ti, i u vremenima bura i žalosti mi smo osjećali tvoju prisut= nost u životu naše zajednice, osjećali smo moćni zagovor naše nebeske Majke Marije. Hvala ti na svemu što si pojedinoj našoj braći i cijeloj našoj zajednici kroz 127 godina ovdje darivao. Hvala ti za primjer što si nam ga u našim ocima ostavio. Od njih smo naučili da prazne riječi ne grade povijest, nego ži= vot koji se radom i nesebičnošću ugrađuje u budućnost. Pomozi i nama da tako gradimo budućnost svoju i naroda koji nam po= vjeravaše. Po K.G.N.....

4. Postaja: NA GROBU FRA DIDAKA BUNTIĆA

Komemoracija: Braćo! Stojimo nad grobom velikoga fra Didaka Buntića. Sjetimo se i života našega bratstva u prva četiri i po decenija ovoga stoljeća. Imamo među sobom veliki broj onih koji sve to doživjeli i proživjeli, koji su tvorci naše povijesti u tom razdoblju. Oni su nam mnogo toga prenijeli, a i odsada će prenositi u raznim razgovorima. Ovaj put ćemo samo nekoliko kratkih stvarčica natuknuti da se odužimo uspomeni graditelja ove crkve, gimnazije, konvikta, sjemeništa i onog nekoć tako bujnog profesorskog zbara. (Ovdje smo poslušali nekoliko riječi o Provincijala o fra Didaku Buntiću kao provincijalu; poslušali smo i pismo bolesnog i odsutnog fra Didaka Burića o gradnji gimnazije; izvještaj inspektora Dimitrija Margaševića o gimnaziji 1931.; sjećanje fra Leonarda Oreča o posljednjem susretu s posljednjim direktorom gimnazije fra Radom Vučkićem na 22. siječnja 1945., kada mu je prenio poruku iz Pošuškog Grada od fra Viktora Nuića i fra Lucijana Kordića da su iz povjerljivih izvora saznali da će fratri na Širokom Brijegu svi biti pobijeni čim Široki Brijeg bude oslojen. Fra Leonard je tu poruku prenio direktoru na vrh starih drvenih stepenica nad župskim uredom u prisutnosti fra Dobroslava Begića. Fra Rade je odgovorio: "Mi nismo ništa krivi. Ne će oni nama ništa učiniti.").

Molitva: Nad grobom ovog našeg velikana obratimo se Gospodinu i molimo ga da našoj zajednici dadne upravu koja će dalekovidno čitati znakove vremena, razumjeti potrebe braće i puka, i tako izgraditi kuću Božju, kamenu i živu..... Gospodine Isuse Kristu, ti si jedini Učitelj, ti si jedini svjetlost, ti si jedini put. Ti si nam u prošlosti slao velika ne koji su svijetlili tvojom svjetlošću i vodili nas tvojim putovima. Upravljam naše putove tim istim načinom i u budućnosti. Koji živiš i.....

5. Postaja: NAD SKLONIŠTEM

Komemoracija: (Putem je vladala grobna tišina. Četvrti desetak je svatko molio tiko u sebi) Ovdje su već 26 godina ležale i trunule, na otvorenom i nepokopane, kosti dvanaestorice naše braće. Što je još ostalo pokupili smo i stavili u ovaj limeni sanduk. Ne treba se bojati da će nam to itko zamjeriti, a možda se ja moram stidjeti što to nisam prije učinio. Ovo su imena tih pokojnika: Fr. MARKO BARBARIĆ iz Klobučka (1865-1945), brat sluge Božjeg Petra Barbarića. U zadnje vrijeme bio je toliko slab da nije mogao ni kašiku držati u ruci. Donesen je na nosilima ovdje.... Fr. STANKO KRALJEVIĆ iz Mokroga (1871-1945). Bio je zlatomisnik. U ovom samostanu je vršio gvardijansku dužnost 14 godina... Fr. IVO SLIŠKOVIĆ iz Mokroga (1877-1945). Bio je gvardijanom na Š. Brijegu za Prvo

svj. rata (1916-1919)... Fr. ARKANDEO NUIĆ iz Drinovaca (1896-1945), doktor teologije i stare filologije. Predavao grčki i latinski. Učen čovjek i dobar pisac... Fr. KRSTO KRALJEVIĆ iz Grljevića (1895-1945). Samo je kratko vrijeme predavao, a poslije je obolio i čitavo vrijeme bio valetudinarius..... Fr. DOBROSLAV ŠIMOVIĆ iz Hamzića (1903-1945), doktor teologije. Prefekt sjemeništaraca. Pobožan redovnik i svet svećenik..... Fr. TADIJA KOŽUL iz Turčinovića (1909-1945). I on je bio dugo prefekt sjemeništaraca. Diplomirani filolog. Predavao grčki i latinski. O njemu su govorili kolege na sveučilištu: "Taj ni muhi zla nije nikad nanio"... Fr. BORISLAV PANDŽIĆ iz Drinovaca (1910-1945). Aktualni prefekt sjemeništaraca. Skroman i ponizan. Čovjek molitve. "Recite svakom da smo umrli kao dobri svećenici koji ljube svoju vjeru i svoj narod" - bila je njegova posljednja poruka... Fr. ŽARKO LEVENTIĆ iz Drinovaca (1919-1945). Kao kapelan nekoliko puta je prelazio frontu i opremao bolesnike. Tom prigodom je uhvatio tifus i u teškoj vrućici i temperaturi doveden je ovdje... Fr. VIKTOR KOSIR st. iz Uzarića (1924-1945), klerik gimnazijalac. Ima brata fratra koji je uzeo njegovo ime... Fr. STJEPAN MAJIĆ iz Vitine (1925-1945), klerik gimnazijalac. I on ima blizog rođaka fratra.... Fr. LJUDEVIT RADOŠ iz Duvna (1925-1945), klerik gimnazijalac.

Da saberemo: ovdje su kosti trojice staraca, trojice mlađih klerika i šestorice ljudi u naponu snage, mladosti i radinosti. Ima ih iz svih krajeva Hercegovine i Duvna, ali najviše iz ove širokobriješke krajine.- Mi znamo da su bili nevini, ali znamo i da su svakoga, pa i one koji su ih u smrt vodili, čekali kao braća, dočekali kao braća, volili kao braća i za njih molili kao braća. I kad bi njihove kosti danas progovorile, rekli bi nam samo jadno: ako želite biti slični nama, onda ne mislite ni na kakvu mržnju, nego mislite na ljubav i praštanje. Tko želi Gospino svetište čuvati, taj ne smije ni za što drugo znati osim za ljubav, i to pravu bratsku ljubav! (Ovdje smo poslušali uspomene fra Viktora Kosira o rastanku sa svojim istoimenim bratom fratom i fra Dobroslava Begića o pustoši koju su našli on i ostali sjemeništarci i osam frataru kad su 8. veljače 1945. rano ujutro dovedeni iz skloništa kod centrale).

Molitva: Okupljeni na žrtveniku Provincije, šтуjući spomen braće mučenika molimo Gospodina da sadašnja i buduća braća ove zajednice budu spremna kao Kristovi svjedoci živjeti i, ako bude potrebno, kao Kristovi svjedoci i mučenički umrijeti..... Isuse Kriste, kralju mučenika, tebi se činilo malo sokoliti mučenike zborom, stoga si im pokazao mučeništvo tvorom. Daj, molimo te, da naučimo od ove naše braće mučenika ići za tobom sve do Kalvarije, te po muci i križu sretno doći k slavi uskrsnuća. Koji živiš i

..... 6. Postaja: DEPOZICIJA KOSTIJU U CRKVI

Zatim su najprije profesori i kolege, a poslije i braća, rođaci i učenici pokojnika uzeli željeznu škrinju s kostima i poni jeli je prema crkvi. Izmolili smo peti desetak franjevačke krunice i otpjevali pjesmu "Naš je usto Spasitelj iz groba". Kad smo stigli u crkvu, škrinja s kostima položena je u podnožje oltara sv. Ante. U međuvremenu o. Provincijal je

komemorirao one članove samostana koji su dan kasnije, 3. veljače odvedeni u nepoznatom pravcu i zauvijek nestali, to su: Fr. ANDRIJA JELČIĆ iz Stubice (1904-1945), gvardijan samostana u to vrijeme... Fr. RADE VUKŠIĆ iz Studenaca (1894-1945), profesor matematike i fizike, direktor gimnazije u to vrijeme... Fr. BONIFACIJE MAJIĆ iz Vitine (1883-1945), bivši dugogodišnji upravitelj konvikta... Fr. FABIJAN PAPONJA iz Lipna (1897-1945), doktor i profesor povijesnih znanosti, upravitelj konvikta u to vrijeme... Fr. LEONARD RUPČIĆ iz Hardomilja (1907-1945), profesor francuskog jezika... Fr. MARIOFIL SIVRIĆ iz Medugorja (1913-1945), zamjenik upravitelja konviktata... Fr. FABIJAN KORDIĆ iz Grljevića (1890-1945), brat sakristan... Fr. MELKIOR PRLIĆ iz Sovića (1912-1945), brat stolar... Fr. MILJENKO ČAVKOVIĆ iz Tubonje kod Duvna (1924-1945), klerik gimnazijalac, brat našega misionara u Kongu fra Ante

Zatim je škrinja s kostima iz Mostarskog Graca deponirana u podnožje oltara sv. Franje, a međutim o. Provincijal je i njih komemorirao: Na 6. veljače 1945. iz župskog stana u Most. Gracu odvedeni su i na polovici puta prema Gostuši ubijeni su: Fr. KREŠO PANDŽIĆ iz Brinovaca (1892-1945), bivši provincijal, bivši direktor gimnazije, doktor i profesor klasične filologije. Strogi opslužitelj našeg Pravila... Fr. AUGUSTIN ZUBAC iz Čitluka u Brotnju (1890-1945), profesor fizike i matematike. Savjestan i poslušan redovnik... Fr. RONALD ZLOPAŠA iz Čitluka kod Posušja (1912-1945), profesor matematike. Tih i šutljiv prozvan "baja"... Fr. ZVONKO GRUBIŠIĆ iz Posuškog Graca (1915-1945), duhovni pomoćnik u Most. Gracu. Radin i poletan mladić. Fr. RUDO JURIĆ iz Radešina (1925-1945), klerik gimnazijalac (blizi rođak o. Provincijala)... Fr. KORNELIJE SUŠAC iz Černog (1925-1945), klerik gimnazijalac.... Zatim je o. Provincijal samo napomenuo i one žrtve u Kočerini i Izbičnu. Osim toga, na Širokom Brijegu su živjeli i umrli na glasu svetosti fra Jakov Križanac (1852) i fra Bariša Drmić (1937). Uistinu, "sveto je ovo mjesto"!

Molitva: Pred mučeničkim kostima svoje starije i mlade braće, svojih učitelja, odgojitelja, kolega, učenika, gvardijana, provincijala, župnika, svojih rođaka, striceva, ujaka, braće - molit ćemo: da krv ovih mučenika postane sjeme novih franjevac; da njihova žrtva bude otkupljenje za naše grijeha i prestupe; da njihove mrtve kosti budu hrana našega života; da oni ko

ji su žrtve ratne mržnje isprose mir našoj Hercegovini; da oni ujedine svoju krv sa suzama Marijinim pa našoj zajednici isprose konac Velikog Petka, a izmole zoru Uskrsnuća..... Usliši nas, Gospodine, i daj da ove mučeničke kosti i prolive na krv postanu trajnim vapajom ove Provincije i ovoga naroda prema tvome prijestolju, pa nam za njihovu ljubav uzvrati obiljem apostolskih radnika u bogatoj žetvi Gospodinovoj.....

7. Postaja: PERSPEKTIVE - POGLED U BUDUĆNOST

Rekapitulacija: (O.Provincijal) Ovdje je ova Provincija nikla, krpz 130 godina rasla i razvijala se dok je dobila da= našnji oblik. Smjenjivale se države, dizali se narodni ustanci, braće bivalo manje ili više, ali ljubav prema Mariji i poveza=nost s našim pukom ostala je uvijek jedna te ista. Ovaj brije=g je bio Gospin brije=g i prije nego je ovdje stiglo onih 13 ute=meljitelja. On je bio njezin brije=g i onda kad je zemlja sakri=la onih 12 čuvara. On je njezin brije=g svake nedjelje kad se ovdje slegne jedan dio Hercegovine da moli.- Dokle budemo Mari=jini mi i ovaj puk, ona će nam biti majkom.

Šta nam, dakle, nosi budućnost?- Nisu izgledi odveć ružičasti. O. General poručuje da se umorio braneći nas. Poručuje nam da se ispitamo nismo li s krive strane fronte. U Propagandi mi reče jedan monsignor da se na trgu sv. Petra ne mogu sastati dva čovjeka, a da o nama ne razgovaraju. Od Božjeg prijestolja do paklenih vrata, svagdje će se naći ponetko tko nas osuđuje. To je vrlo teška optužba protiv nas, i moramo se duboko zamis=li i ispitati savjest.

Ali nema mjesta očajanju. Mi nismo živi zbog svojih zasluga, nego zbog zasluga ovih mučeničkih kostiju. A one su još tu. Nas nije sačuvala naša pobožnost ni svetost, nego Marijina ljubav i dobrota. A ona je još tu.

Dok budemo Mariju ljubili, put svojih otaca slijedili i svome puku služili, niti se čega trebamo bojati niti stidjeti.

Još vujek je isti Bog na nebu, ista Gospa na Širokom Brijegu, isti vjerni puk u Hercegovini. Naša je budućnost vedra i svijetla.

Molitva: Da se "hercegovačko pitanje" riješi po Božjoj prav=di i ljubavi; da se naši radnici u inozemstvu ne izgube za Bo=g ga i narod; da naša sela i polja ne opuste; da Hercegovina os=tane i dalje porodilište svetih zvanja; da naša bratska ljubav sve više raste.....

Majko Božja, kraljice mira i kraljice franjevačkog reda, budi kraljicom mira i reda u našoj Hercegovini! Isprosi nam potreb=nu mudrost, jakost i milost. To te molimo po K.G.N.....

Zavjet mladih: Naša Gospe na Širokom Brijegu! Hvala ti za ovaj dan. Nismo znali kako je duboko korijenje tvog štova=nja u ovoj našoj patničkoj zemlji. Nismo znali kako je naše

franjevačko bratstvo u Hercegovini s tobom povezano. Nismo znali kako je povijest našeg naroda i povijest naših fratara s tobom srasla. Kunemo ti se danas ovdje i obećajemo: Poput naših otaca u ovih 127 godina bit ćemo i mi s tobom povezani, bit ćemo tvoja djeca, pa došlo šta došlo. Ostat ćemo vjerni tvom Sinu i njegovoj Crkvi, ostat ćemo vjerni ovom narodu koji te štuje, pa tražilo se od nas i mučeništvo. Pomozi nam da uvijek i svagdje ostvarujemo ovaj naš zavjet!

Završna riječ o. Provincijala: Braćo! Tim je zavrišio ovaj naš dan! Oče gvardijane, ja tebi vraćam ono staro zvonce, a ti ga predaj Gospo. Neka ona bude kraljicom ove Provincije.

Ti, draga Gospe, budi majkom u ovoj našoj zajedničkoj kući - Provinciji. Budi kao i svaka majka: čas kraljica, čas služavka. Šibaj kad treba. Miluj kad treba. Spasavaj i kad treba i kad ne treba.

A mi svi, braćo, obećajmo Gospo: što je bilo, odsad opet krunicu u šake pa je moliti svaki dan, i to redovito zajednički. To neka bude naše današnje obećanje i zavjet Gospo. Još samo tri napomene: 1) Ne zaboravite se potpisati u samostansku kroniku i na pozdravna pisma dvojici naših bolesnika, fra Dragi Stojiću i fra Bruni Česiću; 2) Putem kući izmolite sedmi desetak naše današnje krunice, i ja vam zamjenjujem da našnji oficij za ovu pobožnost; 3) Kad stignete kući, napišite mi svoje dojmove, bez obzira na to smatraste li to nečim vrijednim ili ne.

A sada svi ustanimo i zapjevajmo Tebe Boga hvalimo!, da zahvalimo Bogu za 130 godina njegove posebne providnosti, a posebno za današnji dan.

~~~~~
+++++

NAŠ NOVI DOKTOR TEOLOGIJE - Dne 16. lipnja o.g. na papskom Ateneju Antonianumu u Rimu obranio je doktorsku disertaciju iz teologije, odsjek crkvene povijesti, Fr. ANDRIJA NIKIĆ, član naše Provincije. Disertacija ima za temu uspostavu Hercegovačke franjevačke kustodije.- Čestitamo!

Fra Nevinko Mandić

Piše: **Zdravko Luburić**

Bog zna gdje mrtve riječi viču, vječno
spuštene dolje, odzvanjaju, razliježu se
živim fra Andrijinim riječima.

Živo gledaju tijesno priljubljene uz njegovu zemlju
s imenima koja negdje tamo pitaju za njegovu smrt,
negdje tamo gdje su sjene na onom mjestu
ili na onom mjestu, u lancu smrti postale
kamenje i strah vječnog govora.

Ubijeni svećenici, daleko udaljeni jedni
od drugih, mjere vriskak što na amenu visi.
Bačen na izgorjele ruke jednog križa
još uvijek stoji, zagrljen svojim rukama
odgoneta zasjenjenim očnim dupljama
posljednje vrijeme u neograničeno teškom psalmu,
zovom ptica koje gledaju prema dolje,
počinju pjevati za njega, svećenika:
Jesus Christus natus est.
Jesus Christus crucifixus est.
Jesus Christus sepultus est. Amen.

Uzalud ga zatajuju crveni prije nego što je
dospio u svjetlo, svojim zabludama povlači se
u bijeg, zemlja pada na njih, na njega,
spušta se obećana ovim kukavnim ustima.
Prije nego ih križ kamenjuje, približava im se
hladan dah, ne sjećajući se njihovih imena,
izbjegava ih prepoznati prokleti ledenim grobovima.

Fra Andrija tako blijeđ kao prolazne suze,
želi se moliti tako tiho za njihov strah savjesti
i ne izgovara ni jednu jedinu riječ
ovdje gdje na njih čeka zemljino vrijeme.
Ono ih baca na tlo zemljom, hranjeni zemljom šire se,
naglo rastu i ne dopušta im da čuju
svoj posljednji odgovor.
Negdje ih se čeka, čekanje im
ostavlja još više pitanja.

Oni samo idu zemljom i ne vide,
idu dalje okovani Zemljnjim željeznim križem.
Zemlja pere sve, ako ne sve,
blještavim prahom u bijelom, govori kroz
nagnutu podrhtavajuću travu, govori riječi
koje je svećenik govorio, jer se tijelo i
usta ne mogu stišati, sve dok ga tiho
i nemoćno ispuni noć.
Crveni se kriju izvana i iznutra tako bijedno
onda kad su u sebe uhvatili svoj pogled.
Uništenim vidom on negdje tone
ugašen posljednjim pogledom sveg nadglasavanja.

I kamo god išli, traži ih njihova zavijajuća,
tuleća sjena, pokorena između usta
i ubojitih ruku krepava u njima
i dok kleče kameni im glas reda ubijena imena,
užasnim sjenama gledaju u njih ravnodušno,
vezani za dubine s par fra Andrijinih očiju. ↗

Pišu: **Valentina i Ivana Begić**
Vl. r., OS Vranić

»Bol. Samo bol. Sve što osjećam je bol. Nemoćan sam. U ovome tijelu nemam snage. Bol. Gledam oko sebe. Nema ničega, ničega doli prašine, guste crne prašine... I boli. Pa i prašina oslabi, ali... Bol. I krv. Lokve krvi. Pod djecom. Mrtvom djecom. I ljudima. Mrtvim. I opet... Bol. I moje oslabljene ruke, noge, misli... I ruševine, ruševine crkve. Ali... Bol. Krv. I zatvaram oči, ne posustaje... Ta bol. Sjećam se, ali ne želim. Ne želim se sjećati, to je bol. Ne daju mi mira moje misli, moja sjećanja... I boli... Uspjeli su. Sravnili su je sa zemljom, nju – crkvu, moju utjehu, moj dom... Bol. O ta bol... Otvaram oči. Prašina nije više gusta. Zašto? Zašto je otkrila leštine ljudi razbacane po cesti? Zašto nije prekrila tamnu krv, u lokvama? Zašto mi nije olakšala muku i zatajila tu... Bol. A kako je lijepo bilo dok nije rat počeo, kako je lijepo bilo prije...«

Sve je odisalo životom. Livade su se toliko jarko zelenile da u njih nisi mogao pogledati. Brežuljci i planine odzvanjali su pjesmom ptica. Mirisala je trava u proljeće, a jabuke u jesen. Djeca su od zore do podneva boravila u školi, a poslije trčala po poljima čuvajući stoku. Majke su svakim danom sve radosnije pripremale ručak za sinove koji su se umorni vraćali s njiva. Očevi su od zore bili budni kako bi rano počeli raditi oko kuća. Kad bi zimi pao snijeg, sve bi pobijelilo. Bilo je predivno, baš kao u snu. Naravno, siromaštvo nas je sve obvijalo, te smo svi jednako radili i trudili se. Ali, osjećali smo se ponosni i sretni unatoč teškom životu. Nitko nije ispuštao ni suza, ni krikova. Svi smo bili zadovoljni onim što imamo, a nitko nije imao mnogo. Sve je živjelo tako mirno, tako spokojno. Nebo se rijetko znalo naoblaci. Dotad...

2021.
Uzrast: djeca
1. nagrada

Širokobriški mučenici

SJEMENIŠTARCI NA ŠIROKOM BRIJEGU 3. SVIBNJA 1930.

Odjednom tamni su oblaci tuge prekrili blago, toplo sunce. Nastao je hlad, tama... Takav led nikad prije nismo osjetili, ni na koži, ni u duši... Bilo je...

Ali ponovno puče. Opet prašina. Zatrese se zemљa još jedanput. Pomiclio sam da je stigao kraj, da me Otac zove k sebi. No, nije se dogodilo. Živ sam. Ležao sam nemoćan, ali živ. Skupljao sam snagu. Ustao sam se na slabe noge. A onda opet: bol. Vratila se... Ili nije ni otišla...? Lutao sam kroz ruševine kao lopov. Moj slabo tijelo trudilo se izdržati sve napore, ma koliko teško bilo. Nije popustilo. Ali... Ta bol... Nekako sam došao ovamo – uspio sam se vratiti nazad. I pokušao...

Baš tako: »I pokušao« – nema točke jer nitko sebi ne piše kraj. Ili ga piše Bog ili ubojica.

Uđoše i povedoše ih putem bez povratka. Te su nedužne duše to znale, no nisu htjele vjerovati. Pošli su. Bilo je hladno, ledeno, a njih

oblijeva znoj kao da im vrući oganj pali kožu, misli, tijelo... Odvedoše ih u tamu, u tamu za koju su mislili da njihove nevine duše nikada neće pustiti. Ti krvnici hodaše kasnije po toj nesretnoj Jugoslaviji hvaleći se svojim odvratnim i nečistim djelima. Kako strašno – oni se, kao vampiri žedni krvi nedužnih ljudi, smiju, ismijavaju njihova već mrtva tijela, a imaju obraza ponositi se svime što čine.

Danas... Ni danas nije kako treba biti. I danas neki ljudi žive u siromaštvu. Ni danas nije bajno, ali još je gore ljudsko nezadovoljstvo. Imamo sve, a u srcu nemamo ništa. Događaju se odvratne stvari. Teroristički napadi, ubojstva, bitke... Ljudi bježe iz svojih domova i ostavljaju svoje naselje, dom, prijatelje... A najgore je što neki ostavljaju i svoju obitelj.

No, ne gubite nadu! Vjerujte da će jednoga dana svijet postati miran i spokojan, baš kao nekada; da

će opet iz svakih usta izlaziti riječi molitve... Vjerujte!

Trebamo se radovati malim stvarima, ne tražiti zlo u drugima. Jedino tako će svijet postati bolji, jer ne znamo što budućnost donosi...

Opraštajmo! Ta ipak smo kršćani. Hoćemo li slijediti Širokobriške mučenike i Boga, jer i Isus je na križu zamolio svoga Oca da svima oprosti grijeha...? Ili ćemo biti kao ljudi bez nade u bolje sutra, bez volje za dobrotom, puni mržnje, nezahvalni, nezadovoljni, a najgore: biti toliko oholi da ne možemo na trenutak pogaziti svoj ponos i oprostiti nekome...? Na nama je izabrati...

Spisateljice ovoga sastavka stavile su se u ulogu jednoga od franjevaca koji je doživio pad Širokog Brijega. Prvi dio ovoga sastavka napisan je kao njegov dnevnik, a zadnja rečenica nema točku jer je zamišljeno da su tada partizani došli ubiti franjevce i taj franjevac nije uspio završiti svoj ondašnji doživljaj. ☹

2. nagrada

Žrtva hercegovačkih franjevaca

Piše: **Marta Crnjac,**
IX. d. 2. OŠ, Široki Brijeg

Postoje mnogi znanstveni radovi, mnoga svjedočenja koja potvrđuju velika stradanja i zlodjela koja su se dogodila na području Hercegovine u zadnjim mjesecima Drugoga svjetskoga rata i u samu poraću. Svakako su ubojstva hercegovačkih franjevaca jedan od najokrutnijih zločina novije povijesti na ovim prostorima.

Naime, jake jugokomunističke snage tijekom veljače 1945. nakon osvajanja i ulaska u hercegovačke gradove, u sljedećim mjesecima nakon toga zvijerski su postupali i mučki ubili ukupno 66 hercegovačkih franjevaca u Širokom Brijegu, Mostaru, Čitluku, Kočerinu i ostalim mjestima hercegovačke nam zemlje, kao i na Križnome putu.

Postavlja se pitanje što je bio krajnji cilj mučenja i ubijanja franjevaca u Širokom Brijegu, Mostaru i šire?

To je očito bila velika jugokomunistička čistka, pomno planirana, usmjerena na ljudе s istaknutim čudorednim i duhovnim karakteristikama. Nikako nije bila slučajna, nego usmjerena na svećenike i druge hrvatske velikane duha jer se tako željelo ubiti duh jednoga naroda, vjeru i Crkvu. Željelo se u temelju sasjeći nositelje misli i istinske vrijednosti hrvatskog naroda, tj. sve ono što čini i jamči njegovu opstojnost na ovim prostorima.

Završetkom pravih ratnih djelovanja logično i sasvim prirodno bilo bi početi izgrađivati društvo novih vrijednosti, a ne sustavno planirati i u

zlodjelo provesti smaknuće nevinih hercegovačkih franjevaca ostavlja-jući surovi palež i sijući strah za svakog Hrvata, katolika s ovih prostora.

Svi ti zli ljudi koji su odigrali ove strašne uloge pokušavali su sve napravljeno prekrivati i zatajivati dugi niz godina. Pravu potporu u ovome imali su u totalitarnom jugokomunističkom režimu koji je bio na snazi gotovo pola stoljeća.

Za ubojstva hercegovačkih fratre do danas nitko nije odgovarao. Trenutačno se za njih vodi postupak mučeništva »Fra Leo Petrović i 65 subraće«. Započeo je 2007. Molimo se da uspješno završi.

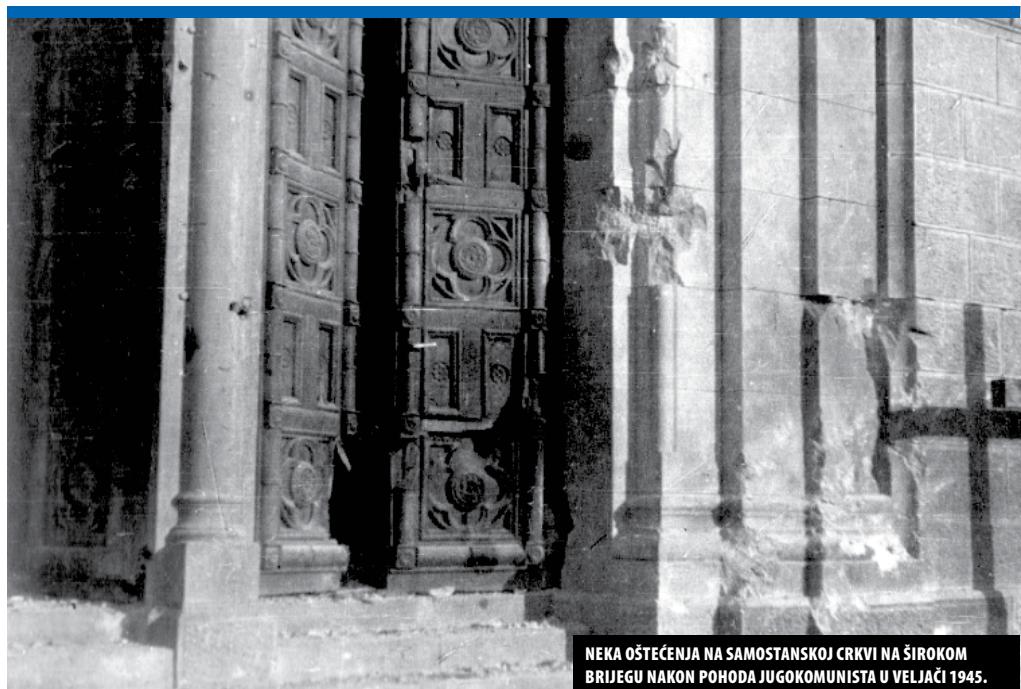
Mnoga ubojstva, progonstva, proljevanje krvi za ispunjenje osobnih ideoloških ciljeva, sustavne nemoralne i neljudske radnje... Stalno se pitam zašto, zbog koga i

komu je to sve trebalo. Zašto su ljudi tako nemoralnog duha, kako imaju savjesti napraviti takvo što? Kako su mogli imati hladno, kameni srce? Kako su mogli uopće disati, kako su mogli zaspasti s takvim teretom svoje nutrine, ujutro se probuditi i biti nekom u životu otac, stric, brat, nastavnik, profesor, nadređeni...?

Unatoč svim nedaćama i izazovima prethodnoga vremena živi smo svjedoci da smo nakon više od sedam desetljeća kao narod opstali na našoj grudi očuvavši svoja ognjišta i naraštaje. Ostali smo i opstali te i dalje stojimo čvrsto svoji na svome. Vjerujući u sebe, prave ljudske, moralne vrijednote, mnogima još možemo biti dobar primjer očuvanih istinskih vrijednosti. Naša Crkva, naši franjevci i dalje su s nama kao pravi svjetionici u ovome suvremenom,

vrlo izazovnom novom vremenu. Širokobriješka crkva, Međugorje kao mjesto Gospina ukazanja, uspješni športaši, poduzetnici, žive obitelji, ponosan i vrijedan svaki pojedinac te mnoge ostale znamenitosti naše Hercegovine jesu samo živi primjeri i potvrda naše opstojnosti, ustrajnosti i zalog vedrje i bolje nam budućnosti. Hrvatski čovjek i dalje uspravno, ponosno stoji, s čvrstom vjerom u bolje sutra.

Zaboraviti žrtvu franjevaca svima bi nama predstavljalo neoprostiv grijeh. Zbog toga imamo potrebu biti ponizni, s ponosom ju prikazivati prenoseći je tako na sve buduće naraštaje. I na kraju biti zahvalni što su nam svojom žrtvom i primjerom dali priliku biti to što jesmo te nastaviti put vjere, sreće, ljubavi i mira. ☩

NEKA OŠTEĆENJA NA SAMOSTANSKOJ CRKVI NA ŠIROKOM BRIJEGU NAKON POHODA JUGOKOMUNISTA U VELJAČI 1945.

3. nagrada

Pobjeda nad pobjedama

Piše: **Natali Topić**,
IX. r., 1. OŠ, Široki Brijeg

I pomisliše oni
kad pobiju naše pastire,
da ubit će vjeru u nama.

Naš narod čvrst kao stijena,
u dubini svoje duše,
postade još jači, čvršći.

Naše fratre, naše pastire
ubiše kukavni partizani,
ljudi što ostaviše Boga.

Zapališe ih ti bezdušnici,
a oni se pretvorise u još jedan
grumen hrvatske zemlje.

Naš narod odgovori većim
inatom,
još jače prionu uz Isusa Krista,
svouj jedinu snagu, svoj jedini
spas.

Uzrast: mladež

1. nagrada

Zavjet

Piše: **Andrea Šakota**,
IV. b, Gimnazija
fra Dominika Mandića,
Široki Brijeg

Približava se veljača... najzimskiji od zimskih mjeseci. Kad se siječanj zaleti u juriš na proljeće, ona snažno pritisne kočnicu i zimi ponovno udahne život. Bjesna poput zvijeri naplati skupo ukradena joj dva dana. Može ju se voljeti, može ju se mrziti. Ravnodušnost ne dopušta.

Zimi je udahnula život, a u meni probudila sjećanje na 1945. koja pred nju stavi suparnike, bjesnije zvijeri od nje same. Sjetila sam se vas, junaka, Božjih poslanika, mučenika koji su dokazali da je nepravdu bolje trpjeti nego činiti.

Vi, dobri pastiri, išli ste u rizik života. I onda kada je bilo najteže, kada ste malaksali i niste imali snage... nastavili ste, upravo zbog vas. Zbog svoga naroda koji je tako žarko i sa srcem čekao na vas, čekao na Božju ljubav što se širila preko vas. Nastavili ste zbog našeg Spasitelja, pokazali ste mu odanost noseći križ, koji je i on sam nosio, pokazali ste mu odanost jer ste baš poput njega že-ljeli spasiti svoj narod. Kao što je on

pobjedio smrt na križu, vi ste ju pobjedili svojim mučeništvom. Uklonili ste mrak, ugasili mržnju i zatrali zlo.

Mogli ste odložiti habit i uklopiti se u masu. To bi bio najlakši način, zar ne? Međutim, Vi ste željni u potpunosti biti ono na što ste pozvani. Znali ste da to nije vaš kraj, vapili ste za Vječnošću i to ste dočekali! Krvlju ste obranili vjeru i slobodu, vaša krv postala je sjeme vjere i duhovnih zvanja.

Neprestano se ponavljalo kako hercegovački narod nikada ne smije dopustiti zaboraviti svoje spasitelje, svoje mučenike koji su svoj život položili za nas. Tvrđilo se da ovi mučenički događaji nikad ne će utonuti u zaborav. A ja se danas pitam, dragi naši fratri, jesmo li vas zaboravili? Jesmo li tako olako odbacili to što ste učinili za nas i za našu vjeru? Svijet pred nas stavlja neke nove ideale, ubacuje nas u iluziju gdje malopomoćno gubimo prave vrijednosti našega života. Kročeći poljuljanim stazama današnjice, polagano se uvjeravam da su moje dvojbe istinite.

Znam, plačete nad naraštajem koji se polako kreće dizati protiv

Boga, naraštajem u kojem počinje prevladavati sebičnost. Živimo u nekom informatičkom, inovativnom svijetu i sva ova tehnologija zamjenila je prave vrijednosti, zamjenila je obitelj, razgovor, ljubav, dobrotu... Živimo u svijetu u kojem je bitno kupovati i imati, ali naša srca... ona postaju praznja. Iz dana u dan povećava se broj nesretnih ljudi, onih koji lutaju bez cilja i smisla. U pokvarrenom svijetu je puno zla i mržnje, puno iskrivljenih idea. Gotovo nesvesno ulazimo u poganski stil življenja, a u tom stilu sve manje i manje ima mesta za Isusa i brata čovjeka.

Trebamo podići glavu od zemlje koja nas mami, koja je tako zavodljiva. Podići glavu znači ići dostojanstveno kroz život, kročiti stazama života ustrajno i čvrsto poput vas. Poganski svijet nam upravo želi uništiti kralježnicu kako bismo postali masa kojom može manipulirati.

Trenutačno se oko nas širi pesimizam, beznađe, ljudi mentalno padaju, mnogi su čak i klonuli, Isus nam savjetuje upravo suprotno. Jedino s povjerenjem u Božje vodstvo možemo gledati na budućnost. Ovo vrijeme traži odvazne ljudе, one koji hode uspravno, ponosno s Kristom, one koji znaju da su njihovi životi u Božjim rukama.

Životi su pali, krv je prolivena, bolno ste došli do slobode koju danas ponovno žele uništiti, žele nam ju uskratiti. Ali dok god bije srce hercegovačko, pamtit ćemo naš Brig, našu kamenu »lipoticu«. Gdje god nas put odveo, pa makar i na kraj svijeta, uviđek ćemo se vraćati našem utocištu.

Brig je nakon vas ostao jak stup, grad branitelja i svjedoka duha i slobode. Vjerujem da ne ćemo postati kukavice, da ćemo osjećati i boriti se, za vas, za sebe, da ponos ne ćemo ostaviti i da ne ćemo dopustiti da nam se sloboda oduzme.

Uvijek vjerni Vama! ☺

2. nagrada

A sada ti, druže!

Piše: **Petra Smoljan,**
III. r., Gimnazija dr. fra Slavko Barbarić, Čitluk

Prva oštrica tešku tišinu para,
smrtna vrata neprijatelj drzak
otvara.
A Božja ovčica pokorno se diže,
čvrstim korakom prilazi bliže.

Pada, koljenima tlo dira,
rukama riše znak mira.
Medaljon raspetoga visi mu s
njedra,
a ispod njega čuju se zvuci srca
jedra.

Moli, žarke riječi sriče
dok mu otmičar poput lava riče.
Strahovite psovke na nj bacu,
u kaljužu pretvara zemlju mu otaca.

Bezbožnici bijedni i ne slutiše
da fratar moli za spas njihove duše.
I dok vrtom leden vjetar puše,
olovom mučeničku glavu mu
napuniše.

»A sada ti, družel!«

Duša se iz njega polako cijedi,
još jedan život blijedi.
Na koncu volje Božje visi,
za tren ostadoše samo beživotni
obrisi.

Unakaženo tijelo zvijer na lomaču
vuče,
zadnji spomen na nj hoće da
dotuče.
O, jedni naš nevoljni hrvatski puče,
vrana crna nad tobom huče.

Grob sablasni glave svete guta,
kraj tu je zemaljskog njihova puta.
A letač bijeli već ih čeka,
zlo i nepravdu ovog svijeta cjeplka.

I dok janje draga strašna vatra gazi,
tebi krvniče po duši zmija plazi.
Cijelo srce ti zaudara po vlazi,
jer jezivi su i gorki demonski mirazi.

»A sada ti, družel!«

Dvanaesti put mrko se čuje,
i zadnju žrtvu raj dočekuje.
Kamen krški k'o rubin sada blista,
ponornica naša rumena je pista.

Blaženi u krvi svoje izbijeliše halje,
tim činom odagnaše vraže ralje.
Pogledajte sada te branitelje,
vladavine Svetog Trojstva
promicatelje!

Iako to davno bijaše,
još se o njima na kamenu piše.
I samostan njihov još postoji,
kao veličanstven svjetionik
kršćanstva stoji.

Ni Zub vremena ih nagristi ne će,
ništa nam od toga ne smije biti
preče.
Neka se drži sjećanje na muku naše
braće,
ponos naš, naše dike najveće.

3. nagrada

Braća andjela

Piše: **Gabriel Prce,**
III. r., Srednja škola Stolac

Njih 66 braće voljeli su Boga
i svakoga brata svoga.
Za Njega su prinijeli žrtvu,
tijelo im neprijatelj ubi u vrtu.

Zaboravit se ne će svaka ta večer
dok je hrvatskoga puka.
Jer da se dođe do Božjih vrata,
životna mora biti mučna cesta.

Križ svoj nosili ste čvrsto i ponosno,
naviještali vjero Herceg Bosnom glasno.
Sjetiti vas se nikada kasno nije,
narod vaš za vas i sada suze lije.

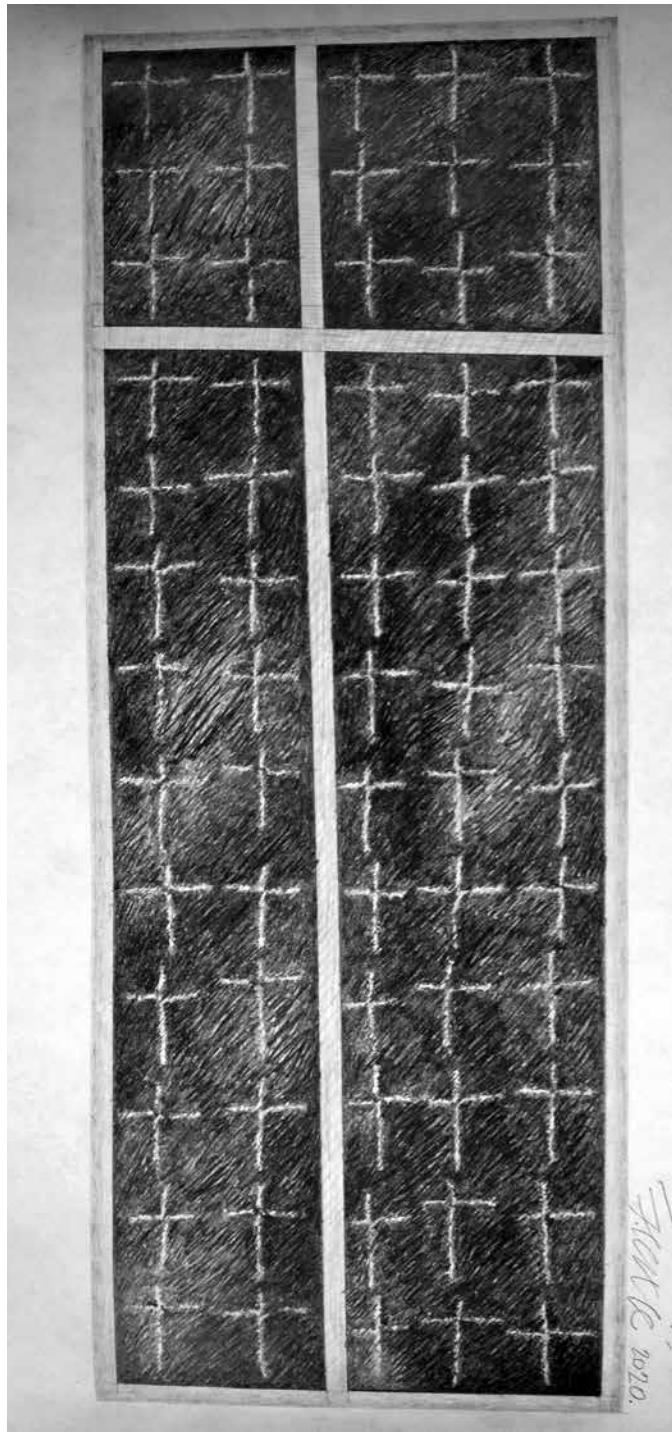
Pišem ovaj stih, molim molitve u glas,
prebirem krunicu da nam Bog dadne spas.
Za nas vi, braćo, molite s nebesa,
da ne budemo od samoga mesa.

Kroz jedna vrata ste bačeni,
ali niste dopustili da budete odbačeni.
Sad imate Gospodina k'o druga,
jer ste Njemu bili vjerni sluga.

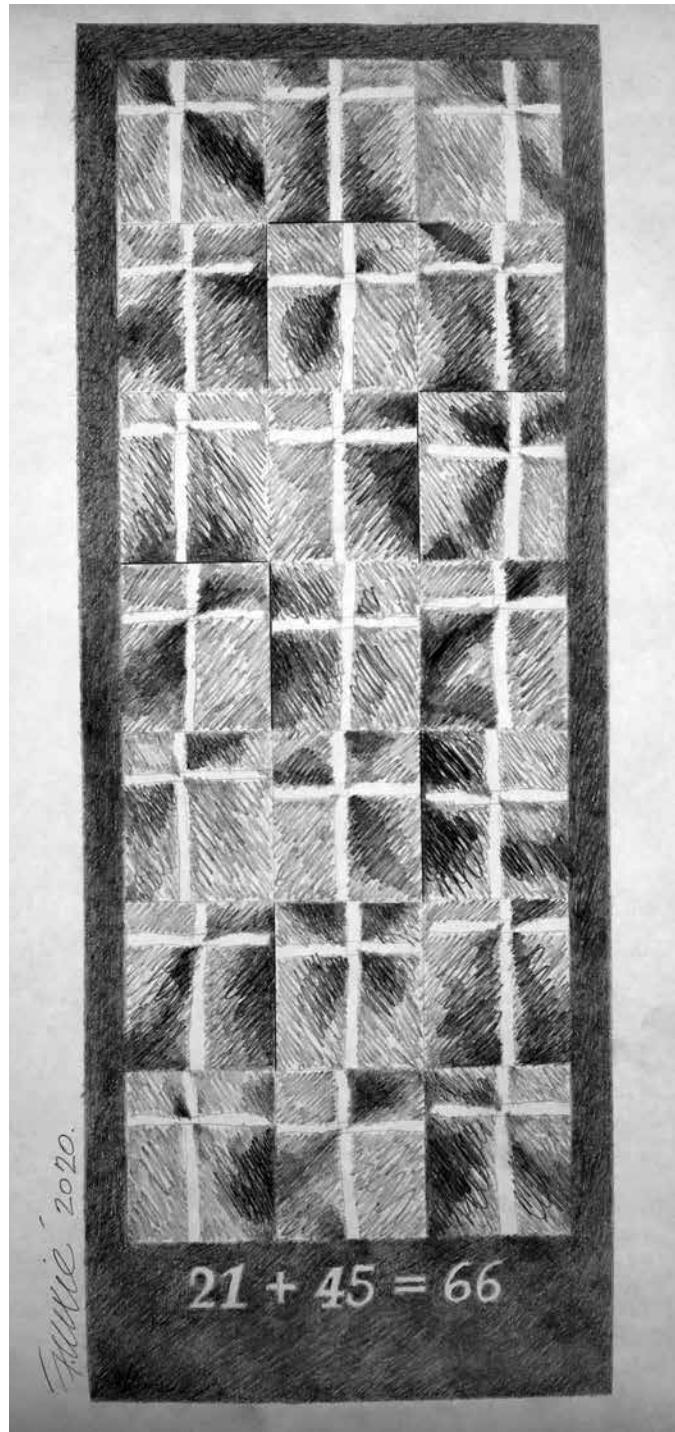
Vidimo se gore na nebesima,
budemo li raščistili s grijesima.
Ja ču iskreno ovdje za vas moliti,
a vi me za prav život nastojte osokoliti.

Uzrast: odrasli

1. nagrada

ŽELJKO LEKIĆ, 66 KRIŽEVA – GROBNICA (OLOVKA NA PAPIRU, 33 X 12,5 CM)

ŽELJKO LEKIĆ, 66 KRIŽEVA – SPOMENIK (OLOVKA NA PAPIRU, 33 X 12,5 CM)

2. nagrada

1945.

Lux in tenebris

(Iz neobjavljenog spjeva Crofrana)

Piše: Borislav Arapović

dani bezdana
pobjeda grimizno groznoga
pobjeda ponoćnog ponora
lux in tenebris
lux in tenebris lucet
pad svetinje svete pod petokrake pete
pad svetinje presvete pod trorog blasfemije
u crvenoj mesnici
zvijeri mesari a ljudi stoka
strahovlade vlast
i renesansa vješala
i strijeljanja u zoru ranu
i nepovrat u večer kasnu
i metak i kundak
i petokrake kandže pijani ples

!! Bog popovska varka
!! religija opijum !!
fratra pred vrata
!! na nišan
!!! vatra
s glavom u rukama franjevac
i krv u očima i oči u krvi iz očiju mu crvi
... u ruku tvoju ja dušu svoju ...

ruka crveno-crne pravde
prežedne soka
iz vrata iz prsa i srca iz mozga kostura oka
i fratra i sestre
od žutokljunca s bogoslovne klupe do biskupske
mitre

s domom na nebu bez doma pod nebom
s olovom u dahu s dahom u uzdahu
kosti mu pod kosturom
u tamnici bez tamjana
s muklim grkljanom prosutom moždinom
smaknute rasute
? tu franjevac tuđinac

! i pod nebesima i po ponornicama on među svojima
s njihovim i njegovu imenu stranica
žrtvoslova

kad fra bonu korakom na gubilište
ovako fra bono glasno sam sebi *requiem*
zbogom mili roditelji
braćo sestre prijatelji
ja se od vas sada dilim
sastajem se s Bogom milim

&

!! u redove bosne srebreni srebrni fratarski kosturi

!! žicom vam rebra kralješke goljenice
!! uvis vam vaših pedeset-i-još-šest lubanja
! uvis vam u njima kugla
!! naprijed petokrakim korakom fratri !! naprijed !

neka nevidljiva ruka
na probite vam glave iz bodljikave žice vijence
i svemirske u njima iz nebeske riznice krijesnice
u koštane prste vam svijeće
nova to svitla u zvižđu vikovne framartirologije
bosne vam srebrene

&

!! u redove fratri petokrakim korakom naprijed
!! naprijed pred prijestolje svemirske pravde

fra + fra + fra + fra +
fra + fra + fra + fra + fra +
fra + fra + fra + fra + fra +
fra + fra + fra + fra + fra +
fra + fra + fra + fra + fra +
fra + fra + fra + fra + fra +
fra + fra + fra + fra + fra +

.....
 fra + fra + fra + fra + fra +
 fra + fra + fra + fra + fra +
 fra + fra + fra + fra + fra +
 fra + fra + fra + fra + fra +
 fra +

&

!! u redove ercegfratarski kosturi suri

iz vijavica vihora virova vrutaka vrela i visina vam
 anđeli vaši krune
 krune na posljednji bljesbljesak vam munje
 iz cevi u oči
 ili u zatiljak u zakrilju noći
 i krune na dim bakljade benzina iz vaših lešina
 na dim vječnog vam sjaja
 a ruka neka nevidljiva
 prstima u neke nadzemaljske strune
 i vas šezdeset-i-šest u zbor vaše nebeske bojne
 korakom petokrakim naprijed
 !! naprijed pred prijestolje svemirske pravde

fra + fra + fra + fra + fra +
 fra + fra + fra + fra + fra +
 fra + fra + fra + fra + fra +
 fra + fra + fra + fra + fra +
 fra + fra + fra + fra + fra +
 fra + fra + fra + fra + fra +
 fra + fra + fra + fra + fra +
 fra + fra + fra + fra + fra +
 fra + fra + fra + fra + fra +
 fra + fra + fra + fra + fra +
 fra + fra + fra + fra + fra +
 fra + fra + fra + fra + fra +
 fra +

&

*****
 u vučjoj tužbi vučji zubi
 komesari crveni mesari
 biskupi im slasni zalogaji

*Vi ste učinili pogrešku fatalnu, što ste pobili svećenike!
 Narod vam to ne će nikada zaboraviti!
 Ni u jednoj civiliziranoj državi na svijetu ne bi toliki*

*svećenici bili tako kažnjeni za te krivice koje im
 imputirate.*

&

msgr dr Josip Marija Carević
 biskup u miru dubrovačka biskupija
neprijatelj naroda
 u 63. godini života godine Gospodnje MCMXLV
*Biskup je spašavao partizane, a oni su ga bez suda
 ubili.*

*Na svoje sam oči vidio kako su dva partizana odvela
 biskupa malo dalje od nas. Čuo se uskoro jedan
 hitac /.../. Jedan mi je od te dvojice /.../ rekao s nekim
 gađenjem da onaj drugi drug nije mogao skinuti
 mrtvom biskupu prsten s ruke. Uzeo bajonetu,
 odsjekao prst, skinuo prsten i stavio ga brzo u džep, a
 prst bacio u grm.*

&

**? a kako i subraća vam ona druga
 ? muži vrli iz tabora drugih za dom spremnih**

?? vrli onaj iz kur'ana
 !! ismet efendija muftić
 muftija islamske vjerske zajednice stolnoga grada
 zagreba
neprijatelj naroda
*nakon proglašenja NDH član Hrvatskog državnog
 vodstva osnovanog 12. IV. 1941.; vojni muftija*
Hrvatskih oružanih snaga /.../
*Djelovao je i na razvijanju hrvatske svijesti među
 islamskim vjernicima jer se i sam izjašnjavao Hrvatom.
 /.../ Vojni sud Komande grada Zagreba 29. VI. 1945.*

osudio ga je na smrt te je obješen ispred džamije u Zagrebu 30. lipnja, sa 69 mu godina.

?? vrla ona glava rvackoga pravoslavlja
!! germogen grigorij ivanović maksimov
mitropolit zagrebački
u NDH postavljen za prvog poglavara Hrvatske pravoslavne crkve
partizanski Vojni sud u Zagrebu *osudio ga je na smrt strijeljanje narodnoga neprijatelja u ime naroda* 30. lipnja godine Gospodnje četrdeset pete u 85. mu godini života

?? vrli onaj s lutherove grane list
!! dr philipp popp
biskup učeni i poglavatar evangeličke crkve u NDH
partizanski Vojni sud *osudio ga je na smrt strijeljanje narodnoga neprijatelja u ime naroda* 29. ili 30. lipnja godine Gospodnje 1945. u 53. mu godini života

?? vrli onaj episkop sarajevske episkopije *hrvatske pravoslavne crkve*
!! spiridon mifka
29. VI. 1945. osuđuje ga Vojni sud komande grada Zagreba na smrt
narodnoga neprijatelja smrt višanjem u ime naroda u 44. mu godini života

uze oko vrata
noge na stolić
stolić čizmom opankom
noge u niz
duša uvis
! zbogom
.....
.....

&

»... et lux in tenebris lucet,
et tenebrae eam non comprehendenterunt.«
»... i svjetlo u tami svijetli,
i tama ga ne obuze.«
(Iv 1,5)

3. nagrada

MIRO ČUGURA, CCCV - LXVI (SUHI PASTEL, 40 X 60)

Adnotaciones historicae

– povijesne pribilješke, V.*

Piše: dr. Fra Gaudencije Ivančić

Drugi zatvor

God. 1952. počelo je opet zatvaranje. Oni koji su bili pušteni po Dautovoj molbi, zatvoreni su. To su: fra Mirko Čosić, fra Svetozar Petrić i Rajko Radišić. Pričalo se je da je Daut i za još više civila pravio molbe i da su i ti pušteni. Počelo se je sumnjati u to Dautovo puštanje. Neki su pak mislili da on ima uz dobar način obrazloženja i još dobre veze. Isto su tako i civili vraćani u zatvor kojima je Daut pravio molbe i dobili pozitivno rješenje. Pošli su se zatvarati i oni koji su imali kakve veze s Dautom u toj stvari. Zatvoren je i sami Daut. Također Iva Jurica iz Ilića. Preko nje su fratri neki imali vezu s Dautom. Ona je bila dobro poznata Dautu. I ona je priznala fra Ferdi Vlašiću i fra Smiljanu Zvonaru da će preko Dauta napraviti molbu za neke fratre i da će biti pušteni. Tako je i bilo. Zato je zatvoren i fra F. Vlašić. Fra S. Zvonar već je prije bio zatvoren. U vezi s Iвom Juricom zatvoren je fra Darinko Brkić i fra Drago Stojić. Fra Darinko Brkić htio je preko Dautove molbe osloboditi zatvora Antu Tomića Luina. U vezi s time zatvoren je i fra Dragin brat, Jozo.

2. VI. 1952. svršila je promjena. O. Inocent Zrinski bio je gener. vizitator. Otišli smo na izlet u Blagaj. Došao je fra Mirko Magzan kasnije iz Mostara. Govorio je da UDB-a premeće u samostanu. Fra Ferdo je kao tajnik bio na redu. Kad smo se vratili, na hodniku susretnemo udbaša Lovru Kovačevića, čini mi se majora. Čim je ugledao mene, rekne: »Gaudencije lišen si slobode,

ajde sa mnom u svoju sobu!« Drugi su otišli na večeru. Detaljno je pregledao sobu i sve knjige. Ja sam tada bio i vrš. d. gvardijana, jer je o. fra Smiljan Zvonar bio zatvoren. Imao sam u sobi oko pola miliona novca. Nije ga oduzeo. Uzeli su mi neke knjige i neke spise. Navečer me je u autu odveo Ćima (Ćimić Osman) u zatvor UDB-e. U autu mi reče: »Gaudencije, ja sam Vam opet provincijal.« Naime fra Ferdo i fra Mile Leko kušali su ga malo od nas odstraniti i udaljiti. Mislili su to na zgodan način prikazujući njega kao nepogodnu ličnost. On je valjda za to znao. Zato je i rekao: »Ja sam Vam opet provincijal.« Teško mi je sada bilo pri duši! Došle su mi sada na pamet sve one teškoće i krijevi što sam ih prošao u prvom zatvoru. Ćima me je odveo u novu zgradu UDB-e. Bacio me je u sobu, gdje su još dvojica bila: jedan musliman, činovnik iz Mostara i Pero Vasilj, moj bivši đak iz Građanske škole. Sutradan – čini mi se – zovnili su me na saslušanje. Pitali su me da li znam zašto sam zatvoren? Odgovorio sam da ne znam sigurno nego da samo nagađam. Rekao sam da sam predao jednu sumu novca (12 tisuća) Ivi Jurici. Ona je imala predati to Dautu za molbu jednog fratra. Tu sumu novca rekao sam da sam dobio od tajnika fra Ferde Vlašića koji mi je rekao da predam Ivi Jurici. Ja sam tako izjavio, ali stvarnost je da mi je fra Mile, provincijal, naredio da odem u tajništvo, da uzmem taj novac i da ga predam Ivi Jurici. Nije mi uopće rekao za koga

je novac. Ja sam predao i ni riječi s njom nijesam progovorio. Otprije sam je poznavao ali mi je bila nešto antipatična pa nijesam htio ništa reći. To su otiskali na šrajbmašinu s fra Ferdinandim imenom. Na upit da li sam znao za koga je novac? Odgovorio sam: »Ne!« Tako je i bilo. Pitali su još ali sam im otvoreno i iskreno rekao da ništa više ne znam.

To je bio cijeli sadržaj moje krivnje. Kako se vidi iz rečenoga to nije bila nikakva krivnja. Ja novac nijesam dao sam po sebi nego po nalogu. Dapače nijesam znao za čiju molbu ide taj novac. Sa Iвom Juricom nijesam ni riječi progovorio.

Pitali su me kod istrage, da li sam ja što sumnjaо? Odgovorio sam da mi je cijela stvar nejasna kod tih Dautovih molbi i puštanja.

Ja sam savjetovao fra Ferdi da cijeli taj posao baci kraj, jer je stvar nejasna. Za me je vrijedila ovdje ona: »Koga su zmije klale i gušterica se boji.« Fra Ferdo nije uvažio. Tako su i mnogi civili sa raznih strana molili Dauta da im pravi molbe. Fra Ferdi sam jedamput rekao da odvraća fra Milu da se s time ne zanima. Čini mi se da se je tada imala činiti molba za fra Didaka Burića. Sam, iako sam bio kustos, nijesam fra Mili htio govoriti jer sam držao da će ga fra Ferdo bolje nagovoriti. Kao tajnik imao je uvijek s njime posla. Fra Ferdo mu je to saopćio ali ne kao svoje nego kao moje mišljenje. Poslije toga došao je fra Mile u moju sobu i rekao mi je otprilike ovako: »Ti se za to ne brigaj, niti vodi računa. Ti reci ja nijesam

ništa imao s tim!« Ja sam šutio i samo sam rekao: »Dobro!« Ja sam študio fra Milu: nijesam htio reći da mi je on naredio da uzmem iz tajništva onaj novac i da ga predam Ivi Jurici niti sam htio reći da sam ga odvraćao. Ali sve uzalud. Mene su zatvorili.

Nekoliko dana kasnije nakon što sam im dao izvještaj radi čega mislim da sam zatvoren zovne me neka Komisija na ispitivanje. Bilo ih je 4-5. Među njima je bio i meni do tada nepoznati Ivan Granić. On mene upita: »Gaudencije, radi čega si ti zatvoren?« Ja mu reknem da sam ja već kazao i da je to otkucano na mašinu. »Novo nemam ništa reći«, završio sam. »Reci nam to opet«, nastavi Granić. Ja im to opet opetujem. A onda meni Granić reče da sam ja sve znao što i kako se je postupalo i za čim se je išlo. Ja mu reknem da je meni stvar bila i jest potpuno nejasna, ali niti sam znao niti sada znam namjere Dautove ni njegov postupak niti išta od svega toga kako se je odvijalo. On reče opet: »Ti si znao.« Ja: »Nisam!« On: »Jesi!« Ja: »Nisam!« On: »Krsta Ti!« Ja: »Krsta mi!« Među njima nastala je tisina. I odmah su me poslali natrag u moju sobu. Još sam bio zovnut na saslušanje 2-3 puta. Ćima mi jedamput reče: »Ovo što si Ti priznao nije ništa.« »Što znam, to sam rekao«, odgovorih mu. Neki (ne znam mu imena) me je jednom zvao i držao me je otpriike jedan sat. Ništa mu nijesam mogao reći. Uglavnom je bila šutnja.

Jedamput me je zvao i Fazlagić Mesud, onaj isti koji je bio prisutan kod mojega ispitivanja u Sarajevu 1949. On mi reče: »Gaudencije, svatko čuva sebe, čuvaj i Ti sebe!« Izgledalo mi je da je on držao da je meni fra Mile provincijal a ne fra Ferdo rekao da Ivi Jurici predam onaj novac. Pitao me je kako će tebi

* Izvadci iz rukopisa. Tekst donosimo u izvorniku jer vrijedi kao svjedočenje sa svim svojim subjektivnostima. Ispravljane su samo očite pogreške ako ih je bilo.

fra Ferdo nalagati kad je mlađi od tebe. Ja sam bio kustos a on tajnik. Ja sam mu rekao da ja mogu i mlađega poslušati u nekoj stvari. Fra Ferdo je pristao na to da mogu reći da mi je on dao novac.

Čulo se je da je i fra Ferdo htio fra Milu potpuno isključiti iz ove stvari. To nije bilo lako. Provincijal pada ne bi znao ništa što se događa! Gotovo nemoguće! Zato je, kako se je čulo, fra Ferdo zapadao u tešku situaciju i kako se je čulo – morao je nekada izvještaj mijenjati.

Fra Smiljan je – kažu – kod ispitivanja bio otvoren i iskren.

Ćima je meni rekao kad ovo suđenje svrši da će za me biti još jedno suđenje. Pitao sam ga za što? Odgovorio je da bi predmet suđenja bilo moje djelovanje među đacima. Upitao sam ga da li misli da sam ih ja ustaški odgajao. Odgovorio je bez promišljanja: »Ne!« To je meni bilo glavno. Međutim poznato je bilo da sam ja često govorio protiv ustaških zlodjela. Zatezali su (ustaška vlast) da me prebace sa građanske škole za preparandiju. I samo posredstvom provincijala i biskupa to je učinjeno. No, komunisti ne vole ni kršćanski odgoj a to je bilo kod naših naročito organiziranih đaka. Kat. đaci koje sam vodio bili su naročita brana protiv ateizma i komunizma. Tu bi oni našli materijala za još jedno suđenje protiv mene, kako reče Ćima.

Ispitivanje svih nas tada zatvorenih – mene, Smiljana, fra Ferde, Darinka, Drage, brata Dragina Jozu, Ivu Jurice, Dauta – išlo je brzo. Ispočetka je izgledalo da bi se to kvalificiralo kao mito, koje se je davalo Dautu. Tu bi bile male ili nikakve kazne. Zato se je prešlo na druge prekršaje protiv 100 & i sličnih, koje štite temelje države. Postavila se je tvrdnja, da su fratri nagovarali hotimično Dauta da falsificira odluke Presidiuma – dr. Ribara. Daut je

falsificirao potpis dr. Ribara i s tim falsificiranim potpisom puštani su mnogi iz zatvora, pa i fratri kao: Svetozar Petrić, fra Mirko Čosić, fra R. Radišić. Dakle, ako su fratri nagovarali Dauta, onda su oni moralni i glavni krivci a Daut je samo sredstvo u njihovim rukama a pogotovo kad je bio odan piću. Pijanstvo mu smanjuje krivicu.

Iva Jurica, najviše je svjedočila protiv fratara, naročito protiv fra Ferde. Seljanka je, prepala se je i zatvora pa se je mogla lako na to sklonuti. Svakom napose od fratra reći će na sudu da laže. I meni je rekla da lažem a potpunu neistinu rekla je. Ja nijesam uistinu znao za koga sam joj novac dao, jer mi ni fra Mile nije to kazao. Tek kasnije sam doznao da je bio za fra Bosiljka Vučkovića.

Suđenje je bilo vrlo brzo razmjerno pripravljeno. Za mjesec dana otprilike počelo je suđenje. I advokati su posjetili svakoga od ove naše grupe. Zvali su je Zvonareva grupa. Tu su, kako već rekoso: Smiljan, ja, fra Ferdo, Darinko, fra Drago i laici: Daut, Iva Jurica, Dragan brat Jozo. Samo mene nije posjetio advokat. To je bio Srbin Govedarica, sudac. Tek kad smo došli u sudnicu na Okružnom sudu, onda mi se je predstavio kao moj advokat. Pitao sam ga gdje bi se nasamo sastali, da se porazgovorimo. Odgovorio mi je: »Ovdje«, tj. u sudnici. Ja sam mu rekao da je tu već publika i da se ne možemo pred publikom razgovarati. Dao mi je razumjeti da ne bi bilo velike koristi da je došao i sa mnom nasamo i nadugo razgovarao. Primjetio je da mi nijesmo mogli čitati novine što su o nama pisale za vrijeme istrage. Novine su, rekao je on, »priopovijedale situaciju.« Pitao sam ga, kako će me onda braniti kad mu ja nijesam ništa saopćavao. Odgovorio je da će on pratiti tok suđenja i razgovora pa će se prema

tome ravnati. Prvi put vidio sam takav postupak jednog advokata. Advokati obično sve ispitaju klijenta i sve okolnosti u kojima je on bio i prema tomu pripreme dobro odbranu svoga klienta. Kod moga advokata sve je falilo. Ipak sam ga (donekle) razumio. Rekao mi je ono gore o novinama. Vidio sam iz njegova držanja da se smatra nemoćnim. Zato sam ga pustio na miru. Neka radi kako može i zna. U sudnici u okružnom sudu bili su dopisnici svih važnijih listova iz naše zemlje. Bili su i fotografii. Postavili su se i zvučnici. Tako da su mogli i na ulici pratiti. Sudnica sama nije velika sala.

Započelo je suđenje. Ne sjećam se sada imena suca i porotnika. Je dan porotnik bio je, kako se sjećam, Mirko Barnjak, učitelj. Javni tužilac bio je Novica M. Mi smo bili razasuti po sobama Čelovine. Naravno u samicama. Na suđenje smo vođeni

po jedan, kako se sjećam. Ne znam točno reda po kojem smo vođeni. Smiljan i Ferdo pa Daut, Iva Jurica, bili su predajni. Nijesam bio prisutan kod saslušavanja pojedincata pa ne mogu ni suda davati.

Kod mojega ispitivanja, ja sam rekao da samo znam ono što sam na početku rekao i što je otiskano. Rekao sam da ne znam ni za koga (od fratra) sam predao novac Ivi Jurici. Iva J. rekla je da znam i zato da lažem. Stvarno nijesam znao. Rekao sam isto da mi je fra Ferdo dao novac da joj ga predam. Fra Ferdo je bio rekao da on nije meni predao novac. Kad sam ja ustvrdio da jest, fra Ferdo je popustio i rekao: »Kad Gaudencije kaže da jesam, onda je tako.« Fra Ferdo je sigurno zaboravio da je to primio na se da fra Milu oslobođimo.

Na suđenju sam ustvrdio da ja uopće nikakve veze nijesam imao s Dautom. I uopće nijesam ga ni

poznavao i nikada možda ni vido. Ta kako bi mogla biti istinita ona opća tvrdnja da su fratri poticali Dauta da pušta zločince, da su oni bili moralni krivci djela Dautovih. Za se sto posto znam da to nijesam. I ne samo to nego sam odvraćao fra Ferdu i fra Milu da uopće nemaju nikakve veze s time. To sam naprijed spomenuo.

Da dokažem svoju nevinost u tome da nijesam imao nikakve namjere raditi protiv države spomenuo sam slijedeći događaj. Kad me je hapsio Lovro Kovačević osim što mi je uzeo neke knjige iz sobe, uzeo mi je među ostalim i jedan papirić. Na tom papiriću napisao sam točke o kojima sam razgovarao s generalnim vizitatorom dr. Inocentom Zrinskim. Jedna od točaka bila je da reknem vizitatoru da u vizitaciji preporuči braći svuda lojalnost prema državi. To sam mu zaista i rekao. Pitao me je Ćima, kad je čitao tu točku: »Što ti ovo znači?« Premda je to jasno, opet sam mu protumačio malo opširnije. Na sudu sam zato rekao: »Ako bih ja bio protiv ove države, onda ne bih preporučivao lojalnost prema njoj. Nitko nije znao da će ta cedulja doći u ruke UDB-e. Nisam ni ja znao da će biti hapšen. To dakle dokazuje moju potpunu iskrenost u lojalnosti.« Ali taj očiti dokaz moje iskrenosti nije uvažen.

Suđenje je trajalo više dana. Svaki dan smo išli iz nove zgrade UDB-e na okružni sud. Išli smo po redani pod pratinjom jednog oficira UDB-e. Došao je i dan osude. Nitko od nas uza svu situaciju nije očekivao tako stroge kazne. Javni tužilac je grmio protiv nas kao zločinaca i rušitelja temelja države. Općenito je sve napadao kao gadne zločince. Najviše je govorio protiv fra Ferde. Kako sam prije rekao, fra Ferdo je preuzeo na se svu odgovornost za novac i davanja a da fra Mile nije ništa za to znao. To je bilo nemoguće

dokazati. I ja sam skinuo s fra Mile odgovornost da je meni rekao da uzmem novac i predam Ivi Jurici. Dogovorio sam se s fra Ferdom i on je preuzeo na sebe. Javni tužilac Novica nije protiv mene mnogo govorio. Rekao je da sam ja kao kustos bio veza između fra Ferde i Smiljana i da sam sve znao što se radi, da sam kao njihov prepostavljeni sve odobravao. Dakle najviše me okrivljivaо kao kustosa, koji je tobže trebao da se tome protivi i to zaprijeći. Ja sam gore naveo kako sam odvraćao fra Ferdu i fra Milu. Naravno to nijesam na sudu govorio. Bio sam samo fizički prenosač novca i ne znajući o čemu se radi. Ni tužilac nije u tome, kako izgleda, video kakvu krivnju, zato me povezuje kao nekog prepostavljenog sa fra Ferdom i Smiljanom. Daut je smatran sredstvom fratarskog izravljivanja. Tako po optužbi. Ali je on i drugih mnogo više puštao.

Sud je donio, nakon povlačenja, teške kazne. Fra Ferdo je dobio 16 god. strogog zatvora. Fra Smiljan 15 god. strogog zatvora. Ja sam dobio 10 god. strogog zatvora. Fra Darinko 8 god. Fra Drago 5 god. Daut (zanimljivo) 14 god. Jozo, Dragin brat, 6 god. Iva Jurica (čini mi se) 5 god.

Ispitivanje i suđenje trajalo je u cjelini oko mjesec dana. Kad sam sa suđenja došao u moju sobu, upitao sam dvojicu svojih u sobi (Pero Vasilj i jedan musliman činovnik): »Što mislite koliku sam kaznu dobio?« Nota bene, oni su dobro pročitali moju optužnicu. Jedan je odgovorio da sam dobio kaznu od 6 mjeseci a drugi još manje. Kad sam im rekao stvarnost bilo je neobično iznenadenje i nijesu htjeli odmah vjerovati.

Bili smo još nekoliko dana u Mostaru u UDB-i, zatim nas prebacuju u Sarajevo. Mi smo mislili da ćemo odmah u Zenicu, jer smo već

osuđeni. Kad smo došli vlakom u Sarajevo, prebacije nas u nekakva kola gdje je svaki bio u svojoj kabini. Moglo se je samo stajati i to u tami. Kad smo došli pred Centralni zatvor izbacili su nas i po sobama razmjestili. Meni su sada počele dolaziti u glavu one teške uspomene i doživljaji iz 1949. god. Nijesam nikako mogao razumjeti zašto su nas sada nakon suđenja doveli u Centralni zatvor. U sobi sa mnom bila su dva muslimana. Oni mišljaju: »Mora da će opet biti neko suđenje.« Ja nijesam tako mislio.

Nakon sedmice dana izvedoše nas opet na van k jednom autobusu. Fra Ferdu i Smiljana nijesu izveli. Prebacije nas do željeznice. Odatile za Zenicu. Bili smo malo veseliji ali mislili smo na njih dvojicu. Sa stanice u Zenici otišli smo pješke do zatvora noseći svoju prtljavu. Vidjela nas je č. s. Konzolata koja je bila u župskom uredu da pripravlja pakete za naše zatvorenike. Bilo nas je tada 18 u Zenici. Kad smo unišli u dvorište zatvoreničko, morali smo se okrenuti prema zidu i u nj gledati. S nama su bili i oni koje je Daut otpustio iz zatvora: Svetozar Petrić, fra Rajko Radišić i fra Mirko Čosić. Oni su imali da izdrže u zatvoru još ono što im je Daut otpustio. Fra Svetozar 1 god. (čini mi se), fra Mirko 1 god., fra Rajko ½ godine.

Ja, fra Darinko i fra Drago bačeni smo u staklaru u jednu sobu. Brzo smo dobili pakete, jer nas je č. s. Konzolata vidjela kad smo prošli za zatvor. Može se reći da u Zenici nijesmo gladovali, jer smo redovno primali pakete. Na šetnju za dugo nijesmo izlazili. To je bilo za me vrlo teško. Oslabe živci od stalnog boravka u jednoj sobi. U staklari smo trpjeli dosta od studeni. Naravno dok je zima. Vrlo se je slabo ložilo a pokrivači također vrlo slabici jedna dekica. Ja nijesam ni skidao

pantale. Da mi bude toplijе stavljao sam oko sebe papir a na sebe pak-papir. Iz početka smo bili napadani od posjetilaca sobe. Pomalo se je i taj napadaj smanjivao. Iza duže vremena počeli smo ići i na šetnju oko staklare. Fra Darinko je stalno ponavljao da bi volio čistiti zahode nego u sobi stalno biti i ništa ne raditi.

Očekivali smo kao sigurno da će nam žalba skratiti kazne. Ali smo se vrlo prevarili. Potvrđena je. Bili smo grozno nervozni. No morali smo se miriti sa činjenicama. Fra Darinko je teško snosio rešetke. »Da mi je moći mislu govoriti, pola bi mi bilo lakše«, govorio je. Mene je najviše morila misao što sam u godinama i što neću moći izdržati 10 god. Ta misao se je stalno povraćala. Mogli smo se nadati i smanjenju kazne ali u zatvoru nije ništa sigurno. Prevukli su nas u zatvoreničko odjelo. Bože sačuvaj, kakvo je bilo! Sve boje kao u štiglića.

Naš biskup i dr. S. Čekada bili su također u staklari a soba im je bila odmah uz našu. Jedamput se je milioner prevario i pustio je njihovu sobu na kupanje zajedno s našom. Iz staklare do kupaone biskup je razgovarao s Darinkom. Kad smo se vratili razgovarao je sa mnom. Pitao me je kako dalje, kako se drži narod (u vjeri)? Rekao sam mu da je dobro. »Eto« nastavio je biskup »nema Vam nikakve koristi od Udruženja (svećeničkoga). Osudište Vas na tolike godine.« U ovom momentu biskup je imao pravo. Fra Ferdo je osnivao kod nas u Hercegovini, bio glavni akter i dobio je 16 god. strogog zatvora. Fra Smiljan je bio član Udruženja i dobio je 15 god. Ja sam bio član Udruženja i dobio sam 10 god. strogog zatvora. Fra Darinko je bio član i dobio 8 god. Fra Drago također član i dobio je 5 g. Dakle svi! Ja sam šutio i nijesam ništa biskupu odgovorio na ovu

njegovu tvrdnju. Ja nijesam mislio samo na onaj momenat nego na duži rok. Treba se ovdje sjetiti što sam rekao o Udruženju za vrijeme našega zatvora 1949. g. Jednom riječu, kako je god bilo loše moglo je lako biti još gore da ga nije bilo. Možda i ukinuće provincije kao u Češkoj. Nijesmo mogli (biskup i ja) dugo razgovarati jer je od kupao-nice do sobe kratak put. Čim smo mi unišli u sobu, odmah milicioner pita mene što sam razgovarao s biskupom. Rekao sam mu da nijesmo mogli što dugo govoriti jer je kratak put. Rekao sam mu da me je pitao kako sam i kako je dolje? I to pokazuje kako je strogo stanje u zatvoru.

Nakon nekoliko vremena ubacili su u sobu i fra Miroslava Abaza, tada kapelana u Bihaću. Malo je bilo povoljnije jer je unešeno malo različnosti u sobu. U staklari smo izdržali oko god. dana. Staklara se je smatrala kaznom.

Poslije staklare došli smo u sobe gdje su bili redovni zatvorenici pa i naši fratri i popovi. Sada smo išli s drugima na rad: u bašcu ili tucanje kamena. To je obično povoljnije i vrijeme brže prolazi a i osoba ima više pa je koliko toliko više raspoloženja. Tucanje kamena je teško, ako je vani studeno. Tako smo 1953. tucali kamen sve do 9. XII. Na vani, razumije se, bio led (mraz). Ja sam tada prehladio uši (ušesa) pa mi je počelo u ušima tući. Išao sam na čišćenje ušiju ali nije bilo koristi. Kad smo prestali ići na van tucati kamen, tada mi je prestalo udaranje u ušima ali je ostalo šuštanje sve do dana današnjega nakon više od 15 godina. Ja sam većinom bio među neradnima. Mi smo većinom čistili krumpire, kupus i mahune za ručak ili večeru. Koji su bili zdravi oni su voljeli ići na rad, jer mijenjaju poslove, teren, ljude. Tako se manje dosađuju i manje žive gube.

Doduše, ako bi bio rad vrlo težak, a to nije bilo redovno, onda je zgodnije biti među neradnima.

Jedna od karakteristika zeničkog života bile su tzv. »čitalačke grupe«. Zatvorenici jedne sobe uzeli bi novine, časopise pa bi zajednički čitali i pretresali o pročitanim stvarima. Vodio se je nekada i zapisnik. Tko bi se više javljao i diskutirao, taj se je smatrao od više cijene u očima aktivista i prepostavljenih. Često puta zatvorenici bi sastavili sami razna predavanja pa bi ih čitali pred drugima. To je za predavača bila još bolja ocjena. Naravno oni koji su bili protiv suradnje smatrali su ove predavače ulagivačima. I u tome su bila razna mišljenja među zatvorenicima. Neki su htjeli izbjegavati gotovo svaki mogući kontakt obražajući to ideologijom i praksom. Drugi su mislili da treba u svemu što je dozvoljeno i nije grijehšno kontaktirati. Treći su opet htjeli hvaliti i ono što se ne može hvaliti ni odobravati. Ja sam bio uglavnom drugog mišljenja. Lično se nijesam angažirao. Jedino prisutan sam bio na čitalačkim grupama, da ne bi držali da sam otvoreni neprijatelj. Tada bih izgubio svaku nadu za sniženje kazne i puštanje prije isteka kazne. Kasnija praksa Crkve za Ivana XXIII. i Pavla VI. pokazala je da katolik može i treba surađivati i s drugim ideoškim protivnicima. Naravno u onome što nije protiv vjere i morala. Kad je izašla enciklika Ivana XXIII. »Pacem in terris« članovi udruženja »Dobri Pastir« odmah su je preveli dokazujući da su oni, ono što enciklika propisuje, slijedili od početka. Crkva je to osobito kod nas slijedila napravivši Protokol između Sv. Stolice i države. Kasnije su se ti odnosi još više poboljšali smjenom ambasadora i nuncija odnosno pronuncijskom. Bilo je više puta pa su te čitalačke grupe bile vrlo teške i na živce djelovale.

Sjećam se da je jedamput trajalo oko 5 sati. Moglo je sve to svršiti za sat. Ali je bilo vrbovanja protiv nekih ljudi i njihovog stava pa nekad i protiv nekih svećenika. Tražilo se je pojedinačno ili opće izjašnjenje. Kad su Peru Vasilja, moga bivšeg đaka, pitali šta on misli i da se izjasni protiv nekih svećenika i drugih, onda je on odgovorio: »Da sam jajnih slušao (svećenike) ne bi nikada ovamo tj. u zatvor došao!« Pero je bio izgubio živce, smatrali su da je radi toga »na jednu vodu« i mislili su oni aktivisti (vodeći u sobi) da će se protivno izraziti. Nakon toga odgovora pustili su ga na miru.

Tada je ravnao tim sastankom predsjednik aktiva sobe neki musliman Šišić. On je bio također kažnenik. Čini mi se da je bio kapetan u vojsci i da je nešto pranevjerio i zato došao u zatvor. Vjerojatno je gledao da se što prije rehabilitira i za to je pravio ovakove poteze na štetu drugih a često puta i dobrih zatvorenika. Ovaj isti Šišić Enver i mene je jedamput pokušao uvesti u nepriliku. Svi su zatvorenici u našoj sobi bili legli poslije večere. I ja sam bio legao. Uto dolazi milicioner k meni i kaže mi da ustanem i da podem za njim. Morao sam. Dovede me u jednu sobicu blizu naše spavaonice. U toj je sobici Šišić Enver i pred njim mašina za pisanje. Milicioner ode a mene ostavi. Šišić nakon što sam sjeo, počne me ispitivati. Rekne mi da sam činio propagandu u sobi. Pitam ga: »Kakvu propagandu?« On veli: »S molitvenikom.« Kažem mu: »Ja molitvenika uopće nemam, pa kako bih mogao činiti propagandu?« »Činio si«, veli on, »Meni su to rekli drugi.« »Kažem Ti da ja nemam molitvenika nikako pa je onda to neistina. Možda je nešto bilo a to Vam je krivo preneseno. Ja imam sv. Pismo. I to sv. Pismo ostavio je neki bosanski fratar kad

je posao iz zatvora. To sv. Pismo stoji redovito na mojoj stolici kod postelje. Uz mene ima svoj krevet neki zatvorenik bez ruke Ante Radić. On možda nekada uzme to sv. Pismo i čita. Zabavlja se i brže mu prolazi vrijeme, jer je uvijek u sobi i ne može na rad. Šta bi se reklo da mu ja trznem iz ruke tu knjigu i ne dam mu čitati? Možda je netko mislio da je to propaganda! Ako je to propaganda, onda se može reći da sam ja činio propagandu.« Šišić se je sada zamislio, jer je video u čemu je ta propaganda radi koje me je digao iz kreveta dok su drugi zatvorenici spavalii. Nakon neke šutnje rekne mi da idem leći. Milicioner je kroz špijunku promatrao što će biti. Legao sam i pitao se da li je Šišić to sam od sebe smio poduzeti?

Misu u zatvoru nijesmo smjeli govoriti. Ipak bi se netko usudio. Naravno bez crkv. odijela, bez kaleža i sve opreme, bez svjeća. To bi bilo na postelji u mraku. Misu je morao znati napamet. Tako je radio više puta don Stipe Kočić. Hostije i vino dobili bi u paketu. Kod pregleda paketa milicioner se ne bi dosjetio što je to. Vino smo nekad pravili od grožđa, koje bi dobili u paketu. Posvetio bi hostije za pričest ostalih. Na prikazanje bi se nakašljao jedamput, za podizanje dvaput i na pričest triput. Tako bi uhvatili glavne dijelove mise. Don Ivan Raić je govorio više puta sv. misu pri danjem svjetlu ali samo nedjeljom. On bi sjedio kod svoga kreveta i kao da nešto radi i čita, svršio bi sv. misu. Nitko to nije znao osim nas svećenika. Među nama bio je i jedan civil, sudac. I on bi se s nama pričestio. Kutijica u kojoj bi bile Svetе Čestice nošena je od ruke do ruke. Bili bi sigurno kažnjeni da su doznali.

Fra Darinko Brkić sigurno je znao i držao da mi nijesmo bili nikakvi sufleri Dautovi u puštanju

zatvorenika. I on je predlagao više puta da pošaljemo Dautu u zatvoru dva svjedoka. Ti svjedoci imali bi upitati Dauta da li smo mi njega poticali na onaj čin, da onako pušta zatvorenike. Ja sam rekao fra Darinku da nema od toga koristi. On je mislio (fra Darinko), ako Daut izjavlja da nije nas poznavao i da ga mi nijesmo na taj čin navodili, da to svjedoci zabilježe i da

budu svjedoci kod obnove procesa. Darinko je mislio obnoviti proces i pomoću svjedoka srušiti ono radi čega su nas sudili. Tko je poznavao prilike mogao je lako uvidjeti da od toga neće biti ništa. Pa makar Daut to izjavio. Daut ne bi to na sudu izjavio makar bi rekao pred svjedocima. A bilo je i drugih načina da se to omete. Zato sam ja rekao fra Darinku da nema nikakva smisla to

poduzimati. Ja sam na suđenju bježljano dokazao da nijesam nikakav rušitelj države – vidi naprijed. Ni drugi to sigurno nijesu. Ali nije koristilo. I fra Darinko je popustio. Kad je on izašao, ja sam samo za probu to poduzeo. Rekao sam fra Frani Filipoviću, bosans. fratu, da upita ovo Dauta. Frano je radio u kancelariji s Dautom. Frano ga je imao upitati: »Daute, da li poznajes

Gaudencija i drugo, da li je Gaudencije znao što Ti radiš kad si puštao zatvorenike?« Na prvo pitanje odgovorio je (jasno) pozitivno (rekao je da me poznaje sa suđenja), a na drugo odlučno negativno. Uza sve to meni nije padalo napamet da tražim obnovu procesa. Sto posto tako sam od početka mislio i zakleo se Krstom. Vidi naprijed.

Neugodna i teška stvar bila je za mene pregled stvari. Morali smo uzeti svoj kufer i sve stvari što imamo i nositi na van. Na vani bi se poredali i onda bi milicioneri išli od jednog do drugog i potpuno pretresli pa i najmanju sitnicu što smo je imali. Pretres je znao biti i na snijegu. Ja sam se najviše bojao pretresa, jer bi znali oduzimati stvari koje su potrebne za zdravlje. Oduzimali bi i đemper a to je za zimu bilo neophodno potrebno. To je obično bivalo nedjeljom. Takva nedjelja bila je nedjelja najviše bojazni i strepnje. A nedjelja bi morala biti koliko toliko za razonodu. Premda prave razonode ne može biti u zatvoru.

Mnogo je jada zadavalo pravljene kreveta. Ako nije bio potpuno uglačan, ako nije bio u određenoj formi, milicioner bi ga razbucao i morao si ga iznova prašiti. Neki su znali po više puta to činiti. Naravno da je kažnjavanje radi toga bilo.

Fra Ferdo i Smiljan ostali su sami u Sarajevu otprilike godinu dana. Kad je došao neki službenik iz Sarajeva, zovnuo me je na saslušanje. U razgovoru reče mi da ja ostajem »neiskren« kao što sam i prije bio. Naravno, nijesam ga zadovoljio odgovorima na njegove upite. Reče mi da sam i ja trebao ostati u Sarajevu sa Smiljanom i Ferdom. Bio sam uzbudjen radi toga, jer sam se bojao da me ne vrata u Sarajevo. Znam što je Sarajevo bilo za mene 1949. g. kad sam ostao 81/2 mjeseci pod istragom. Mislio sam na to

2)

*Školir. Rodom je ja filozof i pravoslavni crkveni
Zadnje mi je posuđat i poslužio
Dode kmeni jednog dana. Biće je poslijepodne
Bili smo pod rječnicom. Zadnje mame da dođem
malo na strahu. Ja sam puno dozvatio se, što on želi
Rečenim mu: Ljedi, poslatićeš mi kafu pa čemo onda
On kaže da mi se puni, ali ja ipak nijesam poput
Naredim kafu. Kad smo popisli, reknam mu ja:
Sjedimo i uređ. Tatarski su seku, da je bio visok
Kod katolika učego Kod pravoslavnih je mu je da to
sve jeduo. Ktoliš ili pravoslavie. U uređu je
bio o. fra Viktor Pavić, župnik. Je odmah rekao
Viktor: Da mi može kolagić edukaciju, da se je
pragazio pa katoličku crkvu. Viktor odmah
napisao i predao mu. Ja mu rekao: Što Ti ta
pedulja po akto Ti još sto patreba, dodi. On pojav
li i pozdravljao se sa: Dobrotevija. Za cijelo
svijet je postao nijesam o njemu čuo.
Tek kad je put posao i jednog dana ja bao
u grad te prelazim preko Starog Mosta na
Ljubljanskom mostu, prema meni ide jedan*

oko sedmicu dana a onda sam zaključio, da me neće natrag vraćati. Sigurno bi me vratili da ja tamo nijesam bio god. 1949. Kroz to vrijeme ispitivali su me što god su htjeli i mogli su me upoznati. Fra Smiljana i fra Ferdu nijesu o svemu, što su htjeli, ispitali. Naša zadnja istraga od 1952. g. svršila je zajedno sa sudjenjem za otprilike – mjesec dana. Zato su njih dvojicu iako su suđeni, ostavili u Sarajevu za daljnje ispitivanje. Što su ih ispitivali nije mi poznato. Znam da je Ferdo bio u težem položaju i radi toga što je sve primio na sebe. Provincijal tobže da nije ni za što znao. To smo naprijed rekli. Fra Smiljan se je izražavao otvoreno, iskreno i nije se zapleo. Čuo sam da je Ferdo mnogo propatio. A i sam Ferdo je o tome govorio.

Ostali su u Sarajevu iza nas – otprilike – godinu dana. Onda su ih prebacili u Zenicu k nama. Neko vrijeme bili su u istim sobama s nama a onda su prebačeni u staklaru. Čini mi se nijesu htjeli biti u čitalačkim grupama ili nijesu htjeli održati kakvo god predavanje. Zato su ih prebacili tam. Staklara se je smatrala nekom kaznom. Koji su bili u staklari nijesu išli ni na kakav rad. Nešto je stroži režim ili nadzor bio nad njima. U Zenici se nijesmo od tada sastajali.

Kazna nam je smanjivana 2 puta. Svaki put po dvije godine. Fra Darinko je pušten poslije tri i po godine zatvora. Ja sam pušten poslije četiri i po godine. Ostala mi je još godina i pol pod uvjetom. Da smo znali da nećemo više izdržati koštalo bi nas mnogo manje živaca. Za godinu i pol morao sam se svakog mjeseca prijavljivati na UDB-i, jer je to vrijeme bilo pod uvjetom. Kad je izašao uvjet imao sam još 3 godine gubitka časnih i građanskih prava.

Dok je još bio uvjet, otisao sam jedamput u Grabovicu radi vjenčanja bratića Ivana Matina. I taj

odlazak u Grabovicu morala je dozvoliti UDB-a. Fra Zlatko Sivrić bio je župnik u Prisoju, a služio je i Grabovicu. Fra Zlatko je meni povjerio Grabovicu dok budem tamo. Potrefila je Kalandora i nedjelja, jedna iza druge. Ja sam ispovijedao, propovijedao, misu govorio, krstio, išao nad bolesnika i sve ostalo ako je bilo. Te nedjelje ispovijedao sam kod svoje kuće, pa onda u Crkvi. Iza toga bila je Misa s propovijedu, pa krštenje. Iza svega toga dođe bolesnik. Bio je u zadnjoj kući u Dobrićima. Bilo je i snijega. Pješke nijesam mogao. Dotični koji je došao radi bolesnika našao je konj. Vratio sam se natrag oko 4 sata poslije podne. U 41/2 imao sam kod kuće ručak. Radi toga mogu djelovanja netko me je prijavio UDB-i u Duvnu. Rekli su mi da je Mitar udbaš prigovarao radi moga misionarenja, kako se je on izrazio. To mi je rekao fra Zlatko i gvardijan u Duvnu, Teofil. Rekao je da sam ja još pod uvjetom pa opet da misionarim. Znao sam da mi zakonski nema pravo prigovaratati radi toga što radim na vjerskom polju no ipak sam se pobojavao, jer sam bio još pod uvjetom, da mi ne naškodi. Odlučio sam otići k njemu u Duvnu. Zvao sam fra Klemu ali njemu nije bilo drago pa je otisao sa mnom vikar fra Veselko Sesar. Unišao sam k njemu sam. Ništa mi nije prigovarao radi misionarenja nego radi toga što se nijesam prijavio. Ja sam bio u Duvnu samo na prolazu pa se nijesam prijavljivao a ni drugi me nijesu prijavili. Ako je trebalo, to je dužnost stanodavca. U samostanu su tako radili i prema drugima. No on – Mitar – je inzistirao na tom da sam se ja morao sam javiti i da ja kao intelektualac moram poznavati zakone. O tome i oko toga govorio je čitavi sat. Ja sam se branio ali kod njega nije koristilo, premda sam se u Prisoju javio. Govorio je da će me

kazniti i oštar ton imao je prema meni. Izgleda da mu je ipak bio glavni razlog upravo ono misionarenje. No o tome nije htio ništa reći. Zakonski se nije moglo prigovoriti a i u javnosti bi nezgodno za njega zvučilo. Ja sam videći situaciju govorio »niz dlaku«. I on je na koncu popustio, a nije ni imao opravdana razloga za takav napadaj a još manje za kaznu. No često se puta nije gledalo na to. Išlo se je prema onome: Svrha opravdava sredstvo.

Kad je istekla kazna pod uvjetom od 11/2 godine, premješten sam u Čapljinu. Još sam imao 3 godine gubitka građanskih časnih prava. Osim toga svi mi, koji smo bili kažnjeni na procesu od 1952. god., izbačeni smo iz udruženja »D. Pastir«. Jednog dana zovnu na općinu fra Svetozara Petrica, koji je bio župnik u Čapljini. Jozo Jelčić rekne mu da će hercegovački pododbor »D. Pastira« održati sastanak u Čapljini. Pitao ga je da li on dozvoljava to u župskom stanu i da li će on prisustovati. Svetozar mu rekne da on nema ništa protiv toga, ali da on neće prisustovati. Sastanak nije održan. Izgledalo je da je on Svetozara kušao. Svetozar nije bio član udruženja. Jelčić je rekao fra Svetozaru da ja k njemu malo dođem ako mognem. Otišao sam. Pitao me je da li bi ja otisao u Mostar, jer da me Frane Novak zove. Ja sam rekao da ne znam zašto bih ja išao jer nijesam član udruženja, naime izbačen sam. K tomu nemam ni građanskih prava a ne osjećam se dobro u zdravlju. Odgovori da Frane želi da dođem a on će mi dati auto za put. Odem poslije podne s datim autom. Šoferu reklem da vozi pred samostan, da vidim tamo što je razlog pozivu. Da, Frane je sazivao radi zabrane rada u »D. Pastir«. Don Andrija je zabranio u odsutnosti biskupa. Biskup je jednom rekao da on ne bi zabranio.

Sastanak je bio poslije podne. Bilo je deset fratara: fra Mile, fra Tomo, fra Darinko, fra Drago, Radovan, Berislav, ja. Frane Novak je rekao da je udruženje bilo za obe strane korisno i da bi ga trebalo nastaviti. Fra Mile, Tomo i dr. rekli su da je to naređeno iz Ordinarijata i mi moramo slušati. Ako biskup dozvoli, može se nastaviti s radom. Drukčije ne. Sjedili smo malo dulje. Pila se je i crna kafa. Fratri su ostali pri svome. Fratrima je sada bilo teže slušati, jer je društvo već osnovano i toliko i toliko godina radilo. Iz ovoga se vidi da su biskupi bili odlučni kod osnivanja da bi fratri lakše poslušali. To smo i prije istakli. Takav sastanak bio je sazvan na Humcu i Š. Brijegu. Na Humcu su bile i prijetnje od strane izaslanika iz Sarajeva Banjca N. Banjac je ipak bio najblži. Ali fratri su svuda rekli: »Moramo poslušati što je biskupski Ordinarijat naredio.« U Bosni nije nadbiskup dokidao udruženje »D. Pastir«. S tim je teže bilo hercegovačkim fratrima. Ipak su izvršili naredbu.

Iz Čapljine nakon godinu dana premješten sam bio u B. Polje k časnim sestrama. Tu sam nakon 15 mjeseci dobio ablacijske – prekid očne mrežnice. Kad sam pošao na Očnu kliniku, fra Rufin, tadašnji tajnik Provincije, rekao mi je da bih se upisao opet u udruženje »D. Pastir« radi velikih troškova bolnice. Ja sam otisao na Očnu kliniku a njemu sam rekao da radi kako misli da je najbolje za Provinciju, samo neka nije ni protiv crkvenih ni državnih zakona. I on je s fra Bonom Šapinom udesio i ja sam dobio Zdravstvenu legitimaciju na Očnoj klinici. Ležao sam 3 mjeseca na klinici. Nijesam ništa platio. Dobio sam k tomu još invalidinu. ↗

ZAVRŠETAK

Posuški križ

Piše: **fra Milan Lončar**

Posušje nije zaboravilo svoje poubijane fratre, a i ni sve druge žrtve svih totalitarnih režima.

Na prijedlog fra Milana Lončara općinski je načelnik Branko Bago 3. svibnja 2018. donio rješenje o utemeljenju radne skupine za oživjetvorenje projekta »KRIŽ« (dalje: *Posuški križ*). Budući da sam imenovan pročelnikom te radne skupine, odmah sam se prihvatio posla. Obišao sam gotovu cijelu našu općinu tražeći najbolje mjesto za Posuški križ. Mnoge sam pitao za savjet i mišljenje, pokucao na mnoga vrata i sa suradnicima zaključio da je najbolja lokacija na ulazu s istočne strane u naš gradić Posušje, uz magistralni put nakon kružnog toka. Želimo da ovo spomen-obilježje vidi svatko i, između ostalog, doživi i kao istočna vrata u grad. Prijedlog su prihvatali i svi drugi odgovorni u Općini. Želja nam je bila da na raskrižju na kojem se bira smjer nastavka vožnje,

bilo da se nastavlja prema središtu Posušja bilo sjeverno prema Rakitnu ili jugozapadno prema Imotskom i Tomislavgradu, svatko neizbjježivo »mora« vidjeti Posuški križ. Poželi li pored njega stati i bolje ga razgledati, a to već mnogi čine, lako će u blizini naći parkirališno mjesto, a i mjesto za usputnu okrjeput svoga tijela.

Svakoga našega gosta i sve prolaznike pored našega Posušja želimo pozdraviti onom ljubavlju koju je Krist očitovao na križu. Zato je križ kod svih razmišljanja o samu projektu bio polazište svemu drugomu. Naš je križ spomen-križ svima nedužnim, s Kristom raspetim kroz dugu povijest ponajprije hrvatskoga naroda, a i svih drugih žrtava totalitarnih režima u Europi.

Član skupine koja je radila na projektu Posuški križ bio je i Damir Lončar koji je dobio zadaću osmislio izgled križa, odnosno spomen-obilježja. On je uz pomoć fra Milana

sve projektirao i vodio nadzor nad izvedbom radova. Ponađenim rješenjem nastojalo se udovoljiti svim posebnostima odabrane lokacije.

Središnji element spomen-obilježja je križ. Izrađen je u čeliku i bijele je boje, visok 875 cm. Stavljen je iz više zasebnih elemenata, zapravo iz više križeva koji su ujedinjeni u cjelinu, odnosno svi predstavljaju jedan križ – Kristov križ. Simbolika je višestruka: čelik sugerira *snagu*, bijela boja *nedužnost*, a skup više elemenata u jednoj cjelini *jedinstvo*.

Križ je usidren u postament – u masivnu armiranobetonsku ploču. Na putu usidrenja križ »probija« dugu ploču koja, zbog položaja i dojma da levitira, simbolizira povjesni hod Hrvata, »od stoljeća sedmog«, kako to volimo reći. Na tom su putu u raznim vremenima i događanjima stradavali mnogi kojima je Kristova ljubav bila nadahnuće. Tako se, uz tu prostornu protegu

koju ova duga ploča u spomen-obilježje unosi, dobiva i ta, vrlo bitna, vremenska protega.

Uz sam križ s vezom na betonsku ploču s desne je strane postavljena ploča, ponovo čelična i bijela, s urezanim slovima teksta koji će simboliku križa najbolje *pretočiti u riječi*. Ploča s tekstrom je kao *ambon* u našim crkvama s kojeg se čita i naviješta Božja Riječ. Križ se nalazi ne samo na oltaru svake crkve nego i na *oltaru domovine*. Pritom mislimo na cijelu našu domovinu, a ne samo na naše Posušje. Oltar domovine, s druge strane gledano, sličan je svim našim oltarima po crkvama.

Naš je križ spomen-križ svima nedužnim, s Kristom raspetim, kroz dugu povijest ponajprije hrvatskoga naroda, a i svim žrtvama totalitarnih režima u Europi. Napisan tekst s desne strane Križa, koji smo stavili u Isusova usta, najbolje pokazuje što se htjelo ovim križem izraziti. Evo kako glasi taj tekst:

Posuški križ

EVO ME NA KRIŽU
NA RASKRIŽU MOME I TVOME
NA SJECIŠTIMA I RASKRIŽJIMA
SVIH HRVATSKIH KRIŽNIH PUTEVA
EVO ME NA OLTARU DOMOVINE
STOJIM, GORIM I SVIJETLIM SVIMA
I TI SI RASPET ZAJEDNO SA MNOM
I BOLNO PLAČEŠ
MOJ KRIŽ SVEJEDNO STOJI, GORI I SVIJETLI
I PREMA NEBU SMJERA
SA MNOM SU RASPETI SVI NEDUŽNI
SA MNOM ĆE I USKRSNUTI!
G. G. 2018.

Europski spomendan sjećanja na žrtve svih totalitarnih režima
23. kolovoza

Radeći na projektu i ostvarenju Posuškoga križa, mislili smo poglavito na povijesni hod hrvatskoga naroda. Prirodno je da ljudi misle ponajprije na svoje pokojne, na svoje nevino nastrandale, na svoj narod. Međutim, kao vjernici Katoličke Crkve dužni smo moliti i za sve žrtve drugih naroda, ponajprije u duhu Europskoga dana sjećanja na žrtve svih totalitarnih režima 23. kolovoza, a i šire.

Kao što postoji *Međugorski križ, Ramski križ, Uzdolski križ, Humski križ*, od 2018. u našu nacionalnu stvarnost ulazi i *Posuški križ*.

Naš Posuški križ svečano je otkriven i blagoslovjen 9. listopada 2018., a blagoslovio ga je provincial Hercegovačke franjevačke provincije fra Miljenko Šteko. Evo još nekoliko dodatnih misli koje su nazočnima upućene prigodom blagoslova križa.

Među svim kršćanskim likovima lik križa zauzima prvo mjesto. On je simbol cjelokupnoga otajstva naše

vjere. Nijedan lik nije kršćanskom puku draži, nijedan stariji, nijedan svetiji. Sveti križ ujedno predstavlja i Kristovu muku i njegovu pobedu nad smrću, ali, kao što su naučavali sveti oci, po njemu istodobno naviješta Kristov drugi, slavni dolazak. Prema prilikama vremena i mjesta, kršćani s pravom križ podižu na javnim mjestima da bude svjedočanstvo njihove vjere i znak one ljubavi kojom Bog ljubi sve ljudе. Zato Katolička Crkva slavi blagdan *Uzvišenja Svetoga Križa* (14. rujna). Dosljedno rečenome, križ kao simbol zauzima istaknuto mjesto u našim prostorima moljenja i življenja, u našem životu, u našim nakitim, u vozilima, na našim grobljima, sprovodima... Na taj način on je poruka nama koji ga nosimo, ističemo, stavljamo na istaknuta mjesata, ali istodobno je poruka i onima koji ga u našem životu vide.

Križ nas poziva da slijedimo Isusa Krista. Isus je u znaku svoga križa naš učitelj i uzor u vjernosti

nebeskome Ocu. Isus je uzor u služenju u ljubavi, kojoj ni križ nije preprjeka. Rekao je svojim sljedbenicima, a to znači i nama, da će nam se događati sve što se njemu događalo. »*Ako vas svijet mrzi, znajte da je mene mrzio prije vas! Kad biste potjecali od svijeta, svijet bi ljubio svoje. Budući da ne potječete od svijeta – ja vas izbavih od svijeta – zato vas svijet mrzi. Sjetite se riječi koju vam rekoh: Nije sluga veći od svog gospodara! Ako su mene progonili, i vas će progoniti...*« (Iv 15, 18-20)

Drugom zgodom Isus će reći: »*Tada će vas podvrći mukama i ubijati vas...*« (Mt 24,9) I tako će ostati sve do sudnjega dana. Križ ne će nikada više biti prazan, na njemu uvijek mora biti netko razapet.

Križ se može ispravno vidjeti samo u konkretnoj ljudskoj povjesnjoj, životnoj situaciji koja nezabilazno »iziskuje« križ onoga koji hoće biti čovjek, koji se usudi biti čovjek. Kao što je križ objava Božje zauzetosti za čovjeka – On nas ljubi i onda ako to Bogočovjeka i na križ vodi – tako križ mora biti objava i naše zauzetosti za čovjeka. Sve što diše, mora patiti i na križu umrijeti. Ipak, samo je onaj križ svet koji nas vodi u novo postojanje, a to je ljubav. Svet je onaj križ koji je izraz naše otvorenosti i raspoloživosti za čovjeka, kao što je to bio Kristov križ. Prijhaćanjem trpljenja rađa se smisao života – ne može se sretno živjeti bez ljubavi, a što je veća ljubav, to je veća spremnost u čovjeku prihvatanja križa. Samo onaj kojega je ljubav prožela do križa, živjet će. To je jedini smisao Kristova križa. Zato časteći i ljubeći Kristov križ, častimo i ljubimo Kristovu ljubav prema nama, a istodobno prihvaćamo to kao pravilo za svoj život. Nosit Kristov križ znači ljubiti. A »*Ljubav je jaka kao smrt*« (Pj 8,6). Zato se svi koji s Isusom ljube s njim razapinju i s njim uskrisuju. ☺

Blaženi Alojzije Stepinac i hercegovački franjevci

Piše: fra Antonio Petrić

Većina hercegovačkih frataro koji su stradali 1945. ubijena je u prvoj polovini veljače. Uz njih se prisjećamo još jednoga mučenika koji nije dao da ga prestraže nijedne vlasti i sile tijekom njegova života, napose tijekom Drugoga svjetskoga rata i porača. Riječ je o blaženome Alojziju Stepincu, a ovdje ćemo ukratko prikazati njegov odnos s hercegovačkim franjevcima.

Prvi nama poznat dokumentiran susret tada svećenika Stepinca i jednoga hercegovačkog franjevca zbio se 1933. u Zagrebu kada je u ured novoosnovanoga Caritasa Zagrebačke nadbiskupije (osnovao ga je Stepinac) došao tadašnji hercegovački provincijal fra Dominik Mandić. Sljedeće godine Stepinac je imenovan nadbiskupom koadjutorom, a susreti njih dvojice otada su bili češći jer bi mu fra Dominik Mandić dolazio u posjet kad bi god prispio u Zagreb. Tijekom tih susreta nadbiskup Stepinac pitalo bi za stanje u Hercegovini ne samo vjersko nego i političko, gospodarsko i kulturno, a fra Dominik bi mu sve potanko objašnjavao. Redovito bi nadbiskup Stepinac napominjao kako bi rado posjetio Bosnu i Hercegovinu. To se i ostvarilo 1938. Te je godine nadbiskup Stepinac išao na proslavu 30 godina biskupstva Ivana Šarića u Sarajevu. Tijekom toga putovanja svratio je u Tomislavgrad, Posušje, Široki Brijeg i Mostar. U svakom gradiću fratri su ga zajedno s narodom svećano dočekali, a nadbiskup je svaki put ostao zadivljen svećanim dočecima. Bio je zadovoljan dušobrižničkim radom franjevaca i pobožnošću hercegovačkog

pučanstva. Njegov drugi posjet Hercegovini zbio se u listopadu 1942. kada je u Mostaru bio suposvetitelj novoga mostarsko-duvanjskog biskupa don Petra Čule. Zbog ratnih opasnosti nije se dugo zadržavao u Mostaru, ali je, nakon što je uvidio kako je stanje u Hercegovini teško, slao preko nadbiskupijskoga Caritasa pomoći Hercegovini.

Kada je fra Dominik Mandić otišao u Rim, započeo je blisku suradnju s nadbiskupom Stepincom. Tako ga je nadbiskup zamolio da počne prikupljati povjesna svjedočanstva za proglašenje svetim tada blaženoga Nikole Tavelića. Upravo je fra Dominik odigrao jednu od ključnih uloga za njegovo proglašenje svetim. Zajedno su surađivali u obrani hrvatskoga clera pred papom jer su papi dolazila lažna svjedočanstva (talijanskih vojnih kapelana!) o djelovanju pojedinih svećenika i franjevaca. Osim toga nadbiskup Stepinac je preko fra Dominika slao pomoći zatočenim Hrvatima koji su se nalazili u raznim logorima u Italiji jer se nisu slagali s talijanskim vlastima u primorskim krajevima i Dalmaciji. Nakon što je Italija propala 1943., trudili su se te iste uhićenike vratiti natrag na njihova ognjišta.

U veljači 1945. ubijeno je više od 40 franjevaca Hercegovačke franjevačke provincije i bilo je jasno da će se Crkva suočiti s novim neprilikama. Nadbiskup Stepinac sazvao je prvu biskupsku konferenciju u novonastaloj državi, a koja se održavala od 17. do 22. rujna 1945. Zaključke zasjedanja tiskali su u dokument prozvan *Pastirsко pismo*. Tim pismom biskupi su htjeli

uspovestaviti kakav-takov odnos s komunističkim vlastima. Isto tako biskupi su željeli raščistiti neke stvari s komunističkim vlastima, npr. pitanje ubijenih svećenika, redovnika i redovnica. Kao najveći zločin naveli su sljedeće:

Tko može dokazati, da su toliki na smrt osudjeni katolički svećenici uistinu zločinci, koji zasluzuju smrtnu osudu? Zar su oni svi bili koljaci? Tako su na pr. u franjevačkom samostanu na Širokom Brijegu poubijani bez sudskoga postupka svi franjevci, koji su se tamo nalazili-njih 28 na broju – premda nitko od njih nije uzeo ni puške u ruke, a kamo li se borio protiv narodno-oslobodilačke vojske – kako ih se je lažno optuživalo – i premda su gotovo svi bili poznati kao protivnici fašističke ideologije. Bilo je slučajeva, gdje su tisuće vjernika, široke mase naroda, tražile od vlasti, da im puste njihove svećenike na slobodu, jer oni jamče, za njihovu nevinost. Pa ipak su bili osudjeni.

Zbog ovoga pisma, a napose zbog pitanja zašto su ubijeni hercegovački franjevci, započeo je progon nadbiskupa Stepinca. Fra Dominik Mandić nije zaboravio nadbiskupa pa mu je, kada je to bilo moguće, slao pakete pomoći preko nekog svećenika ili časne sestre jer redovitim putem to nije mogao. Koliko je cijenio Stepinčevu žrtvu govori i činjenica da je 1949. u Grottammare u Italiji osnovao »Srednjoškolsko đačko društvo Stepinac« jer je želio da hrvatska mladež sebi za uzor uzme upravo nadbiskupa Stepinca.

Od 1946. nadbiskup Stepinac našao se u Lepoglavi. S obzirom na to da je njegov progon imao odjek u

svijetu, komunističke su vlasti imale poseban tretman prema njemu tako da je imao tamničku kapelicu gdje je svakodnevno slavio sv. misu. Dvije godine kao »ministrant« služio mu je tadašnji hercegovački provincijal fra Jerko Mihaljević koji je bio uznik kao i on. Jedina molba koju je nadbiskup Stepinac uputio komunistima jest ta da puste fra Jerku na uvjetnu slobodu. Oni su mu tu molbu ispunili pa je fra Jerko izšao iz tamnice 21 dan nakon nadbiskupa. Dok je (sada već kardinal) Stepinac boravio u kućnom pritvoru u Krašiću, fra Dominik Mandić je sudjelovao u slanju američkih liječnika u Krašić kako bi utvrdili i kolikotoliko poboljšali zdravstveno stanje kardinala Stepinca. Osim toga, fra Dominik je na nagovor liječnika koji su liječili kardinala počeo skupljati dokumentaciju za proglašenje kardinala Stepinca blaženim. U glasilima hercegovačkih franjevaca u Americi pisani su razni članci o kardinalu, njegovu suđenju i uzništvu i tako obavještavali svjetsku javnost o Stepinčevu slučaju. Također je, u izdanju hercegovačkih franjevaca, Ziral u Rimu 1974. tiskao prvi životopis kardinala Alojzija Stepinca koji je napisao fra Alekса Benigar, franjevac Hrvatske provincije sv. Ćirila i Metoda. Ova knjiga pobila je razne laži koje su komunisti stvorili o Stepincu i na taj način širila istinu o njemu, barem među iseljenim Hrvatima, ali i cijelome svijetu.

I na koncu, »suradnja«, ovaj put duhovne naravi, između blaženoga Stepinca i hercegovačkih franjevaca traje do današnjega dana kroz razne molitve i pobožnosti izrečene njemu u zagovor, a i franjevci su mu posvetili jednu župu u Chicagu u Sjevernoj Americi i jednu, nedavno izgrađenu, područnu crkvu u župi Kočerin. Neka se ta »suradnja« i daje nastavi. Blaženi Alojzije, spomeni se kod Boga svojih frataro i svoga hrvatskoga naroda.

Naša izdanja

- ◆ Letak *Pobijeni hercegovački franjevci 1942. – 1945.*, 2009.: HR; IT; DE; EN; PL (0,3 KM)
- ◆ Jozo Tomašević – *Koška, Istina o ubijenoj gimnaziji*, Vicepostulatura – Naklada K. Krešimir, Humac – Zagreb, 2010. (20 KM)
- ◆ Straničnik *Pobijeni hercegovački franjevci 1942. – 1945.*, 2011. (0,3 KM)
- ◆ Spomendar *Pobijeni hercegovački franjevci 1942. – 1945.*, 2011. (0,3 KM): HR; IT; EN; ES
- ◆ dr. fra Častimir Majić, *U nebo zagledani*, Vicepostulatura – Alfa, Široki Brijeg – Zagreb, 2011. (25 KM)
- ◆ fra Jerko Karačić, *Uspomene iz doba mučenštva*, Vicepostulatura – Nova Stvarnost, Široki Brijeg – Zagreb, 2012. (20 KM)
- ◆ Skupina autora, *Kosti smiraj traže*, Povjerenstvo za istraživanje i obilježavanje grobišta iz Drugog svjetskog rata i porača – Vicepostulatura, Široki Brijeg, 2012. (10 KM)
- ◆ Janko Bubalo, *Apokaliptični dani*, Vicepostulatura i dr., Široki Brijeg, 2014. (20 KM)
- ◆ fra Ratimir Kordić, *Fratar – narodni neprijatelj*, Vicepostulatura – Naklada K. Krešimir, Široki Brijeg – Zagreb, 2014. (15 KM)
- ◆ fra Blago Karačić, *Ratne i poratne uspomene 1945. – 1952.*, Vicepostulatura – Matica hrvatska, Široki Brijeg – Vrgorac, 2014. (15 KM)
- ◆ *Mjesto ubojstva i zapaljenja 12 širokobrijeških franjevaca*, razglednica, 2015. (0,3 KM)
- ◆ fr. Janko Bubalo, O.F.M., *Apocalyptic days*, Vicepostulatura i dr., Široki Brijeg, 2017. (20 KM)
- ◆ *Uvezani brojevi Stopama pobijenih 2017. – 2019.* (20 KM)

Preporučujemo

- ◆ fra Ante Marić, *Tragom ubijenih hercegovačkih fratara*, Povjerenstvo za pripremu kauze mučenika, Mostar, 2007.
- ◆ don Anto Baković, *Hrvatski martirologij XX. stoljeća*, Martyrium Croatia, Zagreb, 2007.
- ◆ fra Ante Marić (uredio), *Leo Petrović, prvi hercegovački franjevac doktor znanosti*, Franjevačka knjižnica, Mostar, 2008.
- ◆ Gojko Zovko, *Druga strana medalje*, Kigen, Zagreb, 2008.
- ◆ Fran Živičnjak, *U vječni spomen*, Udruga Macelj 1945., Zagreb – Đurmanec, 2008.
- ◆ Skupina autora, *Macelj – gora zločina*, Udruga Macelj 1945., Zagreb – Đurmanec, 2009.
- ◆ Zdravko Luburić, *Miris pogorjela svjetla*, Esseg, Osijek, 2009.
- ◆ Nada Prkačin, *In odium fidei – Iz mržnje prema vjeri*, Laudato, Zagreb, 2015.
- ◆ Damir Borovčak, *Macelj 1945.*, Udruga Macelj 1945., Zagreb – Đurmanec, 2015.
- ◆ Nada Prkačin, *Macelj – Titovo stratište*, Udruga Macelj 1945., Zagreb, 2017.
- ◆ Hercegovačka franjevačka provincija, *Zbornik radova u povodu 100. obljetnice Franjevačke klasične gimnazije*, Mostar, 2019.
- ◆ fra Frano Dušaj, *Mučenici, evo Gospe*, Katolički duhovni centar, Sukruć, 2020.
- ◆ dr. Hrvoje Mandić, *Hercegovačka franjevačka provincija u Drugom svjetskom ratu i poraču*, AGM, Zagreb, 2021.

Darovatelji

Autokuća Matijević, Široki Brijeg	200,00 KM	Ljekarne Čolak, Široki Brijeg	200,00 KM	Video Lovrić, Široki Brijeg	100,00 KM
Crni, Čitluk	100,00 KM	Slavko Ljubić, Široki Brijeg	100,00 KM	Vinmar, Široki Brijeg	100,00 KM
T&D Company, Vašarovići	200,00 KM	Markeli, Široki Brijeg	50,00 KM	Ivo Zovko, Knešpolje	200,00 KM
Elektro centar, Čitluk	100,00 KM	Modra stijena, Široki Brijeg	150,00 KM	Olivieri di Olivieri Paolo, Fucecchio	445,00 KM
Marija Fliss, Zagreb	140,00 KM	MRM, Ljubaški	500,00 KM	HKM Zürich	390,00 KM
Foto Kruno, Široki Brijeg	100,00 KM	Parts, Široki Brijeg	200,00 KM	Nedjeljko Miličević, San Francisco	1.000,00 KM
Interagent, Mostar	250,00 KM	Vlado Pavković, Knešpolje	100,00 KM	Ivan i Mary Radišić, Oakville	320,00 KM
Nikola i Željka Koncul, Neum	200,00 KM	Soldo metali, Široki Brijeg	400,00 KM		
Krasoprema, Čitluk	100,00 KM	Ljubica Tadić, Vionica	200,00 KM		

Slanje dobrovoljnih priloga (Hercegovačka franjevačka provincija Uznesenja BKM – Vicepostulatura, s naznakom za što):

a) poštanskom uputnicom (BiH: Kard. Stepinca 14, 88220 Široki Brijeg; HR: Humac 1, p. p. 1, 20352 Vid)

b) UniCredit Bank d.d. Mostar, poslovница Ljubaški; IB: 4227318660009; žiro-račun (BiH): 3381602276649744; devizni račun (inozemstvo): IBAN: BA393381604876650839, SWIFT: UNCRBA22

Najljepša hvala svima koji molitvom, radom i dobrovoljnim prilozima podupiru pripremu postupka mučenštva naše ubijene braće. Svakog 7. u mjesecu na Širokom Brijegu slavimo sv. misu za vas, a u zaglavljima portalata pobijeni.info donosimo vaša imena ili naziv tvrtke i poveznicu s internetskim stranicama.

Neka vas blagosloví dobri svemogući Bog!